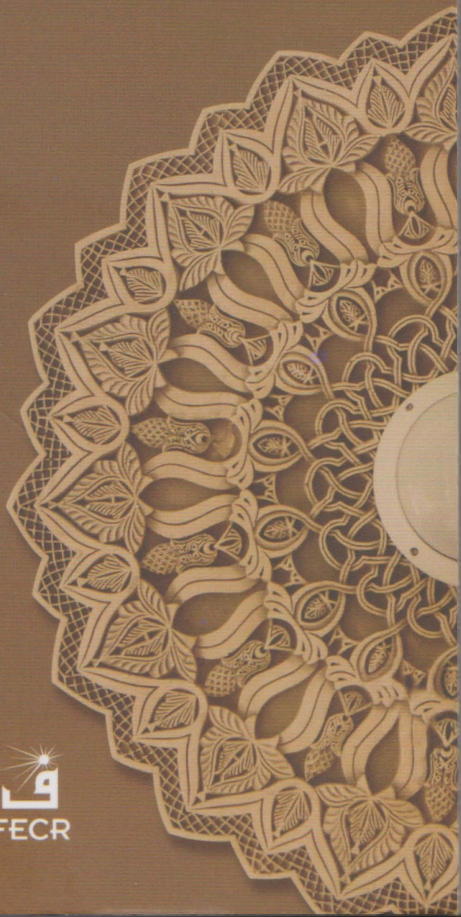
Dr. Sehilan Biler

PSİKOLOJİ AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER'İN ŞAHSİYETİ

FECR

بسم الله الرحمن الرحيم

Fecr Yayınları: 212

PSİKOLOJİ AÇISINDAN
HZ. PEYGAMBER'İN ŞAHSİYETİ

Dr. Sehilan BİLER

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-281)

1. Baskı: Eylül 2015
2. Baskı Şubat 2018

ISBN: 978-605-9652-66-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

PSİKOLOJİ AÇISINDAN
HZ. PEYGAMBER'İN ŞAHSİYETİ

Dr. Sehilan BİLER

Ankara 2018

Bana her dâim yardımcı olan kızkardeşime ve
beni sabırla bekleyen kızıma...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
KISALTMALAR 13
GİRİŞ 15

I. BÖLÜM
KUR'AN'DA PSİKOLOJİK KAVRAMLAR VE OLAĞANÜSTÜ ŞARTLARIN ÖRNEK ŞAHSİYETLERİ: PEYGAMBERLER

A. Kur'an ve İnsan Psikolojisi 21
B. Batı'da Beşerî Bilimlere Bir Eleştiri: Foucault Örneği 22
C. Bilimsel Kuramlar ve Kur'an 24
D. İslâmî Bilimler ile Beşerî Bilimlerin Kesiştiği Nokta: İmam Gazzâlî'den Bir "İlimler Tasnifi" 25
E. Gazzâlî'ye Göre Nefsin Kategorileri ve Anılması 27
F. Kur'an'da Kullanılan Psikolojik Tabirler 30
a. Maraz 30
b. Kalp 30
c. Fuâd 30
d. Kalp ve Fuâdın Diğer Duyulardan Daha Fazla İşlevsel Olması 31
e. Rayb ve Türevi İrtiyâb 32
G. Kur'an'a Göre Hasta İnsan 33
H. Kur'an'a Göre Sağlıklı=Normal İnsan 34
I. Kur'an'da Zikredilen Sağlıklı İnsan Örnekleri; Olağanüstü Şartların İnsanları: Peygamberler 35
J. İnkarcıların Zihniyetine Göre Peygamber Portresi 37
a. "Melek Peygamber" ya da "Peygamberle Birlikte Melek Gelmesi" Anlayışı 37
b. Hz. Peygamberin "Beşer" Olmasına İtirazları 38
c. Mucize Talepleri 40
K. Kur'an'a Göre Peygamber Portresi 41
a. Cahiliyenin "Melek Peygamber" ya da "Peygamber ile Birlikte Melek Gelmesi" Anlayışına Cevap 41
b. Peygamberlerin Beşer Olması 42
1. Geçimlerini Sağlamak İçin Çalışmaları 43
2. Peygamberlerin Görevlerinin Sınırlı Olması 44
3. Peygamberlerin Hata Yapabilmeleri 45
4. Peygamberlerin Fâni Olması 47

c. Mucize ve Peygamberler 47
1. Allah Dilemedikçe Hiçbir Peygamber Mucize Gösteremez 47
2. Diğer Peygamberlerin Mucizelerinden Örnekler 48
3. Hz. Peygamber ve Mucize 50
a. Hz. Peygamberin inkarcıların Mucize İsteklerinden Dolayı Bunalması ve Kur'an'ın Onu Uyarısı 50
b. Öncekilerin İnkârından Dolayı Artık "Hissî" Mucize Gönderilmemesi 51
c. Kur'an'ın Mucize Olması ve Kâinat=Mucizeler Kitabını Okumaya Teşvik 52

II. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN HAYATI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

A. Vahiyden Önce Hz. Peygamber'in Hayatı 57
a. Hz. Peygamber'in Doğumu 57
b. Sütanneye Verilmesi 57
c. Yetim Olmasının Muhtemel Etkisi 58
d. Annesinin Ölümüne Kadar Çocukluğu 59
e. Abdulmuttalib'in Ölümüne Kadar Çocukluğu 60
f. 8-12 Yaşları Arası 60
g. 25 Yaşına Kadar 61
h. Arayış ve Hazırlık 64
B. Vahiyden Sonra Devam Eden Kişilik Özellikleri 68
C. Vahyin Katkısı Bulunan Özellikler 77
a. Kur'an'ın Övdüğü Davranışları 87
b. Kur'an'ın Eleştirdiği Davranışları 89
1. Vahyin Bir Kısmını Okuma Konusundaki Tereddüdü 89
2. Müşriklerin Mucize Taleplerinden Sıkılmasına Eleştiri 90
3. Abdullah b. Ummi Mektûm Hâdisesi 90
4. Bedir Esirlerinden Fidye Alınması 91
5. Munafıkûn Sûresinin Sebeb-i Nüzûlu 91
6. İfk Hâdisesi 92
7. Müşrikler İçin İstiğfar Edilmemesi 93
8. Münafıkların Cenaze Namazını Kılmaması Gerektiği 93
9. Bal Şerbeti (Tahrîm) Hâdisesi 94
10. Tebûk'ta Savaştan İzin İsteyenlere İzin Vermesi 10
11. Hz. Peygamber'in Zeyd'in Boşadığı Zeynep ile Evliliği 11
c. Hz. Peygamber'in Kendini Eleştirdiği Davranışları 97
d. Sahâbenin Rasulullah'ı Eleştirdiği Davranışları 101
1. Hz. Peygamber'in Aile Hayatı 102
2. Uhud Savaşına Hazırlık 103
3. Huneyn Günü Ganimet Taksimi 103

4. *Mekke Fethedildiğinde Mekkelilere Gösterilen Teveccüh Üzerine Ensârın Sözleri* 104
5. *Usâme'nin Mûte'ye Komutan Olarak Atanması* 105
6. *Hz. Peygamber "Gizle" Dediği Hâlde, Ebû Zer'in Müslüman Olduğunu Açıklaması* 105
7. *Bedir'de Kervan İçin Yola Çıkıp Savaşa İtiraz Etmeleri* 105
8. *Bedir'de "Hâşimoğullarını Öldürmeyin" Emrine Ebû Huzeyfe'nin Karşı Çıkması* 106
9. *Uhud'da Okçu Birliğinin Yerinden Ayrılması* 106
10. *Uhud'da Savaş Sonunda Dağa Çıkılınca Hz. Ömer'in Kendine Hâkim Olamayıp Hz. Peygamberi Dinlememesi* 107
11. *Abdullah b.Ubey b. Selûl'ün Cenaze Namazı Meselesi* 107
12. *"Lâ İlâhe İllallah Diyen Cennet'e Girer" Hadîsinin Rivayet Edilmesine Hz. Ömer'in İtirazı* 108
13. *Hasta Hanımın Vefatı Meselesi* 108
14. *Hz. Ali ve Fatıma'nın Sabah Namazına Kalkamaması* 109
15. *Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e İtaatta Gecikmeleri* 109
16. *Hudeybiye'de "İhramdan Çıkın" Emrine İtaatta Gecikmeleri* 109
17. *Hz. Ömer'in Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e İtirazı* 110
18. *Mekke Fethi Hazırlığının Gizli Tutulması* 110
19. *Hz. Peygamber, Ashabın Birbirini Şikâyet Etmesini Yasaklamasına Rağmen, İbnu Mes'ûd'un Şikâyeti* 111
20. *Orucu Bozma Emrine Karşı Çıkılması* 112
21. *Veda Haccından Önce, Hz. Ali'nin Yemen'den Gönderdiği Külçeyi Rasûlullah'ın Taksimine Karşı Çıkılması* 112
22. *Kurbanlıklara Binme Emri* 113
23. *Hacca Niyetle Mekke'ye Gidilmesine Rağmen, Umreden Sonra İhramdan Çıkılması Emri ve İnsanların Tereddüdü* 113
24. *Ebû Bekr'in İmam Olması* 113
25. *Hz. Peygamber'in Ölüm Hastalığı Esnâsında Ebû Bekr'i İmam Tayin Etmesine Aişe'nin Karşı Çıkması* 113

D. Kur'an'da Hz. Peygamber'in Model Olarak Gösterilmesi: Psikolojide Referans Grubu ve Referans Kişisi Bakımından Bunun Anlamı 114

III. BÖLÜM
HAKİKATİN EFSANELEŞMESİ VE BUNUN ELEŞTİRİSİ

A. Niçin Efsanevî Kişilik 119
B. Efsanevî Peygamber Portresi 125
a. Peygamber Olmadan Önceki Mucizeleri 127
b. Peygamber Olduktan Sonraki Mucizeleri 130
1. *Hz. Süleyman'a Nazire: Kelam-ı Hayevânat ve Cemâdât* 130

2. *Hz. İbrahim'e Nazire: Ateşin İbrahim'i Yakmadığı Gibi, Hz. Peygamber'in Yüzünü Sildiği Havluyu da Yakmaması* 134
3. *Hz. Musa'ya Nazîre: Sular Fışkarması (Tefcîru mâ)* 134
4. *İsrailoğullarının Bulutla Gölgelenmesine Nazîre* 136
5. *Hz. Meryem'e Nazire: Allahu Teâlâ'nın O'nu Yedirip İçirmesi* 137
6. *Kitâb-ı Mukaddes'te Zikredilen Yuşâ b. Nûn'a Nazire: Reddü'ş-Şems (Güneşin Battıktan Sonra Tekrar Doğması)* 138
7. *Hz. İsa'ya Nazîre:* 140
a. Dünyaya Gelir Gelmez Konuşması 140
b. Ölüleri Diriltmesi 140
c. Hastalıkları İyileştirme 143
8. *Sadece Hz. Peygamber'e Ait Olan Özellikler* 145
c. Efsanevî Peygamber Portresinin Muteber Kitaplarda Yeralması ve Bunun Eleştirisi 149

SONUÇ 163
KAYNAKLAR 167

ÖN SÖZ

İslâm'ın temel öğretilerinden bir tanesi, insanoğlunun yaratılış sorumluluğunu kabullenerek kendini iyi, güzel ve doğruya yani fıtrata doğru geliştirmesi ve sağlıklı bir insan/bir mü'min olarak diğer insanlara örnek teşkil edecek şekilde yeryüzünü imar etmesidir. Bu hususta inananların takip edecekleri metod, model şahsiyetler yani peygamberler tarafından bizzat yaşanarak ortaya konulmuştur.

İslâmiyet aktivite dinidir; şekilciliği reddeder. Hz. Peygamber'in gönderildiği devirdeki putperestler imanın özünü algılayamadıkları için Peygamber'den, önceki milletler gibi birtakım hissî mucize taleplerinde bulundular. Kur'an ise mucizelerin Allah katında olduğunu beyan ederek, insanoğlunun aklı ile çevresinde her an olup biten mucizevî hayatı gözlemleyip ibret almasını tavsiye etmektedir. Son Peygamber'e hissî bir mucize verilmeyişinin sebebi; önceki toplumların istedikleri mucizeler kendilerine gelince alaycı ve müstehzi bir tavırla, bunun süregelen bir büyü olduğunu iddia etmeleridir. Hz. Peygamber'e verilen kitabın, Kur'an-ı Kerîm'in kendilerine gönderilmesinin kafî olduğu belirtilmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından iki asır geçmeden öyle rivayetler ortaya çıkmıştır ki, Peygamber'i doğumundan itibaren vefatına kadar sürekli beşerüstü özellikler gösteren bir kimse olarak tasvir etmişlerdir.

Tabiîdir ki bu türden rivayetlerin Kur'an'ın ruhuna, Rasûl ve ashâbın zihniyetine uygunluğu tartışılır. Bu çalışmamızda önce sağlıklı bir peygamber tipolojisi oluşturmaya gayret ettik. Daha sonra efsanevî peygamber anlayışı ile bunu karşılaştırmayı hedefledik.

Tezimizi çalışırken, yardımlarını esirgemeyen danışmanımız Prof. Dr. Mehmet S. Hatipoğlu'na burada teşekkür ediyoruz. Gayret bizden, tevfîk Allah'tandır.

Dr. Sehilan BİLER
Ankara 1998

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Agy	: Adı geçen yer
bkz	: bakınız
c	: cilt
çev.	: çeviren
ç.n.	: çevirenin notu
çğl.	: çoğul
H.	: Hicrî
M.	: Miladî
nu.	: numara
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
tah.	: tahkik eden
tr.y.	: tarih yok
vd.	: ve devamı
y.y.	: basım yeri yok

GİRİŞ

Bu çalışmamızın konusunu tespit ettiğimiz zaman amacımız şu idi: Diğer ilimlere nazaran oldukça yeni bir ilim dalı olan "Psikoloji" ilminin verilerinden istifade ederek Hz. Peygamber'i daha iyi tanıyabilmek, O'nun ve Kur'an'da zikredilen diğer peygamberlerin şahsiyetlerinden yola çıkarak bir peygamber modeli ortaya çıkarmak... Çünkü peygamberler insanlığın manevî önderleri olarak Allahu Teâlâ tarafından görevlendirilmiş, hayatları örnek alınmaya değer şahsiyetlerdir. Kur'an, hadîsler ve sîretin rehberliğinde elbette; zira bize öyle geliyor ki, Hadîs ve Psikoloji ilimleri birbiriyle yardımlaşırsa, hadîsleri anlamak ve yeni bir bakış açısıyla yorumlamak Müslümanların faydasına olacaktır. Hz. Peygamber, peygamber olmasının yanı sıra -Kur'an ve hadislerin belirttiği gibi- "insan" olduğuna[1] ve Psikoloji ilmi insanı konu edindiğine göre, başlangıçta bize bu imkân dahilinde gözükmüştü. İki yılı aşkın bir süreyi alan okumalarımız neticesinde bizde şöyle bir kanaat oluştu: Mevcut Psikoloji ekollerinin konusu insan ve insanlığın halihazır bunalımlarını ele alarak çözümler üretmektir. Fakat bu sahalarda mesai sarfeden âlimlerin dünyaya bakışları, hayatı algılama ve onu yorumlama tarzları -bizim bilebildiğimiz kadarıyla- "İslâmî" olma kaygısı taşımadığı için, bizim ulaşmak istediğimizden çok daha farklı neticelere ulaşıyorlardı. Meselâ, ileride bahsedilecek olan, sosyal ve beşerî bilimleri mevcut durumlarından dolayı eleştiren Foucault, insanlık için hiçbir standardın söz konusu edilemeyeceği bir çözümü savunurken, İslâmî olmayan bir çözüm ileri sürüyordu. Elbette O'nun İslâmî olmak ya da olmamak gibi bir kaygısı yoktu. Fakat biz Müslümanlar

---

[1] 17. İsrâ, 93: "...De ki: Rabbimin şanı yücedir. Ben sadece elçi olarak gönderilen bir insan değil miyim?", "Ben de sizin gibi bir insanım." Hadîsi için bkz.: Buhârî, 90. Hıyel 10, VIII, 62; 93. Ahkâm 20. VIII, 112; 46. Mezâlim 16, III, 101; 8. Salât 31-32, I, 104-105; Nesâî, 13. Sehv 25, III, 33; İbnu Mâce, 16. Ruhûn 15, III, 175; 5. İkâme 129/133, II, 60/65.

olarak insanlığa alternatif bir medeniyet önerisi sunabilmek için hareket noktası ve hedefi farklı bir çözüm arayışındayız ve bu sebeple İslamî bir bakış açısına sahip olmak durumundayız.

Kur'an, insanı en iyi bilen[2] Yüce Yaratan tarafından insanın ve insanlığın dertlerine çare -şifâ- olması için gönderilmiştir.[3] O halde neden diğer psikoloji ekollerinden bağımsız ve Kur'an'dan ve hadîslerden ilham alan yepyeni ve orijinal psikolojik görüşler olmasın?

Cenab-ı Hak, Kur'an'da insanı tanımlayan pek çok âyet-i kerîme inzâl buyurmuştur. Bu âyetleri, oldukça yeni bir ilim dalı olan Psikoloji ilminin verileriyle daha iyi anlamak mümkün olabilir mi, sorusunun yanı sıra cevap bekleyen başka sorularımız da vardır.

Batı kaynaklı bir bilim dalının verileri, bizim İslâmî anlayışımızla ne derecede bağdaşabilir? İnsanlar niçin kendi aralarından çıkan bir insanı ve onun insanî özelliklerini kabulde bu kadar zorlanıyor? Onun adım başı mucizeler gösteren biri olmasını niçin arzu ediyorlar? Şemâil hadîslerinde anlatıldığı gibi kelimenin tam anlamıyla "insanüstü" birini neden arıyorlar? Bunun psikolojik temelleri, Peygamber'in normal bir insan olmasını kabul etmemenin bilinçaltı kökleri nedir? Bütün bunlardan öte, İslâmî anlamda sağlıklı=normal insan, hasta insan kime denir?

İnsanın mesajı veya mesajı getireni putlaştırması değil, mesajın amacını gerçekleştirmesi esastır. Dağların bile ağır bularak kabul etmekten çekindikleri, ama insanın yüklendiği bu amaç, yeryüzünde "halîfe" olmak sorumluluğudur. Bu sorumluluk gerçekten büyük bir çaba ister; belki de insan bu yoğun çabayı yaşayan ve başaran canlı misaller aramaktadır. Burada devreye Rasûllerin girdiğini söyleyebiliriz. Bütün yaşantılarıyla göz önünde olan bu zatlar, kendi kendini geliştirme hususunda insanlığa hakikî örnekler olmuşlardır.

Bir kimse pîrinin uçmak mazhariyetine sahip olduğuna inanırsa, inandığı dinin Peygamber'ine neler yakıştırmaz. Mühim olan aslında Peygamber'in bunları yapıp yapamayacağı meselesi

---

[2] 67/Mülk, 14: "Yaratan bilmez mi? O Lâtîftir, herşeyden haberdâr olandır."

[3] 10/Yunus, 57: "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılara) bir şifa, inananlara yol gösterici ve rahmet gelmiştir."

değil, bunların Kur'anî zihniyetle ne kadar bağdaştırılabileceği hususudur. Kur'an-ı Kerim'den mucizenin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. O'nda, evvelki milletlere gönderilen mucizelerden bahisler vardır. Fakat Cenab-ı Hak, kâfirlerin mucize isteklerini geri çevirmesine sebep olarak evvelkilerin onu yalanlamasını 17/İsrâ, 59'da şöyle zikretmektedir: "Bizi âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır." Bunun yerine, insanlara önlerinde apaçık duran mucizeler kitabı "kainat"ı okumak tavsiye edilmektedir. Bütün yaratılmışlar, insanın bizzat kendisinden başlayarak var olmaları ve varlıklarını devam ettirebilmeleri, hatta ölümleri ile bir nevi mucizeler denizini oluştururlar. Akıllı insanlar için ibret alınacak bu kadar "âyet" varken onları görmezden gelerek, başka hissî mucizeler aramak 6/En'âm, 35'te ancak cahillerin yapacağı beyhude bir davranış olarak nitelendirilmektedir.

Bütün bu sorulara verilecek cevapları bu çalışmamızda ele alacağız.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümde dört peygamber portresi tasvir etmeye çalışacağız. Bundan önce de Psikoloji ilmine Batı'dan gelen eleştirileri söz konusu edeceğiz. Daha sonra İslâmî anlamda bazı önerilerimiz olacak. Kur'an'a göre, tespit edebildiğimiz kadarıyla, normal ve hasta insan kimliklerini tanıtacağız. Bu arada Kur'an'da geçen bazı psikolojik tâbirlere de değinilecektir. İnsanların kendilerini gerçekleştirme çabasından kaçmalarının psikolojik kökenleri incelenecektir.

Bize göre, Kur'an'da en sağlıklı insanlar olarak tanımlanan peygamberler, bazı örneklerle anılacaktır.

Bundan sonra ilk peygamber portresini oluşturacağız ki bu, müşriklerin zihniyetlerinde var olan, beşerüstü özelliklere sahip peygamber portresinin genel nitelikleridir. Bunu Kur'an'a dayanarak ortaya koymaya çalışacağız.

İkinci portremiz, bunlara verilen Kur'anî cevaplardan hareketle Kur'an'ın tanımladığı, sınırlarını çizdiği peygamber anlayışını meydana çıkarmayı hedeflemektedir.

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren bütün hayatı, siyer bilgileri ve hadîslerden yola çıkılarak işlenecektir. Bu bölümde vahiyle birlikte devam eden kişilik özellikleri,

vahyin Hz. Peygamber'in şahsiyetine yaptığı katkılar ele alınacaktır. Kur'an'ın tasvip edip övdüğü ve eleştirdiği davranışlarını birlikte vermemizin sebebi, bir insan olarak Peygamber'in de hata yapabileceği görüşüdür. Her ne kadar vahiy aldığı hususlar ile vahyi tebliğ etmesi meselesinde "ismet" sıfatını hâiz iseler de, bunun dışındaki hususlarda peygamberlerin hata yapabileceğini bizzat verilecek örnekler bize gösterecektir.

Daha sonra, Hz. Peygamber'in bizzat kendini eleştirmesi ve sahabenin çok değer verdiği halde, Rasûlullah'ı eleştirdiği davranışlardan misâller verilecektir.

Psikolojide atıf şahsiyeti ve atıf grubu ile Hz. Peygamber'in Kur'an tarafından model gösterilmesi ile İslâm'ın atıf şahsiyetini, sahâbilerin atıf grubunu oluşturmalarını ele alacağız. Bu bölümün amacı, model insan Hz. Peygamber'in canlı bir portresini bizzat kendi hayatından bazı misâllerle belirlemektir.

Üçüncü bölüm, geçmişte ve günümüzde entellektüel sahada ve bilhassa halk arasında Kur'an'a rağmen yerleşmiş olan efsanevî peygamber anlayışını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bunun çeşitli kaynaklarda varlığı ortaya konulacaktır.

Kesinlikle belirtmek durumundayız ki, araştırmamızda tamamıyla tasvir edici bir metot kullandık. Amacımız, hadîslerin sadece isnâdlarını tenkit edip incelemek değildir. Bazı hadîslerde -çok az sayıda da olsa- bunu yapacağız, fakat hedeflenen nokta bu değildir. Biz geçmişte ve günümüzde varolan efsanevî peygamber anlayışını, bu anlayışa zemin hazırlayan hadîslerle oluşturmayı istiyoruz. Bundan maksadımız ise, bu efsanevî portrenin, diğer üçünden hangisi ile uyum arz ettiğidir.

İlk bölüm, Kur'an merkezli olduğu için ağırlıklı olarak Kutsal Kitabımızdan faydalanacağız.

İkinci bölümde, siyer kitaplarını ve muteber hadîs kaynaklarını kullanmayı hedefliyoruz.

Üçüncü bölüme gelince, geçmişi ve günümüzü, halkı ve entellektüel çevreyi ve bunların efsanevî peygamber zihniyetlerini ortaya koymak amaçlandığı için, bunlara ışık tutabilecek nitelikteki eserlere müracaat edilecektir. Bu bağlamda geçmişte şemâil edebiyatının meşhur birkaç örneği, günümüzden bir kaynak ve Osmanlı Devleti zamanından beri halkımız arasında şöhret bul-

muş Ahmediyye, Muhammediyye tarzındaki eserler de bizim için -halkın hemen ulaşabileceği eserler olması bakımından- önem arz etmektedir. Ayrıca bu tarz hadîslerin, Kütüb-i Sitte gibi en sahîh eserlerde mevcut olup olmadığı, en eski bazı kaynaklarımızda bunların bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Bazı âlimlerimizin bu hadîslerden bir kısmı ile isnâd ve metin tenkitleri de araştırmamızda yer alacak hususlardandır.

Çalışmamız, kendi görüşlerimizin yer aldığı bir sonuçla noktalanacaktır.

I. BÖLÜM

KUR'AN'DA PSİKOLOJİK KAVRAMLAR VE OLAĞANÜSTÜ ŞARTLARIN ÖRNEK ŞAHSİYETLERİ: PEYGAMBERLER

A. Kur'an ve İnsan Psikolojisi

Allahu Tealâ'nın insanların içlerinde sakladıkları en gizli düşünceleri bildiğine dâir pek çok Kur'an âyeti vardır.[1] Genel olarak insan tabiatı hakkında bilgileri[2] Kur'an'da bulabileceğimiz gibi; "hasta insan", "normal-sağlıklı insan" tanımlamaları, ideal toplum anlayışını da Kur'an'dan kolayca çıkarabiliriz.

Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an* adlı eserinde insan psikolojisi ile ilgili çarpıcı yorumlar sunmaktadır:

"İnsanın bütün kötü hasletlerinin çıktığı temel güçsüzlüğü Kur'an tarafından "za'fiyet" ve "zihin darlığı" (katr) olarak tanımlanmaktadır. Kur'an bunu devamlı değişik şekil ve durumlarda tekrarlamaktadır; insanın gururu, yani kendisini yüce bir kanunla tanıtması ve insanın ümitsizliği, şevkinin kırılması bu za'fiyetten kaynaklanmaktadır. Ve yine insanın kendini yokedici bencilliği, devamlı yem olabileceği kendi hırsı, aceleci ve te-

---

[1] 3/Âl-i İmrân, 29, 119, 154; 5/Mâide, 7; 8/Enfâl, 43; 9/Tevbe, 14; 10/Yunus, 57; 11/Hûd, 5; 22/Hac, 46; 29/Ankebût, 10, 49; 31/Lokman, 23; 35/Fâtır, 38; 39/Zımer, 7; 40/Gâfir, 19; 42/Şûrâ, 24; 57/Hadid, 6; 64/Tegâbun, 4; 67/Mülk, 13; 100/Adiyat, 10.

[2] 70/Meâric, 19-21: "Doğrusu insan mahiyeti itibariyle dengesizdir; kendisine kötülük dokundu mu hemen telaşlanır ve kendisine iyilik gelince başkalarına da bu iyiliğin ulaşmasını engeller."; 4/Nisâ, 128: "Zaten insan şahsiyetine (nefsine) hırs (ya da bencillik) yerleşmiştir." 59/Haşr, 9; 64/Tegâbun, 16: "Nefsinin cimriliğinden (bencilliğinden) kurtulanlar, felâha erenlerdir." 17/İsrâ, 100: "(Ey Peygamber, müşriklere) de ki: Eğer Rabbimin rahmet hâzinelerine siz sahip olsaydınız, onları sarfetmekle tükenir korkusundan sıkı tutar ve kimseye bir şey vermezdiniz." 21/Enbiyâ, 37: "(İnsanın tabiatında acelecilik vardır, öyle acelecidir ki sanki) insan aceleden yaratılmıştır."

laşlı davranışı, kendine olan güvensizliği ve kendini mahveden korkuları hep zihninin darlığından kaynaklanmaktadır."[3]

B. Batı'da Beşerî Bilimlere Bir Eleştiri: Foucault Örneği

M. Foucault'un put kırıcılık olarak adlandırılan yeni felsefî ve tarihî görüşlerini okuduğumuz zaman çok etkilendik. O'nun ana ilgisi "eski felsefi sorunlara çözüm önermek değildir; halihazır zorluklarımızın geçerli bir değerlendirmesine de sadece değinmektir."

"O'nun birincil amacı modern toplumların, (tıp, psikiyatri, psikoloji, kriminoloji, sosyoloji vb.) beşerî bilimlerin bilgi iddialarını ve pratiklerini onaylayarak kendi bireylerini kontrol etme ve disiplin altına alma tarzını eleştirmektedir. Beşerî bilimlerin, egemenlik ve haklara dayalı eski politik düzeni alt üst ettiğini ve disipline edici mekanizmalar ve insan davranışı için normlar oluşturması aracılığıyla uygulanan yeni bir iktidar (power) rejimi kuramsallaştırdığını ileri sürer. İşyerlerinde, sınıflarda, hastanelerde ve sosyal yardım ofislerinde; ailede ve toplumda; hapishanelerde ve akıl hastalığı kurumlarında, mahkeme salonlarında ve mahkemelerde, beşerî bilimler kendi "normallik" standardını kurmuştur. Normal çocuk, sağlıklı vücut, dengeli zihin, iyi vatandaş, mükemmel koca ve gerçek (proper) insan gibi kavramlar, kendimize ilişkin düşüncelerimizi tâciz eder ve öğretmenlerin, memurların, doktorların, yargıçların, polislerin ve yöneticilerin pratikleri aracılığıyla yeniden üretilir ve meşrûlaştırılır. Beşerî bilimler, bir normallik tanımı yapmaya çalışırlar; bizim için bir hayat tarzı olarak bu normalliği kurumsallaştırırlar ve bununla eş anlı olarak araştırma gözetim ve tedavi için, bu standarttan (hangi açılardan sapılacağına ilişkin, ç.n.) geniş bir (bilgi, ç.n.) alanı üretirler."[4]

O'na göre beşerî bilimler insanların kendi kendilerini bitirme sürecine yardımcı olmaktadır. Halbuki kendimizi anla-

---

[3] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 84-85. Ankara, 1987. (Major Themes of the Qur'an)

[4] Quentin Skinner, *Çağdaş Temel Kuramlar*, "4. Bölüm Michel Foucault, yazan Mark Philip", çev. Ahmet Demirhan, s. 71. (The Return of Grand Theories in the Human Sciences)

mamıza ve daha iyi bir hayat yaşamamıza yardım etmeliydiler. Bu süreçte, tâbiri câizse "insan insanın kurdu" olmaktadır.

Beşerî bilimler, "insanı" hem çalışmanın bir nesnesi yapmıştır, hem de devletin: Bu yolla da bizi, konuşma kuralları, ekonomik rasyonellik, biyolojik fonksiyon ve toplumsal davranış gibi, varlığımızı belirlediğini iddia ettiği bir dizi kurala tâbi kılmıştır. Bu "bilimler"in pratikleri aracılığıyla, akıllılık (sanity: deli olmayış, ç.n.), sağlık ve toplumsal törelere uyum, "gerçek benlerimizin (self)" ögeleri olarak ele alınarak ve hastalıklar, akıldışılıklar ve suçlar bize yabancı ögeler olarak suçlanarak, ölmüş benler oluruz bizler.[5]

O'na göre insan, kendi hayatında çok az bir zaman "gerçek kendisi" olur. Zira beşerî bilimlerin ürettiği normallik kuralları onu çepeçevre kuşatmıştır, doğduğu andan beri. Bu sebeple "Onun birincil ilgisi, Batı metafiziğinin ve beşerî bilimlerin imha edilmesine yardım etmektedir." Amacı büyük sistemlere Teoriye, hayatî hakikatlere saldırmak; farklılığa, yerel ve özgül bilgiye, özgür hareket alanı sağlamak, ihtimalleri ve kopuşları yakalamaktır. Foucault'ya göre, Teorist olarak davranmak; başkaları için konuşmanın, onlara varlıklarının kanununu emretmenin kendini bilmez bir ahmaklığıdır.[6]

O'nun bu son yaklaşımına bir Müslüman birey olarak katılmam oldukça zor görünmektedir, insanların bilim ve bilimsellik adına diğer insanları ve hatta kendi kendilerini belli bir standarda oturtup, acımasızca onları yönetmeleri ve hiçbir insanca orijinalliğe yer bırakmamaları elbette doğru bir şey olarak kabul edilemez. Fakat daha Müslümanca bir çözüm önerisi olarak; insanları Yaratan, sonsuz merhamet ve kerem sahibi Rabbin, kulları için tespit ettiği standartlara uymak, gerçek bir hürriyet ölçüsü olarak ele alınmalıdır, diyoruz. Halihazırda varolan beşerî bilimlerin insanı öğüten çarkına Foucault gibi "hayır", ama O'ndan bir adım daha ileri çıkarak ve bir inanan olarak Kur'an'la gönderilene "evet" diyen bir çözüm bu. Tabiatta ve tabiatın tabii bir parçası olan insanın[7] varoluşunda Allah'ın rah-

---

[5] Skinner, *age*, s. 72.
[6] Skinner, *age*, s. 72.
[7] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 67.

metinin eserlerini[8] devamlı müşâhede eden ve bununla huzuru yakalayan Müslümanca bir bakışla....

C. Bilimsel Kuramlar ve Kur'an

Tabiî ilimler ve onların ulaştıkları neticeleri Kur'an'la karşılaştırma çoğu zaman şu eleştiriyle yüz yüze gelmektedir:

"Kutsal kitapları değerlendirme konusunda işin içine bilimin sokulmasını kabul etmekten yüzlerini ekşitenler, bilimin, geçerli bir mukayese unsuru olabilmesi niteliğini reddederler... Ve iddia ederler ki: Bilim zamanla değişir, bugün doğru kabul edilen falan mesele, yarın bir kenara atılabilir. Bu mülâhaza şu açıklamayı gerektirir: Bilimsel kuramları (teorileri), sürekli olarak gözlemlenip kontrol edilebilen olaylardan ayırt etmek gerekir. Kuram, güçlükle anlaşılabilecek bir olayı veya olaylar bütününü açıklamaya çalışmak amacını taşır. Birçok durumda kuram, değişkendir. Bilimsel gelişme, meseleleri daha iyi tahlil etmeye ve daha geçerli bir izah düşünmeye imkân verdiği zaman, bir başkası tarafından değiştirilmeye veya tamamen yerini bırakmaya elverişlidir. Buna karşılık, deney yoluyla doğrulanan, gözleme dayalı bir olay, değişmeye elverişli nesnelerden değildir. Gelişme sayesinde onun niteliklerinin daha iyi belirlenmesi mümkündür, ama esası olduğu gibi kalır. Dünya'nın Güneş, Ay'ın da Dünya etrafında dönmesi, artık değiştirilemez; gelecekte de olsa olsa, onların yörüngeleri daha iyi bir biçimde belirlenebilir."[9]

Maurice Bucaille'in tabiat bilimleri için söyledikleri, Foucault örneğinde gördüğümüz gibi, sosyal ve beşerî bilimler alanında daha geçerlidir. Teoriler ve Kur'an, birincinin değişebilirliği, ikincinin ise -inananlar nezdinde- değişmezliği göz önüne alınırsa bir arada zikredilmeleri doğru görünmeyebilir. Teorilerimizin hatalı olabilme ihtimalini ve her zaman yeni ve daha güzel çözümler üretilebileceğini gözden uzak tutmamalıdır. Aynı zamanda bu, insanlığın ilerlemesi için gereklidir. Fakat

---

[8] 30/Rûm, 50.

[9] Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim "La Bible le Coran, et la Science" Bilimlerin Vardığı Sonuçların Işığında Kutsal Kitapların İncelenmesi* (Çev. Doç. Dr. Suat Yıldırım) s. 184-185.

"insan"a, hitâbeden, -Fazlurrahman'ın tâbiriyle- ana temalarından birini "insan"ın oluşturduğu kutsal kitabımız Kur'an'dan, psikoloji ilmi adına çıkarımlarda bulunmaktan böyle bir endişenin, bizi geri bırakmaması gerektiğini düşünüyoruz. Hz. Peygamber'in bir hadîsinde buyurduğu gibi:

"Kur'an'ı iyi bilip okuyan, kerim, itaatkâr meleklerle beraberdir, kendisine zor geldiği halde okuyan ve okumakta da güçlük çekene iki ecir vardır."[10]

Mezkûr hadîsi biraz zorlama pahasına olsa da, bizim bu gayretimizin hadîsin ikinci bölümünde sözü edilen çalışma türünden olması dileğimizdir.

D. İslâmî Bilimler ile Beşerî Bilimlerin Kesiştiği Nokta: İmam Gazzâlî'den Bir "İlimler Tasnifi"

Sırası gelmişken İmam Gazzâlî'nin (ö. 505 H.) ilimlerin sınıflandırılması konusundaki yorumuna atıfta bulunmak istiyorum. O, er-Risâletu'l-Ledûniyye[11] adlı eserinde, aslında ilimleri -gelenek olduğu üzere- aklî ve şer'î (islâmî) ilimler olarak iki gruba ayırmakla beraber; âlimler nazarında İslâmî ilimlerin çoğunun aklî, ârifler nazarında da aklî ilimlerin çoğunun İslâmî olduğunu söylemektedir. Çünkü Kur'an, O'na göre bütün bunları ihtiva etmektedir:

"Biz yaş-kuru her şeyi apaçık bir kitapta topladık."[12]

"Ayetlerimizi düşünsünler ve akıl sahipleri ibret alsınlar için."[13]

O'na göre ilmin şerefi "malûm"dan kaynaklanmaktadır. Malûmun (bilinen) en şereflisi Allahu Teâlâ'dır. Bu durumda ilimlerin en şereflisi Allah'ın zatını, sıfatlarını, isimlerini, enbiyâ, onlardan sonra gelen imamlar ve sahâbenin hâllerini konu edinen ilm-i Tevhîd'dir.

Tevhîd ilmi (Kelâm), önce Kur'an'a ve Hz. Peygamber'den gelen haberlere, daha sonra aklî ve kıyasî delillere dayandığı

---

[10] Muslim, 6. Salâtu'l-Musafirîn 38, I, 549; İbnu Mâce, Kitâbu'l-Edeb 52, IV, 238; karşılaştır Buhârî, Kitabu't-Tevhîd 52, VIII, 214.

[11] *Er-Risâletu'l-Ledûniyye*, Mısır, 1328 H.

[12] 6/En'am, 59.

[13] 38/Sa'd, 29.

için hem şer'î (İslâmî) hem de aklî bir ilimdir. O'na göre öğrenilmesi farz olan ve elde edilmesi için Hz. Peygamber'in "Çin'e bile olsa gidiniz." emrini verdiği ilim budur. Bu ilim olmaksızın âhirette kulların nefislerinin kurtuluşu mümkün olmaz.

Gazzâlî'ye göre, bu ilmi elde edebilmek için önce başka ilimleri tahsil etmek gerekmektedir. Bunlara kısaca "Bütün yaratıkların bilgisi" diyebiliriz.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak mevcut bütün ilimler "mahlûkât"ı konu edindiğine, mahlûkât ise Hâlık Teâlâ'nın eseri ve O'nun varlık delilleri -âyât- olduğuna göre, bu ilimleri tahsil etmek, öğrenciyi, Allah'ı bilmeye götürmelidir. Dolayısıyla Allahu Teâlâ'yı bilmeğe götüren her ilim şereflidir, öğrenilmeye lâyıktır. Çünkü öğrenen için faydalıdır. Kendisini Yaratan'a en iyi şekilde kulluk vazifesini yapmasına, yeryüzünün halifesi olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesine yardımcı olmaktadır...

Batılıların ruhu, maddî âleme indirgeyerek incelemesi onu bir mit olmaktan çıkardı. Ruhu, maddî âlem düzeyinde ele alıp inceleme, insan davranışlarını gözlemleme ve ondan sonuçlar çıkarma birtakım teknik faydalar sağlamıştır. Fakat onu bir aysberge benzetecek olursak, bu sadece görünen kısımla sınırlı kalmıştır. Ruh bir bütün olarak ele alınmadığından, sunulan öneriler bir makinanın insanı rahatsız eden sürekli tıkırtısı mesabesindedir; tabiî güzellikten mahrumdur...

Bunu sezen Foucault'ya göre "toplumsal düzende normalliği baskı altında tutan psikiyatri ve diğer yasal olmayan disiplinler, giderek toplumumuzun ahlâkını ve hayatını gözetmeye başlayan disipliner bir güç oluşturdu."[14] Bunun sebebini XIX. yy.'ın başlarında, psikiyatristlerin, deliliği yalnızca bunama, kudurma ya da ahmaklık durumları olarak algılayan XVIII. yüzyıl pratiğiyle ilgilerini kesmelerinde aramalıdır. Zira onlar, "tamamıyla kurgusal olan bir entiti, delilik adında bir suç, suçtan başka bir şey olmayan bir delilik icat etti." Bunun neticesinde psikiyatri hukukî sisteme taşındı. Mahkemeler bu tehdit edici patalojiyi açıklama çabasına girdiler. Bunun topluma yansıması ise suçun giderek kişi-

[14] Skinner, *age*, s. 79.

liğin, karakterin ve zihnî durumların bir işlevi olarak yorumlanması ve sıradan, sağlıklı her insanın bu toplumsal sapmaya eğilimli kimseler olarak kendilerini kabul etmeleridir. Nihayet ahlakî, toplumsal ve psikolojik bilimlerde karakteri, tutarlılığı ve kişiliği iyiden iyiye inceleyen, cezanın uygulanmasını düzenleyen ve toplumsal gözetimin aygıtlarını uygulayan (psikiyatristler, gözaltında tutan memurlar, sosyal yardım memurları gibi) yasal olmayan uzmanlık alanları gelişti. Bu da insan orijinalliğini yok etti. İktidar aracılığı ile bir "doğru" üretildi ve insanlar bu doğruya tâbi kılındı." Beşerî bilimlerin bilgi ve pratiğinin tedrîci olarak büyümesi ve sağlamlaştırması aracılığıyla devlet, faaliyet alanını kolonize etti, biçimlendirdi ve yaydı. Yerel ve farklı bilgi baskı altına alınarak, orijinallik ortadan kaldırıldı; standart, normal, sıradan bireyler üretildi. Foucault, iktidarın "tâbi kılıcı" etkilerine karşı koyanları; bazı feministler gibi, tıbbın kurulu pratiğine bedenlerini teslim etmeyi reddedenler, uzmanlaşmış bilgi talep eden profesyonel çabalara karşı koyanlar, nasıl ölmek istediğine dair taleplerde bulunanlar, etnik, toplumsal, dinsel, cinsel ya da ekonomik egemenlik ve sömürüye karşı çıkanlar, erkeğe tâbi kılınmasına karşı çıkmaya başlayan kadınlar, doktora tâbi kılınmaya karşı çıkan hastalar ve kitlelerin, hayatlarına ve çevrelerine merkezî ve yerel otoritelerin müdahale etmesine karşı çıkan bazı kesimler gibi kendilerine başkalarınca empoze edilen kimliklere karşı çıkan kimseleri desteklemektedir.[15]

İnsan şuurundan Allah'ın kaldırılması; insanın, diğer insanların tahakkümü altına girmesine sebep olmaktadır. Gerçek hürriyet Allah'a kul olmakladır. Bu temel prensip hayatın anlamı ve gayesidir.

E. Gazzâlî'ye Göre Nefsin Kategorileri ve Arınması

Müslüman düşünürlerden Gazzâlî, daha önce zikrettiğimiz "er-Risâletu'l-Leduniyye" adlı eserinde insan şahsiyetini (ennefs) üç katagoride ele almaktadır:

1. Nefs-i hayvanî (Öfke, şehvet vb. hislerin yer aldığı nefs kategorisi)

---

[15] Skinner, *age*, s. 82.

2. Nefs-i tabiî (Yeme içmeye ihtiyaç duyan nefs)

3. Nefs-i nâtıka (er-Rûh min emri Rabbî: 17/İsra, 85) (Nefs-i mutmainne: 89/Fecr, 27)

Bir insan, çeşitli ahlâkî riyazetler sonucunda nefsini arındırarak nefs-i nâtıka mertebesine gelmelidir. Bu insanın varoluş gayesini -hilâfet: yeryüzünü, Allah'ın eseri olması hasebiyle, O'nun adına imar etmek- gerçekleştirmesinde bir adımı, bir aşamayı ifade eder. Nefsin bu mertebesi ilmi, yani "mevcûdâtın hakikatlerini ve malûmâtın sûretlerini" kabul etmektedir. Bu mertebedeki insanı, Yaratan "kendisine gerçek anlamda huşû duyan kullar" olarak vasıflandırmış[16] ve varlığına şahit tutmuştur.[17] Gazzâlî'ye göre mutasavvıflar nefsin bu kategorisini "Kalb" olarak isimlendirirler. Kur'an'da geçen ismi "nefs-i mutmainne"dir. "er-Rûh min emri Rabbî" âyetinde kastedilen ruh da budur. Özellikleri; cevher olup, a'raz değildir, bölünemez, bedene ne bitişik ne de ondan ayrıdır. Bedenin ölmesi ile ölmez; Allah'ın çağırması ile O'nun huzuruna döner.[18] Dünya hayatının süsü mal ve çocuklar olduğu gibi[19] Ruhun bu boyutunun âhiretteki süsü de ilimdir. İlmin elde edilmesi hususunda Gazzâlî şöyle düşünmektedir:

1. Rabbanî öğretim:

a) Vahiy (Peygamberlere verilen ilim, haricî (dışarıdan) öğretimle elde edilir).

b) İlham (Batınî meşgûliyet ve tefekkürle elde edilir. Vahiy kapısı son peygamber olan Hz. Peygamber'le kapandığı için, velîler Allah'tan ilham almaktadırlar. Buna mazhar olabilmek için insanın nefsin ilk iki basamağını aşarak üçüncü basamağa yani "nefs-i nâtıka" mertebesine gelmesi gereklidir).

2. İnsanî öğretim: Özel bir meslektir ve akıl sahipleri onun gerekliliği hususunda ittifak etmişlerdir.

Görüldüğü gibi İmam Gazzâlî, ferdî arınmayı öğütlemektedir. Kötü hasletlerden, fena huylardan arınan kimseler ve bunların oluşturduğu "birbirine iyiliği emredip kötülükten me-

---

[16] 35/Fâtır, 28.
[17] 3/Âl-i İmrân, 18.
[18] 89/Fecr, 27-30.
[19] 18/Kehf, 46.

neden" bir toplum haline gelebilmektir amaç. İnsanın kendisini en güzel şekilde gerçekleştirmesi hedeflenmektedir. Bu durumda hiç kimse diğerinin tahakkümü altında olmadığı gibi devlet ve iktidarı oluşturan güçler, toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin hizmetindedirler.

Bu arada Fazlurrahman'ın Kur'an'ın insan için faydalı gördüğü bilgi türleri hakkındaki görüşünden bahsetmek istiyoruz. "Yeryüzünde gezip görmediler mi ki düşünebilecekleri kalpleri ve işitebilecekleri kulakları olsun. Zira asıl kör olan (maddî) gözler değil, (basîretini kaybeden) göğüslerdeki kalplerdir." (22/Hac, 46) âyetini zikrettikten sonra şöyle söylemektedir:

"...Bunun içindir ki, Kur'an'ın insan için üç çeşit bilgiyi yararlı bulduğunu görüyoruz. Birincisi insana hizmet verecek duruma getirilen tabiat bilgileri, yani tabiî ilimlerdir. İkinci tür önemli bilgiler tarih (ve coğrafya) bilgisidir. Çünkü Kur'an devamlı insanı "yeryüzünde gezmeye" ve bizzat kendi gözleriyle görmeye teşvik etmiştir ki geçmiş medeniyetlere neler olduğunu ve neden çöktüklerini anlayabilsin ve ibret alsın. Üçüncüsü ise insanın kendisinin bilgisidir: "Onlara hakikatin belli olması için ufuklarda (dış dünyada) ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz. Rabbin her şeye yeterli şahit değil midir?" (41/Fussilet 53). Bu bilgi "ilmi bilgidir (scientitif knowledge)." Çünkü "gözler ve kulaklarla" yapılan gözlemlere dayanmaktadır. Fakat bu ilmî bilgi en nihayetinde "kalbe erişir" ve orada ilmî ve teknolojik yetenekleri, insanın içinde doğması ümit edilen ahlâkî idrak cihetine yönlendiren basîret meşalesini alevlendirir. Bu basîret olmadan ilmî ve teknolojik bilgi hiç şüphesiz ki çok tehlikeli olabilir ve aslında olacaktır. Kur'an dahi maddeten refah içinde olan Mekkelileri eleştirirken bu noktaya işaret etmektedir: "Dünya hayatında sadece dışta kalanı (görüneni) bilirler, ama neticede ne olacağını bilmezler (gâfil kalırlar)" (30/Rûm, 7)."[20]

Fazlurrahman tabiî ilimlerin İslâm'la olan bağının yanı sıra, sosyoloji, psikoloji gibi ilimlerle Müslümanca bağ kurmanın gerekliliği üzerinde durmaktadır. Çünkü bu ilimler, insanın kendisiyle ve dış dünyayla ilgili bilgisini artırarak daha iyi bir insan

[20] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 100.

olmasına yardım edecektir. Fakat bilgiler kuru bilgi boyutunda kalıp da kalbe erişmezse insanlığı atom bombalarıyla ya da kitle imha silahlarıyla yok eden bir sürece götürecektir. O'nun bu görüşüne katılmamak mümkün değildir.

F. Kur'an'da Kullanılan Psikolojik Tabirler

Bütün bu bilgilerden sonra Kur'an'da psikoloji ile ilgili gördüğümüz kavramlar üzerinde durmak istiyoruz.

a. Maraz

İnsanların müptelâ olduğu ruhî hastalıklar için Kur'an "maraz" (مَرَضٌ) kelimesini kullanmaktadır. Bedenî hastalıklardan onu ayırmak maksadıyla şunu belirtmek gerekir: Bu "maraz"ın bulunduğu yer "kalpler" dir.[21]

b. Kalp

"Kalp" kelimesi pek çok âyette gözler ve kulaklarla birlikte bir algı merkezi, "idrak edebilme kuvvesi" olarak tanımlanmaktadır:

"...Kalpleri var, fakat onlarla anlamazlar; gözleri var, fakat onlarla görmezler; kulakları var, fakat onlarla işitmezler."[22]

"Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut şahit olarak (zihnini toplayarak kuvvetle) kulak veren kimse için bir öğüt vardır."[23]

c. Fuâd

"İdrak edebilme kuvvesi" anlamında kullanılan bir başka kelime "Fuâd" (çğl.: ef'ide)'dir:

"Gönül gördüğünde yanılmadı (yalan söylemedi, gerçeği gördü)."[24]

"De ki: Sizi yaratan, size işitme (duyusu) gözler ve gönüller veren O'dur.."[25]

---

[21] 2/Bakara, 10; 8/Enfal, 49; 9/Tevbe, 125; 22/Hâc, 53; 33/Ahzâb, 12/32/60; 24/Nur, 50; 47/Muhammed, 20/29; 74/Muddesir, 31.

[22] 7/A'raf, 179.

[23] 50/Kaf, 37.

[24] 53/Necm, 11.

[25] 67/Mülk, 23.

Fuâdın Kur'an'da, nimet olarak insana bahşedilen göz, kulak vb. duyu organlarıyla birlikte zikredildiğini görmekteyiz.

d. Kalp ve Fuâdın Diğer Duyulardan Daha Fazla İşlevsel Olması

İnsanın kalbi, diliyle bir şeyi söyleyivermekten daha önemli bir işleve sahiptir. Çünkü dil yalan söyleyebilir.[26] Bundan dolayı Allah'ın, kişi ile onun kalbi arasına girmesinden bahsedilmektedir.[27] Allah'ı anmaktan gafil olan,[28] Allah'ı anmakla huzur bulan,[29] üzeri mühürlenerek kapatılan[30] eğrilip sapmaması için pekiştirilip sağlamlaştırılan[31] korkan[32] ve günaha düşen,[33] hidâyete ulaşan[34] ya da katılaşan[35] hep bu "kalp"tir. Kalplerin katılaşmasıyla ilgili 2/Bakara, 74. âyeti çok dikkat çekici olduğu için burada zikretmek istiyorum:

"Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı; şimdi onlar taş gibi, hatta daha da katıdırlar. Çünkü öyle taşlar var ki içinden ırmaklar fışkırır, öylesi var ki çatlar da bağrından su kaynar, öylesi de var ki Allah korkusundan aşağı düşer."

Katılaşmanın en önemli göstergesi, bütün varlıklara karşı insanda fıtraten var olduğu varsayılan "merhametin"in, insan kalbinden adeta soyulup çıkmasıdır. Bu merhametin kaynağı ve en mükemmel şekli "er-Rahman er-Rahîm" olan Allahu Teâlâ'da, yaratılan her şeye gösterilmek sûretiyle tecelli etmiştir. İnsan ya da hayvan cinsinden olsun bir annenin yavrusuna şefkati, insanın yeryüzünün dengesini koruması ve bu dengenin devamına yardımcı olacak çareler araştırması da hep bu merhametin eseridir. Ancak katılaşmış kalpler, gelecek nesilleri düşünmeyerek yeryüzünü tahrip edebilirler.

---

[26] 2/Bakara, 204.
[27] 8/Enfal, 24.
[28] 18/Kehf, 28.
[29] 13/Ra'd, 28.
[30] 7/A'raf, 101; 10/Yunus, 74; 45/Câsiye, 23; 40/Ğafir, 35.
[31] 28/Kasas,10.
[32] 3/Âl-İmran, 151; 8/Enfal, 12.
[33] 2/Bakara, 283.
[34] 64/Teğâbun, 11.
[35] 57/Hadid, 16; 2/Bakara, 74.

"Kalp" konusunda bir başka enteresan Kur'anî ifade şudur: "... Zira gözler kör olmaz; fakat asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."[36]

Allahu Teâlâ görme organı olan gözün körlüğünü değil, anlama, kavrama merkezi olan kalbin körlüğünü eleştirmektedir. Bu demektir ki insan herhangi bir duyu organını kaybetse bile içindeki algı merkezi sağlam kaldığı sürece "iyi insan" olma hedefini gerçekleştirebilir. Kalbin sağlamlığı ile ilgili olarak Kur'an'da geçen ifade "kalb-i selim (tertemiz bir kalp)" tabiridir. Ahiret gününde Cenab-ı Hak insanların yüzlerine değil kalplerine bakarak, onlar hakkında hüküm verecektir. Bu hükmetmede mal ve evlât çokluğuna da itibâr edilmez.[37] Ancak Allah'a temiz, selim bir kalple gelenler hariç[38] buyurulmaktadır.

e. Rayb ve Türevi İrtiyâb

"Maraz ve kalp terimlerinden sonra diğer bir terime geçmek istiyorum: "Rayb=رَيْبٌ" ve türevi "irtiyâb=اِرْتِيَابٌ"[39] şüphe etmek anlamında "maraz"a, ilâveten kullanılmıştır: "Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe mi ettiler?"[40]

9/Tevbe, 45. âyette ise "irtiyab" kalbin bir özelliği olarak anılmaktadır:

"... Kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar..."

"Kalp" için söz konusu olan bir başka olumsuz durum "eğrilme, kayma" anlamına gelen "zeyğ=زَيْغٌ" kelimesinde kendisini gösterir:

"Onlar (doğruluktan sapıp) eğrilince Allah da onların kalplerini eğriltti."[41]

İnsanî gelişme bağlamında, görme duyusu olan gözden çok daha fazla önem arz eden kalbin hastalanmasının, insanın

---

[36] 22/Hac, 46.
[37] 26/Şuarâ, 88.
[38] 26/Şuarâ, 89.
[39] 11/Hud 62; 14/İbrahim, 9; 34/Sebe, 54; 42/Şûra, 14; 50/Kâf, 25; 41/Fussilet, 45; 29/Ankebut, 48; 9/Tevbe, 45, 110; 24/Nûr, 50; 57/Hadîd, 14; 2/Bakara, 282; 40/Gâfir, 34.
[40] 24/Nûr, 50.
[41] 61/Saf, 5.

normallik sınırını aşarak ruhen bozulmasının sebebi; doğruluktan ayrılıp eğrilmesidir. Kendini geliştirmek, olgunlaştırmak yerine geriye, ilkelliğe dönmeyi tercih etmesidir.

G. Kur'an'a Göre Hasta İnsan

Kur'an'dan psikolojik anlamda hasta insan, sağlıklı=normal insan tiplerini çıkarmak mümkündür. Kısaca ifade edecek olursak, Kur'an'a göre hasta insanlar; kâfirler ve özellikle münafıklar, sağlıklı insanlar ise gerçek mü'minlerdir.

Münafık olmak ya da nifak hastalığı Kur'an'da sıkça bahsedilen ve pek çok yönleri açıkça ortaya serilen enteresan bir ruh durumudur. Bu portrenin en önemli ve göze çarpan ögesi kararsızlık hâli ve gel-gitler olarak tanımlanabilir:

"Arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara (bağlanırlar), ne de onlara ..."[42]

Dış görünüş itibarıyla hoşa gidecek kadar "iyi" olmalarına rağmen, içleri insana has güzelliklerden yana bomboştur. Kendi kendilerine güvenleri o kadar eksiktir ki, her "bağırış"ı kendi aleyhlerinde zannederler.[43] İnsanları aldatmak,[44] hakikati değiştirme pahasına da olsa yalan yere yemin etmek[45] onlara ait özelliklerdendir. Yeryüzünde bozgunculuk yaparlar; bu hususta uyarıldıklarında "biz sadece düzeltiyoruz" diyerek, gerçek durumlarını inkâr ederler.[46]

Kâfirler hakkında nâzil olduğu, Mekke dönemine ait olmasından anlaşılan Kalem sûresinde bu defa onların ruh durumlarını tasvir eden şöyle ifadeler söz konusudur:

"Her yemin edip duran, aşağılık (kimse); (herkesi) kötüleyen, söz götürüp getiren; hayra engel olan, saldırgan, günahkâr, kaba ve kötülükle damgalı, malı ve evlâdı çok olduğu için (böbürlenerek) yolunu şaşırmış; Allah'ın âyetleri okunduğunda "eskilerin masalları" diyerek (hafife alanlardır)."[47]

---

[42] 4/Nisâ,143.
[43] 63/Münafikûn,4.
[44] 2/Bakara, 14-15.
[45] 63/Münafikûn, 2.
[46] 2/Bakara, 11-12.
[47] 68/Kalem, 11-15.

Cimrilik etmek ve kendini müstağni görmek[48] (zengin ve kendi kendine yeterli) bu "kâfir" portresinin tamamlayıcı öğeleridir. Cimriliği o kadar gülünç bir hal almıştır ki malını sayar durur ve bunların kendisine ebedî hayatı sunacağını zanneder.[49] Halbuki kendisine bahşedilen bu nimeti, malını insanlığın istifadesine sunması gerekirdi.

H. Kur'an'a Göre Sağlıklı/Normal İnsan

Ruhî hastalıkların bu tanımlarını yaptıktan sonra, Kur'an bir de mü'minleri ikaz ederek, düşebilecekleri muhtemel kötü durumları açıklar ve bunlardan korunmalarını öğütler. Cenab-ı Hak bu bağlamda, yürüyüşte kibirlenmeyip orta yolu tutmaktan, konuşurken sesini alçaltmaya varıncaya kadar[50] devam eden bir terbiye sistemini ele almaktadır... Mü'minlerin kaçınması gereken ve iyilerin özelliği olamayacak hususlar şunlardır:

İnsanların birbiriyle alay etmesi, birbirinin kusurunu araması, birbirini -hoşlanılmayacak- kötü lâkaplarla çağırması, başkaları hakkında sû-i zanda bulunmak, birbirinin gizli hallerini araştırmak, birbirini çekiştirmek[51], masûmlara iftira etmek[52], yapılan herhangi bir iyiliği başa kakarak boşa çıkarmak.[53]

Sağlıklı insan Kur'an'a göre "mü'min" kimsedir. Prof. Dr. Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar adlı eserinde ideal bir mü'minde bulunması gereken özellikleri şöyle sıralamıştır:

"Temel tavır olan hilm; sürekli kulluk vazifeleri; hesap gününden korku duymak; sahîh takva göstergesi amellerin en önemlisi olarak infâk, ama işi Cahiliye'nin kontrolsüz ve övünçlü eli açıklığına vardırmaksızın; Allah'ın şiddet ve kat'iyetle yasaklamış olduğu Cahiliyye fiillerinden, örneğin; "şirk"ten, haklı bir sebep olmaksızın bir canlıyı öldürmekten, zinadan sakınmak; yeminli olarak yalan söylemekten ve gevezelikten kaçınmak; vahiy kelâmının derin mânasına karşı hassas bir alâka ve

---

[48] 92/Leyl, 8-9.
[49] 104/Humeze, 2-3.
[50] 31/Lokman, 18-19.
[51] 49/Hucurât, 11-12; (aynca diliyle çekiştirenler için bkz. 104/Humeze, 1)
[52] 4/Nisâ, 112; 24/Nur, 4-5, 11-12, 23.
[53] 50/Kâf, 25.

ahiretin verdiği ümide dayalı olarak bu dünyada sükûnet ve huzur içinde mutlu bir hayat..."[54]

Konuyu tamamlamak üzere belirtilen son bir husus da şudur; "her ne olursa olsun Allah'ın emirlerine mutlak bir boyun eğme, gerçekten sahih inanışın vazgeçilmez şartı olarak tüm mü'minlerden beklenmektedir."[55]

Elbette daha önce zikrettiğimiz münafık ve kafirlerin özelliklerinden sakınmak, mü'min olmanın gereklerindendir.

Bu dünyada mutlu ve huzurlu yaşamanın temel şartlarından biri, mü'minlerin birbirlerine iyiliği emredip, kötülüğü yasaklamasıdır.[56] Bu şartı yerine getirip Müslümanca hayat süren insanlar, Kur'an'da zikredilen "ummeten vasatan=orta bir ümmet"[57] meydana getirmiş olurlar ve bu ümmet, insanlığa örnek olacak en hayırlı ümmettir.

Sağlıklı insan olmanın Kur'an'da zikri geçen pek çok yönü daha vardır: Öfkesine hâkim olarak insanları affetmek[58]; af konusunda büyük bir sabır ve tahammül göstermek[59] gibi. İzutsu'nun yukarıda sözünü ettiği infâk; öyle ki kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile, bunu bir tarafa bırakarak, mü'min kardeşinin ihtiyacını gidermek[60] de sağlıklı olmanın ifadesidir.

Bu kadar erdemli vasıflar insan ruhunu yüceltir. Yüce ruhlu insanlar, insanlığın yaratılış amacını yerine getirirler.

I. Kur'an'da Zikredilen Sağlıklı İnsan Örnekleri; Olağanüstü Şartların İnsanları: Peygamberler

Kur'an'da yüce ruhlu şahsiyetler olarak tanıtılan peygamberler, daha önce zikrettiğimiz özellikleri benliklerinde taşıdıkları için "örnek" gösterilmektedirler.

Kur'an'da bir hanîf olarak anılan Hz. İbrahim[61], daha genç bir insanken, putperestlerin taptıklarını reddederek, tek başına

---

[54] İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, s. 248.
[55] Agy.
[56] 3/Âl-i İmran, 110.
[57] 2/Bakara, 143.
[58] 3/Âl-i İmran, 134.
[59] 41/Fussilet, 34-35.
[60] 59/Haşr, 9.
[61] 2/Bakara, 135; 3/Âl-i İmran, 95; 4/Nisa, 125; 6/En'am, 161; 16/Nahl,123.

bir topluma karşı çıkmıştı. Bunun neticesinde ateşle cezalandırmaya kalkışmaları O'nu yolundan döndürmemiştir.[62]

Hz. Lût hüküm ve ilim verilen ve çirkin işler yapan kentten "iyi" olduğu için kurtarılan bir peygamberdir.[63]

İnsanlar arasında adâletle hüküm verme bütün peygamberlerin ortak özellikleri olmakla birlikte, İsrailoğullarına hükümdar olan peygamber Hz. Dâvud ve oğlu Hz. Süleyman Kur'an'da isimleri "adâletle hükmeden" olarak ısrarla vurgulanan iki insandır.[64]

Sabırları her zaman ve her durumda ümitvâr olmaları, Allah'a teslimiyetleri, iyi işlere koşmaları, iffetleri, daima Allah'a yönelmeleri ve yumuşak huylu olmaları ile Eyyub, İsmail, İdris, Zu'l Kifl, Zekeriya; Zünnûn (Yûnus) hep insanlığa örnek şahsiyetlerdir.[65]

Hz. Yakub'un, oğlunun çölde kaybolmasından sonra sabretmesi, bu hususta kayda değerdir:

"Herhalde, dedi, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürükledi. Artık tek çarem güzelce sabretmektir. Dediğinize (dayanmak için) ancak Allah'tan yardım istenir."[66]

Yûsuf'un Mısır'a vezir olması kardeşleriyle karşılaşması ve nihayet onlara kendini tanıtmasının akabinde, kendisinin ve babasının bu kadar acı çekmesine sebep olan kardeşlerini bağışlaması ve onları cezalandırmaması ne büyük bir insanî erdemdir:

"Vallahi, dediler, Allah seni bizden üstün kıldı. Doğrusu biz suç işlemiştik. (O, dedi ki) Bugün sizi kınama yok Allah sizi bağışlar; O merhametlilerin en merhametlisidir."[67]

Hz. Yûsuf'un bütün çilelerden sonra hâlâ insanî erdemlerin en üstününe sahip olması, Hz. Yakup'un bütün üzüntüsünü içine gömüp bu kötü duruma tahammül göstermesi ve insanlara halini şikâyet etmemesi, tasasını sadece Allah'a arz etmesi[68] ve "Bana güzelce sabretmek düşer" demesi birer güzel örnektir.

---

[62] 21/Enbiyâ, 51-69.
[63] 21/Enbiyâ, 74,75; 15/Hicr, 61-77.
[64] 21/Enbiyâ, 78-79.
[65] 21/Enbiyâ, 83-91.
[66] 12/Yûsuf, 18.
[67] 12/Yûsuf, 91-92.
[68] 12/Yûsuf, 83-86.

Hz. Musa'nın varını yoğunu terk ederek Medyen ülkesine geldiğinde bir gölgeliğe çekilerek söyledikleri Allah'a tam teslimiyetin nişânesidir:

"Rabbim, dedi, doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım."[69]

Peygamberler öyle insanlardır ki, inandıkları uğrunda taşlanarak öldürülmeyi bile göze almışlardır.[70] Hz. İsa da, İsrailoğullarına örnek kılınan bir kuldu.[71]

En güzel ahlâka sahip olduğu için övülen[72] Hz. Peygamber örnek alınması tavsiye edilenlerdendir:

"Andolsun, Allah'ın elçisinde sizin için Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah'ı çok anan kimseler için, (uyulacak) en güzel bir örnek vardır."[73]

J. İnkarcıların Zihniyetine Göre Peygamber Portresi

Mekkeli putperestlerin zihinlerinde mevcut peygamber portresi hakkında Kur'an'da bir takım ipuçları vardır. Bu nitelikleri Hz. Peygamber'in taşımaması, kendilerinin O'na inanmama sebebi olarak belirtilmektedir.

Bu portrenin ana hatlarını vermekte fayda görüyoruz. Zira çalışmamızın son bölümünde günümüzde mevcut peygamber anlayışı ve bunun İslâm kitâbiyâtındaki kaynaklarını ele alacağız. İslâm kültürünün ortaya çıkardığı peygamber portresi ve Hz. Peygamber devri hatta daha önceki peygamberlerin kavimlerinin yaşadıkları devrin peygamber portreleri arasındaki fark ya da benzerlikleri tespit etmek için bunun gerekli olduğu kanaatindeyiz.

a. "Melek Peygamber" ya da "Peygamberle Birlikte Melek Gelmesi" Anlayışı

Evvelki ümmetlerden Hz. Nuh'un kavmi, O'nu yalanladıklarında sebep olarak şunu ileri sürmüşlerdi:

---

[69] 28/Kasas, 24.
[70] 36/Yâsin, 18.
[71] 43/Zûhruf, 59.
[72] 68/Kalem, 4.
[73] 43/Zûhruf, 59.

"Bu da sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah (elçi göndermek) isteseydi, melek indirirdi."[74]

Ad ve Semûd kavimleri elçileri Hz. Hûd ve Hz. Salih'e "Rabbimiz dileseydi, melekler indirirdi. Biz sizin (duyurmak için) gönderildiğiniz şeyi tanımıyoruz."[75] dediler.

Hz. Musa'nın düşmanı, kibirli Fir'avn da diğer inanmayanlar gibi davranarak şunları söylemişti:

"... Yahut yanında (kendisine yardım eden, onu doğrulayan) melekler de gelmeli değil miydi?"[76]

Elçilerin "melek" olması arzusunun yanı sıra, gönderilen "insan" elçi ile birlikte meleklerin de bulunması isteği Mekkeli inkarcıların, evvelkilerle ortak yönüydü.

"Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler."[77]

İnkarcıların, inanmak için meleklerin getirilmesinden daha fazla arzuları vardı: Allah'ı görmeleri[78], O'nunla konuşmaları[79] veya buluttan gölgeler içinde Allah ve meleklerin birlikte gelmeleri[80] yahut Allah'ın bazı ayetlerinin gelmesi.[81] Hatta Allah'ın (azap) emrinin gelmesini[82] beklemekteydiler.

b. Hz. Peygamber'in "Beşer" Olmasına İtirazları

Nuh kavmi peygamberlerini insan olduğu için küçümsemişti:

"Kavminden ileri gelen inkarcı grup dedi ki: Biz seni de bizim gibi insan görüyoruz ve sana bizim basit görüşlü ayak takımlarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz, tersine sizi yalancı sanıyoruz."[83]

---

[74] 23/Mü'minûn, 24.
[75] 41/Fussilet, 14.
[76] 43/Zuhruf, 53.
[77] 6/En'am, 8; 11/Hûd, 12; 15/Hicr, 7; 25/Furkan, 7.
[78] 25/Furkan, 21; 6/En'am, 158.
[79] 2/Bakara, 118.
[80] 2/Bakara, 210; 17/İsra, 92.
[81] 6/En'am, 158.
[82] 16/Nahl, 33.
[83] 11/Hûd, 27.

Ad, Semûd ve onlardan sonra gelenler ki sayılarını Allah'tan başkası bilmez, elçilerini hep aynı gerekçeyle yani "kendileri gibi bir insan" olduğu için yalanlamışlardı.[84] Diğer insanlar gibi, onların yediğinden yiyip, içtiğinden içtiği için bir insana itaati, ziyâna uğramak olarak telâkki ediyorlardı.[85] Semûd kavmi bunun bir sapıklık ve çılgınlık olduğunu düşünüyordu.[86]

Hz. Şuayb'ın kavmi ve 36/Yâsin sûresinde zikredilen kent halkı, elçilerini yine insan olduğu için tekzip ettiler.[87]

Hz. Musa ve Harun'un gönderildiği Fir'avn ve ileri gelenleri, onların uyarısını reddederken şöyle dediler:

"Şu iki adamın kavmi bize kölelik ederken şimdi biz kalkıp, bizim gibi iki insana mı inanacağız?"[88]

Garip olan şudur ki; bu kavim, elçinin insan olmasını hayretle karşılayıp kabul etmediler. Ama Fir'avn'ın "Ben sizin en yüce rabbinizim"[89] demesine -bir insan olmasına rağmen- boyun eğdiler.[90] Bir insanın peygamberliğini ret, bir başka insanın ilahlığını kabul şâyan-ı hayrettir.

Mekkeli putperestler, tıpkı öncekiler gibi elçinin insan olmasına itiraz ettiler:

"O zulmedenler aralarında şu konuşmayı gizlediler: "Bu (Peygamber) de sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?"[91]

"Dediler ki: Bu elçiye ne oluyor ki yemek yiyor, çarşılarda geziyor?"[92]

74/Müddessir, 25. âyette sözü edilen inatçı,[93] kibirli[94] müşrik "bu, sadece, bir insan sözüdür."[95] diyerek Kur'an'a inanmayı reddetmişti.

---

[84] 14/İbrahim, 20; 26/Şuarâ, 154; 64/Teğâbun, 6.
[85] 23/Mü'minûn, 33-34.
[86] 54/Kamer, 23-24.
[87] 26/Şuarâ, 186; 36. Yâsin, 15.
[88] 23/Mu'minûn,47.
[89] 79/Nâziat, 24; 26/Şuarâ, 29.
[90] 43/Zuhruf, 54.
[91] 21/Enbiyâ, 3.
[92] 25/Furkan, 7.
[93] 74/Müddessir, 16.
[94] 74/Müddessir, 23.
[95] 74/Müddessir, 25.

Mekkelilerin ve önceki inkârcı kavimlerin bu genel tıynetini Allahu Teâlâ şöyle özetlemektedir: "Zaten kendilerine hidâyet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten alıkoyan şey hep: " Allah bir insanı mı elçi gönderdi?" demeleridir."[96]

c. Mucize Talepleri

Öncelikle geçmiş kavimlerden bazılarının kendilerine gönderilen elçilerden mucize isteklerini ele alacağız:

Semûd kavmi, elçileri Hz. Salih'e "Eğer doğrulardan isen bize bir mucize getir." demişlerdi.[97]

Hz. Şuayb'ın kavmi "Eğer doğrulardansan o halde üzerimize gökten parçalar düşür." diyecek kadar kibirliydiler.[98]

Fir'avn, Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul etmemiş ve eğer doğru söylüyorsa üzerine altın bilezikler atılması gerektiğini iddia etmişti.[99] Bunun üzerine Musa, ona "Sana doğruluğumu kanıtlayan apaçık deliller getirmiş olsam da mı?"[100] dedi. Fir'avn dedi ki: "Eğer bir âyet getirmişsen, hakikaten doğru söylüyorsan, göster onu bakalım!"[101] Neticede Fir'avn ve ailesi inat ve küfürde ayak diremelerinden dolayı Musa'ya "bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir, sana inanacak değiliz." dediler.[102]

Kur'an'da bir de inanan kimselerin Hak'tan mucize talepleri zikredilmektedir. Bu meyanda Hz. İbrahim'in ölülerin nasıl diriltileceğini görmeye dair arzusunu,[103] Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesi,[104] Hz. İsa'nın havârîlerinin gökten sofra indirilmesi talebi[105] ve 2/Bakara 259. âyetinde zikredilen ve kimliği Kur'an'da açıklamamış olan (mü'min) kimsenin yine ölülerin diriltilmesi hakkındaki zannına cevâben mucize gönderilmesi

---

[96] 17/İsrâ, 94.
[97] 26/Şuarâ, 154.
[98] 26/Şuarâ, 187.
[99] 43/Zuhruf, 53.
[100] 26/Şuarâ, 30.
[101] 26/Şuarâ, 31; 7/A'raf, 106.
[102] 7/A'raf, 132.
[103] 2/Bakara, 260.
[104] 7/A'raf, 143.
[105] 5/Mâide, 112.

anılabilir. Buradaki gerekçeyi İbrahim ve havârîlerin dilinden verelim:

"Allah: "İnanmadın mı?" dedi, (İbrahim): "Hayır, (inandım), fakat kalbim kuvvet bulsun diye (görmek istiyorum) dedi."[106]

"(İsa): "İnanıyorsanız Allah'tan korkun" dedi, "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimizin iyice yatışsın, "senin bize doğru söylediğini bilelim ve buna bizzat tanık olalım" dediler."[107]

İnananların mucize isteklerine gerekçe olarak, kalplerinin bununla yatışması zikredilmektedir.

Mekkeli putperestler, Hz. Peygamber'den evvelki kavimlerin elçilerinden istedikleri gibi bir mucize getirmesini istediler[108] ve eğer mucize gelirse inanacaklarına dair olanca güçleriyle yemin ettiler.[109]

Ehl-i kitâba gelince, onlar da Hz. Peygamber'den kendileri için gökten bir kitap getirmesini[110] ya da Musa'ya verilenin benzerinin ona da verilmesini istediler.[111] Halbuki daha önce inanmayanlar Musa'ya verileni inkâr etmişlerdi.

K. Kur'an'a Göre Peygamber Portresi

a. Cahiliyenin "Melek Peygamber" ya da "Peygamber ile Birlikte Melek Gelmesi" Anlayışına Cevap

Mekkeli putperestlerin zihniyetine göre bir peygamber portresi oluşturmaya çalışırken "melekler" konusunu ele almıştık. Şimdi Kur'an'ın buna cevabını incelemek istiyoruz:

Nuh, kavmine Allah'ın hâzinelerine sahip olmadığını, gaybı bilmediğini ve melek olmadığını anlatıyordu.[112]

Cenab-ı Hak, eğer putperestlerin istedikleri gibi melekler indirilse işin bitirilmiş olacağını buyurmaktadır:

---

106 2/Bakara, 260.
107 5/Mâide,113.
108 21/Enbiyâ, 5; 7/A'raf, 37; 10/Yûnus, 20; 13/Ra'd, 7, 27; 20/Tâhâ, 133; 2/Bakara, 108.
109 2/Bakara, 118.
110 4/Nisâ,153.
111 28/Kasas, 48.
112 6/En'am, 50.

"Biz melekleri ancak hak ile indiririz, o zaman da kendilerine asla göz açtırılmaz (derhal işleri bitirilip) mahvolup giderler."[113]

"Göğün bulutları parçalayıp meleklerin bölük bölük indirildiği gün", kıyamet günü olarak tavsif edilmektedir.[114]

Allahu Teâlâ, her şeye kâdir olduğunu Mekkelilere bildirmek üzere, onları şu âyetlerle ikaz eder:

"Eğer dileseydik, sizden şu dünyada yerinize geçen melekler yapardık."[115]

Melek değil de bir "insan"ın peygamber gönderilişinin mantıkî izahı da şudur:

"Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı, onlara gökten bir melek elçi olarak gönderilirdi."[116]

Fazlurrahman'ın belirttiği gibi, peygamber, ancak bir insan olarak insanlığa örnek olabilir.[117]

Bu hususta son olarak 6/En'am, 9. âyeti zikretmek istiyoruz:

"Eğer O (Hak elçisi)ni melek yapsaydık, yine bir adam şeklinde yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük."

b. Peygamberlerin Beşer Olması

Geçmiş kavimlerin peygamberlerinin insan olmasına itirazları karşısında, peygamberlerin cevabı şu olmuştu:

"Elçileri onlara dediler ki: Evet biz de sizin gibi insandan başka bir şey değiliz. Fakat Allah kullarından dilediğine lutfeder."[118]

Cenab-ı Hakk'ın bu konuya getirdiği izahat da şöyledir:

"Biz senden önce yalnız kendilerine vahyedilen erkeklerden başkasını elçi göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline (yani meseleyi bilen, evvelki Kitap sahiplerine) sorun. Biz

---

113 15/Hicr, 8 ve bkz. 6/En'am, 8; 2/Bakara, 210; 25/Furkan, 22.
114 25/Furkan, 25.
115 43/Zuhruf, 60.
116 17/İsrâ, 95.
117 Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 193.
118 14/İbrahim, 11.

onları yemek yemeyen cesetler yapmadık, onlar ölümsüz de değillerdi."[119]

"Senden önce gönderdiğimiz bütün elçiler de yemek yerler, çarşıda gezerlerdi. Biz sizi birbiriniz için sınama vesilesi yaptık..."[120]

Hz. Peygamber'e tıpkı diğer peygamberler gibi inkârcıların mucize talepleri karşısında şunları söylemesi emredilmiştir:

"... De ki Rabbimin şânı yücedir (hâşâ, ben O'na böyle şeyler yapmasını teklif edemem). Ben sadece elçi olarak gönderilen bir insan değil miyim?"[121]

"De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım; İlahınızın tek bir İlah olduğu bana vahyolunuyor." Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."[122]

Bu açıklamalardan sonra peygamberlerin beşer tabiatlarının iyice vurgulandığı konuları ele alacağız:

1. Geçimlerini Sağlamak İçin Çalışmaları

İnsanî bir özellik olan mâişet temini, bütün peygamberler için geçerlidir.

Hz. Musa'nın Medyen'de çobanlık yaptığı malumdur.[123] Hz. Dâvud'a demirin yumuşatıldığı ve ondan zırhlar yaptığı Kur'an'da bildirmektedir:

"... ve O'na demiri yumuşattık. "Geniş zırhlar yap, dokumasını ölçülü yap ve (hepiniz) iyi işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim" diye vahyettik."[124]

Dâvud'un oğlu Süleyman bir peygamber olmasının yanı sıra bir hükümdardı.[125]

Hz. Peygamber'in, bir tüccar olduğunu Siyer kaynaklarımızdan biliyoruz.[126] Bu hususta Buhârî'de, "kişinin kendi eliyle

---

[119] 21/Enbiyâ, 78.
[120] 25/Furkan, 20.
[121] 17/İsrâ, 93.
[122] 18/Kehf 110; ayrıca bkz. 41/Fussilet 6.
[123] 28/Kasas 26-29; 20/Tâhâ 18.
[124] 34/Sebe 10-11; aynca bkz. Buhârî, 34. Kitâbu'l-Buyû 15, III, 9; 60. Kitâbu'l-Enbiyâ 37, IV, 133.
[125] 34/Sebe 12-14; 27/Neml 16; 38/Sâd 35-40.
[126] İbnu İshak, *Sîret*, sa. 53, 59.

kazandığını yemesi" bab başlığı altında Hz. Aişe, peygamber ashâbının kendi geçimlerini kendilerinin sağladığını bildirmektedir.[127]

2. *Peygamberlerin Görevlerinin Sınırlı Olması*

Peygamberlerin sevdiği kimselere hidâyet verememesinin herhalde en güzel örneği Kur'an'da anlatılan Nuh ve oğlu meselidir; bilindiği üzere Cenab-ı Hak, Hz. Nuh'a ailesinin tufandan korunacağını va'd etmişti.[128] Fakat oğlu, boğulanların arasındaydı. Bunun üzerine Nuh şöyle dua etti:

"Nuh Rabbine seslendi: "Rabbim, dedi, oğlum benim ailemdendir. Senin sözün elbette haktır ve Sen hâkimlerin hâkimisin!"

"(Rabbi): Ey Nuh, dedi, o senin ailenden değildir. O, yaramaz bir iş yaptı. Bilmediğin bir şeyi benden isteme. Sana câhillerden olmamanı öğütlerim."

"(Nuh) dedi ki: "Rabbim, bilmediğim bir şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamazsan bana acımazsan, ziyana uğrayanlardan olurum."[129]

Hz. İbrahim'in inkârcılardan olan babasının affedilmesi için Allah'a yaptığı duanın ise sadece O'na verilen bir sözden dolayı olduğu ve babasının inkârında ayak dirediğini görünce İbrahim'in ondan uzaklaştığı Kur'an'da bildirilmektedir.[130]

Hz. Peygamber de ailesinden inkâr edenlerin hidâyete ulaşmalarını şiddetle arzu ediyordu. Fakat Cenab-ı Hak bu hususta O'nu uyarmıştır:

"(Ey Peygamber) Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecek olanları daha iyi bilir."[131]

Elçilerin risâlet görevleri açıkça tebliğ ile sınırlandırılmıştır. Hidâyete iletmek Allah'a aittir, hidâyete ulaşmayı arzu eden ise kişinin bizzat kendisi olmak icabeder.[132]

---

127 Buhârî, Kitâbu'l-Buyû 15, III, 8.
128 23/Mu'minûn 27; 26/Şuarâ 118.
129 11/Hûd 45-47.
130 26/Şuarâ 86; 9/Tevbe 114.
131 28/Kasas 56.

Peygamberler gaybı bilme konusunda diğer insanlar gibidirler, ancak Allahu Teâlâ'nın vahiyle bildirdiği kadarını bilebilirler.[133] Hz. Peygamber'in bilgisinin vahiyle sınırlı olduğunu bildiren âyetlerde, O'nun Medyen halkı arasında oturmadığı[134], Musa'ya peygamberlik verildiğinde Mukaddes Vâdinin Batı yakasında olmadığı,[135] İsrailoğulları Meryem'e kefil olmak için kura çekerken onların yanında bulunmadığı[136], Tûr dağının civarında da olmadığı[137] bütün bu bilgilere, sadece Allah'ın vahiyle bildirmesi sebebiyle, vâkıf olduğu yine Kur'an'dan anlaşılmaktadır.[138]

Vahiyde bir değişiklik yapmak hakkı Allah'a aittir,[139] peygamberlere böyle bir yetki verilmemiştir.[140]

Peygamberler gönderildikleri risâlet görevini tebliğle birlikte onu yaşayarak insanlara örneklik etmektedirler.[141] Fakat bu noktada dahi başarının yalnız Allah'ın yardımıyla olduğunun bilincinde olan insanlardır.[142] Bütün açık delilleri görmesine rağmen hâlâ inanmayan kimselerin affı ya da cezalandırılması konusu da tamamen Allah'a ait bir hususdur.[143]

3. Peygamberlerin Hata Yapabilmeleri

Hata yapmak insanın doğal bir durumudur. Önemli olan yapılan hatadan vazgeçmek, yeniden iyi, güzel ve doğru olana dönmektir.

Peygamberler birer insan oldukları için hatâdan uzak kalamamışlardır. Daha ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in eşi Havva ile birlikte, Cennet'ten yeryüzüne indirilme-

---

132 3/Âl-i İmran 20; 5/Maide 92 99; 16/Nahl 35, 82; 24/Nûr 54; 29/Ankebût 18; 36/Yâsin 17; 42/Şûra 48; 46/Ahkâf 35; 64/Tegâbun 12; 13/Ra'd 40; 11/Hûd 57, 86; 10/Yûnus 108.

133 6/En'am 50.

134 28/Kasas 45.

135 28/Kasas 45.

136 3/Âl-i İmrân 44.

137 28/Kasas 46.

138 12/Yûsuf 3.

139 2/Bakara 106.

140 10/Yûnus 15-16.

141 33/Ahzâb 21.

142 11/Hûd 88.

143 3/Âl-i İmrân 128-129.

lerine sebep olan "yasak" emrini çiğnedikleri malûmdur. Cenab-ı Hak O'na ve eşine Cennet'te oturmalarını, orada açlık, susuzluk hissi duymama, giysi kaygısı ve kuşluk vakti güneşinden etkilenmeme, insanların doğal ihtiyaç ve sıkıntılarını hissetmeme gibi özellikler verildiğini bildirmişti.[144] Fakat şeytan onları ebedîliğe ulaşma vaadiyle kandırdı, yasak ağacın meyvesinden yediler ve bu günah, onların birbirine düşman olarak Cennet'ten indirilmesine sebep oldu.[145] Her ne kadar Âdem'in Rabbinden bazı kelimeler alıp, Allah'a tevbe ettiği ve O'nun bu tevbeyi kabul buyurduğu Kur'an'da mevcut ise de, bu durum insanlığın ilk atasının hata yaptığını gösterir bir örnektir.[146]

Hz. Yunus, Kur'an'da hata yaptığı zikredilen bir diğer peygamberdir. O'nun hatası, Allah'ın izni olmaksızın, uyarılmak için gönderildiği kavmi, onlara duyduğu öfkeden dolayı terk etmesidir. Böylece gemiye binerek kaçmıştı, bu durumdan dolayı kendi kendini kınamasına rağmen fırtına sebebiyle çekilen kur'adan sonra denize atıldı ve onu bir balık yuttu. Hatasını kavrayan Hz. Yunus, burada Cenab-ı Hakk'ı tesbih ederek O'na tevbe etti; Allahu Teâlâ O'nu bağışlayarak, içinde bulunduğu çaresizlikten kurtardı.[147] O'nun tekrar salihlerden kılınarak, yine elçi olarak gönderildiği ve onların da bu uyarıyı dikkate alarak inandığı Kur'an'da belirtilmektedir.[148]

Hz. Peygamber'in yaptığı hataları ve Cenab-ı Hakk'ın O'nu uyarmalarını II. Bölümde ele alacağımızdan dolayı burada sadece "âmâ Abdullah b. Ummi Mektûm" hâdisesini zikretmekle yetineceğiz.

Hz. Peygamber, Mekke'nin ileri gelenlerine İslâm'ı anlatarak, onları bu yeni dine kazandırmayı amaçlıyordu. Kör olan Abdullah b. Ummi Mektûm, İslâm'ı duymuş ve bu dine girmek üzere Peygamber'e gelmişti, fakat O'nu hor gören Rasûlullah yüzünü ekşitip arkasını dönmüştü. Bundan dolayı Cenab-ı Hak, 80/Abese 1-10'da Rasûlünü itâbetmiştir.

---

144 2/Bakara 35; 7/A'raf 19; 20/Tâhâ117-119.
145 2/Bakara 36-39; 7/A'raf 20-25; 20/Tâhâ 121-123.
146 2/Bakara 37; 7/A'raf 23; 20/Tâhâ 122.
147 21/Enbiyâ 87-88; 37/Saffat 139-148; 68/Kalem 48-49.
148 10/Yûnus 98; 68/Kalem 50.

4. Peygamberlerin Fâni Olması

Fâni olmak bütün mahlûkâta ait bir özelliktir:

"Her nefis ölümü tadacaktır."[149]; "(Yer) üzerinde bulunan her şey yok olacaktır."[150]

Peygamberler birer insan olduğu için ölümlüdürler;

"Senden önce hiçbir insana ebedî yaşam vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar."[151]

Yine Hz. Peygamber hakkında, şu âyetle mü'minler ikaz edilmişti:

"Peygamber sadece bir elçidir. O'ndan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiçbir ziyan veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır."[152]

Sanıyoruz yukarıdaki âyet, mü'minlerin dikkatinin Rasûllerden ziyade Allahu Teâlâ'ya yoğunlaştırılması hususunda, sadece sahâbe devri değil daha sonraki asırlarda da önemli bir rol oynamalıydı. Fakat çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde görüleceği gibi Hz. Peygamber'in sadece bir elçi olduğu, İslâm'ın ana fikrini ise her zaman bâkî kalacak[153] olan Allah'ın varlığı ve birliğinin oluşturduğu neredeyse göz ardı edilmiştir.

c. Mucize ve Peygamberler

1. Allah Dilemedikçe Hiçbir Peygamber Mucize Gösteremez

Mucize, peygamberlerin peygamberliğini ispat için muârızlarının isteği üzerine Allah'ın izni ile oluşmaktadır. Fakat hiçbir peygamber Allah'ın lûtfu ve izni olmaksızın kendiliğinden bir mucize getiremez. Çünkü onlar bizim gibi yapabilecekleri sınırlı olan insanlardır. Bu konuda önceki peygamberler toplumlarına şöyle söylemişlerdi:

---

[149] 21/Enbiyâ 35.
[150] 55/Rahmân 26.
[151] 21/Enbiyâ 34; Ayrıca bkz. 13/Ra'd 40.
[152] 3/Âl-i İmrân 144.
[153] 55/Rahmân 27.

"Elçileri onlara dediler ki: ... Allah'ın izni olmadan biz size delil getiremeyiz."[154]

Allahu Teâlâ, inanmayanların mucize istekleri karşısında bunalan Hz. Peygamber'i, kendisinin sadece bir "uyarıcı" olduğunu ve her toplumun bir uyarıcısı bulunduğunu hatırlatarak teselli etmektedir.[155]

Hz. Peygamber'in, Mekkelilerin bu aşırı talepleri karşısında şöyle söylemesi de vahyedilmişti:

"... De ki: Rabbimin şânı yücedir (hâşâ, ben O'na böyle şeyler yapmasını teklif edemem). Ben sadece elçi olarak gönderilen bir insan değil miyim?"[156]

2. Diğer Peygamberlerin Mucizelerinden Örnekler

III. bölümde ele alacağımız Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmette oluşan peygamber modeli algısını, daha iyi anlayabilmek için, O'ndan önceki peygamberlere verilen mucizelere göz atmakta fayda mülâhaza ediyoruz. Çünkü ileride zikredeceğimiz üzere, Allahu Teâlâ, Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka bir mucize vermediğini[157] ısrarla belirtmesine rağmen, inananlar adeta diğer peygamberlerle yarıştırırcasına, O'na mucize isnadında bulunmuşlardır. Hadîs külliyâtı bu kâbil rivayetlerle doludur.

21/Enbiyâ 79-80. âyetlerde Hz. Dâvud'a dağlar ve kuşların boyun eğdirildiği ve onunla birlikte tesbih ettikleri; savaşın şiddetinden korunmak için O'nun, demiri eritip dokuması düzgün, geniş zırhlar yaptığı bildirilmiştir.[158]

Dâvud'un oğlu Süleyman'a, duası üzerine kendisinden sonra hiç kimseye nasîb olmayan bir mülk (hükümdarlık) verilmişti.[159] Sabah gidişi, akşam dönüşü birer aylık mesâfe olan rüzgâr, binalar, heykeller, havuzlar kadar geniş leğenler, sâbit kazanlar yapan ve denize dalan dalgıçlar olan şeytanlar, (kötülük yapmamaları için) zincirlerle birbirine bağlanmış başka şey-

---

[154] 14/İbrahim 11; 40/Mü'min 78.
[155] 13/Ra'd 7; 7/A'raf 203.
[156] 17/İsrâ 93; 6/En'am 109-110.
[157] 17/İsrâ 88-89.
[158] Bu meyanda başka âyetler bkz. 38/Sâd 18-19; 34/Sebe 10-11.
[159] 38/Sâd 35.

tanlar O'na boyun eğdirilmişti.[160] Ordusu kuşlar, cinler ve insanlardan oluşmaktaydı. Çeşitli hayvan türlerinin dilini de anlayabiliyordu.[161]

Hz. Eyyûb'a hastalığını iyileştirecek kaplıca ve içmece mucize olarak verildi:

"Ayağını yere vur; işte yıkanacak ve içilecek serin (bir su), (dedik)."[162]

İbrahim ve Zekeriyya ihtiyarlık çağlarında ve eşleri kısır iken evlâtla müjdelenen iki peygamberdi:

"Biz de O'na İshâk'ı müjdeledik, İshâk'ın ardından Yâkûb'u. (Karısı) "Vay, dedi, ben bir koca karı, bu kocam da bir pîr iken doğuracak mıyım? Bu cidden şaşılacak bir şey!"[163]

Zekeriyya da aynı tepkiyi göstermişti:

"Rabbim, dedi, benim nasıl oğlum olur? Karım da kısırdır. Ben ise ihtiyarlığın son demine geldim."[164]

Ama Allahu Teâlâ, her şeye kâdir olduğundan bu "şaşılacak şey" gerçekleşti, çünkü O'na göre her şey kolaydır.[165]

Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması[166] ve kuş parçalarının O'nun çağırmasıyla dirilip, koşarak gelmesi[167] birer mucizedir.

Bilindiği üzere Hz. Sâlih de kavmine mucize olarak bir dişi deve getirmiş, fakat kavmi O'na inanmayarak deveyi kesmişti. Bunun üzerine tek bir sayhâ ile helâk oldular.[168]

Hz. Yûsuf zindanda iken Cenab-ı Hak O'na düşlerin yorumu ilmini öğretmiş ve bu sayede O, zindandan kurtulmuştu.[169]

Kendisine verilen mucizelerden en çok bahsedilen bir diğer peygamber Hz. Musa'dır. Fir'avn ve topluluğuna karşı, yılana dönüşen asâ, elinin düzgün bembeyaz bir hâle gelmesi de

---

[160] 38/Sâd 36-39; 21/Enbiyâ 81-82; 34/Sebe 12-14.
[161] 27/Neml 16-44.
[162] 38/Sâd 42; 21/Enbiyâ 83-84.
[163] 19/Meryem 8; 3/Âl-i İmrân 40.
[164] 11/Hûd 73; 14/İbrahim 39; 19/Meryem 12-15; 3/Âl-i İmrân 41.
[165] 19/Meryem 9.
[166] 21/Enbiyâ 68,69.
[167] 2/Bakara 260.
[168] 11/Hûd 64, 68; 91/Şems 12-15; 7/A'raf 73-79; 54/Kamer 27-31.
[169] 12/Yûsuf, 34-36, 41, 46-49.

dâhil O'na dokuz mucize verilmişti.[170] Tûfan, çekirge, kımıl (haşerât), kurbağalar ve kan bunlardandı.[171] Allahu Teâlâ, İsrailoğullarının inanması için üzerlerine Tûr dağını kaldırmıştı.[172] Kur'an'da zikri geçen "inek" meselinde, öldürülen bir kişinin kâtilinin bulunması için, bir ineğin boğazlanarak, onun bir parçasıyla ölüye vurulması ve ölünün kendi kâtilini haber vermesi anlatılmaktadır.[173] Yerden on iki göze fışkırması da Hz. Musa'nın mucizelerindendir:

"Bir zaman da Musa, kavmi için su istemişti. "Asânla, taşa vur" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırmıştı."[174]

Hz. İsa'ya gelince; O'nun beşikte iken konuşması[175] çamurdan kuş yapıp üfleyerek canlandırması, kör ve alacalıyı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, insanlara evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerinden haber vermesi[176] ve nihayet havârîler için gökten sofra indirilmesi hep O'nun mucizelerindendir.[177]

3. Hz. Peygamber ve Mucize

a. Hz. Peygamber'in İnkarcıların Mucize İsteklerinden Dolayı Bunalması ve Kur'an'ın Onu Uyarısı

Hz. Peygamber'in kâfirlerin mucize isteklerinden dolayı zaman zaman sıkıldığını, bunaldığını Kur'an'dan öğreniyoruz:

"Herhalde sen, inanmıyorlar diye kendini helak edeceksin! Dilesek onların üzerine gökten bir mucize indiririz de buna boyunları eğilir (inanırlar)."[178]

Hz. Peygamber'in böyle durumlarda nasıl davranması gerektiğine dair pek çok âyet vardır, bu konuda Kur'an, öncekilerin mucize karşısındaki tavırlarından bahseder, 2/Bakara 118'de bunun genel bir tutum olduğunu belirtir. Her çeşit meseli dinlediği halde inanmayanlardan, uyarının fayda vermediği kimselerden

---

170 20/Tâhâ, 17-23, 66-69; 27/Neml, 10-13; 28/Kasas 31-32, 36; 17/İsrâ101; 7/A'raf 107-108, 117.
171 7/A'raf 133-136.
172 2/Bakara 63.
173 2/Bakara 67-73.
174 2/Bakara 60.
175 19/Meryem 29-33.
176 2/Bakara 253; 3/Âl-i İmrân 49-50.
177 5/Mâide 114-115.
178 26/Şuârâ 3-4; 18/Kehf 6.

yüz çevirmesi, sabretmesi ve telâşa düşmemesi gerektiği O'na hatırlatılmıştır.[179] Onlar tıpkı öncekiler gibidir; "Kendilerine gökten bir kapı açılsa da, oraya çıksalardı, herhalde gözlerimiz döndürüldü, biz büyülenmiş bir topluluğuz" diyeceklerdi."[180]

Bu kimseler, kendisiyle dağların yürütüldüğü, arzın parçalandığı yahut ölülerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı gene de inanmazlardı. Onun için, Cenab-ı Hak, onları bir süre yaşatır ve sonra azapla yakalar ve cezalandırır.[181]

Ehl-i kitâba gelince, bunların bir kısmına da bütün âyetler (mucize, delil) getirilse, yine de İslâm'a girmezler, dolayısıyla Hz. Peygamber'in kendisine gelen bu ilimden sonra, onların keyiflerine uyarak, zalimlerden olmaması lâzımdır.[182]

11/Hûd 12. âyeti bu hususta dikkate değerdir:

"Herhalde sen: "O'na bir hazine indirmeli veya beraberinde melek gelmeli değil miydi?" demelerinden ötürü, sana vahyedilenin bir kısmını bırakacaksın ve bununla göğsün sıkılacak; ama sen sadece bir uyarıcısın (böyle sözlere aldırma) her şeye vekil olan Allah'tır."

Son olarak Hz. Peygamber'i hitabeden aşağıdaki âyet, O'na hissî bir mucize verilmediğine dair çarpıcı bir örnek olarak zikredilebilir:

"Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse haydi (yapabilirsen) yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi onları hidâyet üzere toplardı, o halde (sakın sabırsızlanarak) câhillerden olma!"[183]

b. Öncekilerin İnkârından Dolayı Artık "Hissî" Mucize Gönderilmemesi

Gerek ehl-i kitâptan olan İsrailoğulları olsun gerekse önceki kavimlerin inkârcıları, mucizeleri peygamberlerden talep etmişler, onlar bunu getirince de inkâr etmişlerdi.

---

179 54/Kamer 2-6; 30/Rûm 58-60.
180 15/Hicr 10-15.
181 13/Ra'd 31-32; 10/Yûnus 96-97.
182 2/Bakara 145.
183 6/En'am 35.

"Fakat onlara katımızdan hak gelince "Musa'ya verilenin eşi, buna da verilmeli değil miydi?" dediler. (İyi ama) daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? "İki büyü (ya da iki büyücü) birbirine destek oldu." Biz hepsini inkâr ederiz."[184]

"İşte o ülkeler; sana onların haberlerinden bir kısmını (onların başına gelen bazı olayları) anlatıyoruz. Andolsun elçileri onlara açık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıklarından ötürü, inanmak istemediler. İşte Allah kâfirlerin kalplerini böyle mühürler."[185]

Onlara Allah'ın âyetlerinden hangisi gelse ondan yüz çevireceklerdir;[186] kendilerine melekler indirilse, ölülerle konuşsalar veya her şey toplanıp karşılarına getirilse bile inanmazlar.[187] Çünkü kalplerinin üstünde anlamalarını engelleyecek perdeler vardır. Allahu Teâlâ kulaklarının içine de ağırlıklar koymuştur.[188] Bunun da sebebi; onların hakları olmadığı halde yeryüzünde büyüklük taslamalarıdır, böylece Allah'ın âyetlerinden uzaklaştırılmışlardır.[189]

Elbette Allah, dilerse bir mucize indirmeğe kâdirdir.[190] Fakat öncekilerin inkârı ve bunun onların helâkine sebep olmasından dolayı artık "hissî" mucize göndermeyeceğini bildirmektedir:

"Bizi âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan şey evvelkilerin, (onları) yalanlamış olmasıdır."[191]

c. Kur'an'ın Mucize Olması ve Kâinat=Mucizeler Kitabını Okumaya Teşvik

Her peygamber kendi gönderildiği devir ve toplumda yaygın olan şeye göre mucize getirmiştir. Meselâ Hz. Musa zamanında sihirbazlık yaygındı, O'na sihirbazları âciz bırakan "asâ" mucize olarak verilmişti. Hz. İsa devrinde tıp ilmi revaçtaydı, O'na ta-

---

184 28/Kasas 48.
185 7/A'raf 101.
186 6/En'am 4, 25, 109-110; 36/Yâsin 46; 30/Rûm 58-59; 15/Hicr 14-15; 10/Yûnus 97; 54/Kamer 2-6.
187 6/En'am 111.
188 6/En'am 25.
189 7/A'raf 46.
190 6/En'am 37; 13/Ra'd 7, 27.
191 17/İsrâ 59.

bipleri âciz bırakan hastalıkları iyileştirme (anadan doğma kör ve alacalı) ve ölülerin diriltilmesi mucizesi verildi.[192]

Hz. Peygamber devrinde Araplar arasında edebiyat çok gelişmişti. O'na da mucize olarak bütün insanları, benzerini yapmaktan âciz bırakan "Kur'an" mucize olarak verilmiştir:

"De ki: "Andolsun, eğer insan(lar) ve cin(ler), şu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar, yine onun benzerini getiremezler. Birbirlerine arka ol(up yardım et)seler de (bunu yapamazlar)."[193]

Bu konudaki meydan okuma hem ehl-i kitâbı, hem de müşrikleri hedef almaktadır.[194] Zaten İsrailoğulları bilginlerinin, onu, kendi oğullarını tanır gibi tanıması, bilmesi de yeterli bir delildir.[195] Ayrıca Kur'an, insanlığa Rablerinden gelen basîretler (gönül gözlerini açan nurlar) dir ve inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmettir.[196]

Cenab-ı Hakk'ın, Hz. Peygamber'e evvelki peygamberlere verdiği hissî mucizeleri vermediğine dair 17/İsrâ, 59. âyeti yukarıda zikretmiştik. Bütün bunların yerine, göklerde ve yerde olanlara bakarak ve aklını kullanarak O'nun âyetlerini düşünmeyi emretmektedir.[197] Bu durumda bütün kâinat insanların önlerine açılmış okunmayı [198] bekleyen bir mucizeler kitabı gibidir. Bu kitapta neler yoktur ki; küçücük bir sivrisineğin yaratılmasından[199] tutunuz, insana nispetle pek büyük cesâmete sahip dağlar, gökler, yayılıp döşenmiş yeryüzü, Araplar için o devirde fevkalâde öneme sahip develer gerçek birer mucizedir.[200]

Hakikaten, insana kıyasla oldukça küçük olan sinek misâli ile de Allahu Teâlâ insanlara meydan okumaktadır:

"Ey insanlar, size bir misâl verildi; onu dinleyin: O, Allah'tan başka yalvardıklarınız (var ya), onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey

---

192 İbn Teymiye, *Nübüvvât*, 13.
193 17/İsrâ 88.
194 11/Hûd13-14; 28/Kasas 49-50.
195 2/Bakara 146-147; 26/Şuârâ 197.
196 7/A'raf 203.
197 10/Yûnus 101; 38/Sâd 31-33; 3/Âl-i İmrân 190-191.
198 96/Alâk 1.
199 2/Bakara 26.
200 88/Ğâşiye 17-20.

kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de (yani puta tapan da âciz, tapılan put da veya put da âciz, sinek de.)"[201]

Bunun gibi pek çok âyet-i kerime ile Allahu Teâlâ, o devrin putperestlerinin isteklerinin aksine olarak, dikkatimizi kendi varlığına delâlet eden mucizelere çekmiştir. Bundan amaç şudur: Mühim olan Allah'ın varlığını, birliğini, hiçbir yaratılmışın O'na denk olamayacağını idrâk etmektir.[202] Ve buna dair binlerce canlı, yaşayan mucize insanların etrafında olup bitmektedir. Akıllı insanlara düşen ise bunların yanından şuursuzca geçip gitmek değil,[203] üzerlerinde düşünerek Allah'a varacak bir yol bulmaktır.[204] Peygamberlere gelince, onlar sadece birer elçidirler; daha önce zikrettiğimiz beşerî özelliklere sahiptirler. Allahu Teâlâ dilemedikten sonra, yeryüzünün mevcut kanunlarını değiştirip bir mucize gösteremezler.[205] Onların görevi, kendilerine vahiy yoluyla bildirilen her şeyi açıkça tebliğ etmektir.[206] Bütün bunlarla birlikte, tebliğ ettikleri dünya görüşüne uygun bir tarzda yaşamaları ve dini, insan hayatı için "canlı" hâle getirebilmeleri bakımından insanlığa örnek, model olan şahsiyetlerdir.[207] Bir peygamberin aracılığı ile ölülerin diriltilmesi -Allah'ın izniyle elbette- tabii ki bir mucizedir;[208] fakat ölü toprağın her yıl yağmurla canlanarak,[209] yeryüzünde türlü türlü taneler, üzüm, yonca, zeytin, hurma, iri ve gür bahçeler, meyve ve çayır bitmesi asıl mucizedir bakmasını bilenler için.[210] Anadan doğma körlerin iyileştirilmesi mucizedir,[211] fakat şu anda gözlerimizin görüyor olması da mucizenin ta kendisidir.[212] Adım atabilmemiz,[213] geceleri ve bazen

---

201 22/Hac 73.
202 112/İhlâs 1-4.
203 12/Yûsuf 105; 3/Âl-i İmrân 190.
204 5/Mâide 35.
205 13/Ra'd 38.
206 3/Âl-i İmrân 20; 5/Mâide 92-99; 16/Nahl 35, 82; 24/Nûr 54; 29/Ankebût 18; 42/Şûrâ 48; 64/Tegâbun 12; 13/Ra'd 40; 36/Yâsîn 17.
207 60/Mumtahine 4, 6; 33/Ahzâb 21.
208 3/Âl-i İmrân 49.
209 25/Furkan 48-49; 36/Yâsin 33-35.
210 80/Abese 24-32.
211 3/Âl-i İmrân 49.
212 90/Beled 8; 36/Yâsin 66.
213 36/Yâsin 67.

gündüz uyuyabilmemiz,[214] uykuda iken sağa sola dönebilmemiz[215], her şeyin ötesinde var olmamız, dünyaya gelişimiz tamamıyla gerçek birer mucizedir.[216] İnsanoğlu her ne kadar alıştığı için bunların mucizeler olduğunu fark etmeden yaşıyorsa da[217] öyledir. Diğer peygamberlere, gönderildikleri toplumların isteklerine uygun olarak mucizeler gönderildiği Kur'an'da bildirilmektedir.[218] Fakat yine Kur'an'da, daha önce zikrettiğimiz gibi, evvelkilerin istedikleri bu mucizeleri göz göre göre inkâr etmelerinden dolayı[219] Hz. Peygamber'in kavmine hissî bir mucize gönderilmediği açıkça beyan edilmektedir.[220] Bunun yerine mezkûr âyetler ve benzerleri ile sürekli kâinat kitabını okumak tavsiye edilmiştir.[221]

Kaynaklarımıza gelince, özellikle hadîslerde pek çok hissî mucizenin Rasûlullah'a atfedildiğini görmekteyiz. Bütün peygamberler gibi[222] Hz. Peygamber de bir insan olduğunu ısrarla tekrar etmesine,[223] Allah'ın izni olmadan mucize getiremeyeceğini söylemesine[224] hatta Hıristiyanların Meryemoğlu İsa'ya yaptıkları gibi abartılı ifadelerle yarı ilah-yarı insan görüntüsü verilmesi gibi bir yakıştırmanın kendisine de gösterilmemesi, O'nu övgüde aşırıya gidilmemesi uyarısına rağmen Müslümanlar da bu hususta maâlesef O'nun bu uyarısının aksine davranabilmişlerdir.[225] Bazı Müslümanlar âlimler bile, Hz. Peygamber'i beşerüstü bir varlık kategorisinde görebilmişlerdir. İzzet Derveze'nin işaret ettiği gibi siyer, şemâil ve şerh alanlarında yazılan pek çok kitapta da bu-

---

214 78/Nebe 9; 30/Rûm 23.

215 18/Kehf 18.

216 86/Târık 5-7; 7/A'raf 11-12; 15/Hicr 26, 28-29; 38/Sâd 71, 72, 76; 39/Zumer 6; 55/Rahman 14; 77/Murselât 20-23; 95/Tîn 4; 40/Mü'min 67; 71/Nuh 14,17; 76/İnsan 1-2; 4/Nisâ 1; 37/Saffat 11; 96/Alâk 2.

217 12/Yûsuf 105.

218 2/Bakara 211, 248; 3/Âl-i İmrân 49-50; 5/Mâide 114; 7/A'raf 73; 11/Hûd 64; 20/Taha 17- 23; 91/Şems 13-14.

219 6/En'am 4; 36/Yâsin 46; 54/Kamer 2.

220 17/İsra 59; 21/Enbiyâ 5-6.

221 2/Bakara 16,64; 30/Rûm 8-9, 20-25; 96/Alâk 1; 15/Hicr 75-77; 16/Nahl 4-16, 65-70, 72-73, 80-81; 36/Yâsin 33-44; 78/Nebe 6-16; 80/Abese 24-32; 86/Târık 5-7; 106/Kureyş 1-4.

222 14/İbrahim 11.

223 18/Kehf 110; 41/Fussilet 6. (Ayrıca bkz. (1) numaralı dipnotumuz)

224 14/İbrahim 11; 17/İsrâ 93.

225 Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 272.

nun örneklerine rastlamak mümkündür. Derveze bu hususta şunları söylemektedir:

"Buralarda Peygamberin şahsiyeti tanrısal bir özelliğe bürünmekte ya da tanrısal bir çerçeveye yerleştirilmektedir.

"... Peygamber'in beşerî tabiatı dışına taşırılması ve O'na diğer peygamberlerin taşıdığı niteliklerden ayrıcalıklı bir görünüm verilmesi, tanrısal bir çerçeveye ya da bu anlamda bir yapıya oturtulması Kur'an'la bağdaşmaz."[226]

Zannederiz ki, müşriklerin aradıkları nitelikler ve Kur'an'ın bir peygamberin nasıl olması gerektiği hakkındaki açıklamaları, daha açık bir ifadeyle söyleyecek olursak, onların zihinlerindeki peygamber portresi arasındaki bâriz fark açıkça ortaya çıkmıştır.

Hz. Peygamber'le birlikte bir melek indirilmesi ya da peygamberin bir melek olması, Hz. Peygamber'in diğer insanlar gibi yiyen içen, çarşılarda dolaşan bir ölümlü olması ve Kur'an'ın mucize olarak gönderilmesi O'nun Peygamber olduğuna yeterli delil değilmiş gibi, başka hissî mucizeler talep etmeleri şeklinde özetlediğimiz üzere kâfirlerin zihniyetinde mevcut peygamber portresini Kur'an'a dayanarak oluşturmaya çalıştık.

Kur'an'ın bunlara cevaplarını temel alarak bir de Kur'an'a göre peygamber portresi çizdik.

II. bölümde, Hz. Peygamber'in çocukluğundan başlayarak, O'nun hayatını safha safha ele alıp inceleyerek, gerçeğe yakın bir peygamber portresi oluşturmayı hedefliyoruz. Bununla, yaşayan, canlı örneğin Kur'an'ın peygamber anlayışı ile ne kadar uyum içerisinde olduğunu bizzat Kur'an'ın Hz. Peygamber'in ve sahâbenin şahitliği ile ortaya koymaya çalışacağız.

---

[226] İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, II, 27-28.

II. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

A. Peygamberlikten Önce Hz. Peygamber'in Hayatı

a. Hz. Peygamber'in Doğumu

Abdulmuttalib bir gün oğlu Abdullah'ın elini tutarak O'nu Vehb b. Abdi Menaf b. Zühre'nin yanına getirdi. Vehb, o sırada Benu Zuhre'nin nesep ve şeref bakımından efendisiydi. Yine o vakitler mevki ve nesep yönünden Kureyş kadınlarının en üstünü olan Amine bt. Vehb b. Abdi Menaf b. Zuhre ile oğlunu evlendirdi.[1]

Abdullah, Âmine hamile iken vefat etti. Bir rivayete göre babası öldüğünde Hz. Peygamber yirmi sekiz aylık bebekti. Dedesi Abdulmuttalip O'nu alıp Ka'be'ye getirdi, Allahu Teâlâ'ya dualar etti, O'nu kendisine verdiği için şükretti. Yeni doğana "Muhammed" adı verildi.[2]

Hz. Peygamber Fil yılında dünyaya gelmiştir. Bir başka rivayette Ukaz yılında O'nun yirmi yaşında olduğu nakledilmektedir.[3]

b. Sütanneye Verilmesi

Yeni doğan, Cahiliyye geleneklerine uygun olarak sütanne Sa'd b. Bekr oğullarından Halime bt. Ebi Zueyb'e teslim edildi. Sütbabası aynı kabileden el-Haris b. Abdi'-l Uzza'dır.[4]

Sa'd b. Bekr oğulları kabilesinin kadınları süt çocuğu bulmak üzere Mekke'ye gelmişlerdi. Fakat Peygamber, hangisine arz edilse "O yetimdir" diyerek reddediyorlardı. Halime'den

---

[1] İbnu İshâk b. Yesar, *Siretu İbni İshâk* (tahk. Muhammed Hamidullah), I, 19.
[2] İbnu İshâk, *age*, I, 22.
[3] İbnu İshâk, *age*, I, 25.
[4] İbnu İshâk, *age*, I, 25 vd.

başka bütün kadınlar "radî" (süt çocuğu) buldular. Fakat Halime bulamadı. Daha sonra eşi el-Haris b. Abdi'l- Uzza'ya şöyle dediği rivâyet edilir: "Arkadaşlarımın yanına, bir süt çocuğu almadan dönmeyi kerih görüyordum. Gittim şu yetimi aldım; fakat O'nu sadece başka çocuk bulamadığım için aldım." Halime ve eşi çocuğu aldıktan sonra evlerinin bereketle dolduğu anlaşılmaktadır. Daha iki yaşına gelmeden büyük bir çocuk gibiydi. Halime O'nu annesine getirdi. Fakat O'ndaki bereketten dolayı, annesine bir süre daha yanlarında tutmak için ricada bulundu. Böylece 5 yaşına kadar sütannesiyle kaldı.

c. Yetim Olmasının Muhtemel Etkisi

Yetim bir çocuk maddî yoksulluk içindedir. Arabistan'da var olan mevlâ sistemine göre hâmisiz sayılırdı. Sütanne Halime'nin ve diğer sütanne adaylarının Hz. Peygamber'i kabul etmemelerinde O'nun bu durumunun etkisi vardır. Fakir ve yetim olduğu için onlara yeterli veya gerekli geliri getirememesinden endişe etmektedirler. Halime'nin "O'nu sadece başka çocuk bulamadığım için aldım." sözü Arap toplumunda yetimlerin, tıpkı köleler gibi zayıf bir statüye sahip olduğunu göstermeye yeterli görünmektedir. 93/Duhâ, 6. âyeti: "Seni yetim bulup da barındırmadı mı?", Hz. Peygamber'in çocukluğunda yaşadığı güçlüklere işaret etmektedir. Allahu Teâlâ ana-babasını kaybetmiş olan bu küçük yetimi önce dedesine, sonra amcası Ebu Tâlip'e sevdirmiş ve onlar bunu kendi çocuklarından aziz tutmuşlardı. "Öyleyse sakın öksüzü ezme!" âyetiyle bu günlerini unutmaması gerektiği O'na hatırlatılmaktadır.

Tabiîdir ki bu durum O'nun ruh hayatına tesir etmiş olmalıdır. Çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, bu en alt sayılan toplum tabakasına ait oluş, kimsesizlerin, çaresizlerin durumunu, toplumun içinde bulunduğu manevi boşluğu kavramasına yardım etti. İçli ve hassas şahsiyeti, peygamber olmadan önceki yıllarda Nûr dağında Hira Mağarasına çekilerek uzleti tercih etmesine ve kendi toplumunun dinî ve sosyal problemleri üzerinde düşünmeye sevketti O'nu. Bu artık bir yük haline gelmişti, öyle ki ağırlığından neredeyse belini çatırdatacaktı.[5]

---

[5] 94/İnşirah 2-3.

d. Annesinin Ölümüne Kadar Çocukluğu

İbnu İshâk der ki: Rasûlullah: "Bütün Rasûller koyun gütmüşlerdir." dedi. Kendisine "Ya Rasûlullah peki ya sen" diye sordukları zaman "Ben de güttüm." demiştir."[6]

Yine İbnu İshâk'tan gelen bir rivâyete göre Halime, Hz. Peygamber'i Mekke'ye getirdiği zaman onu ailesine götürürken yolda kaybetti. Bunun üzerine dedesi Abdulmuttalib'e gelerek "Bu gün Peygamber'i beraber getirdim; fakat Mekke'nin üst tarafına geldiğimiz zaman O'nu kaybettim. Allah'a yemin ederim ki şimdi O'nun nerede olduğunu bilmiyorum." dedi. Abdulmuttalib Kâbe'ye gelerek, Allah'a yalvarmaya başladı. Söylediklerine göre Varaka b. Nevfel b. Esed ve Kureyş kabilesinden bir başka adam Peygamber'i bulup Abdulmuttalib'e getirerek "işte torunun, O'nu Mekke'nin üst tarafında bulduk." dediler. Abdulmuttalip, torununu omuzlarına bindirdi, dualar okuyarak Kâbe'yi tavaf etti, sonra O'nu annesi Âmine'nin yanına gönderdi.

Yine İbnu İshâk'tan gelen bir rivâyete göre sütannesi Halime, O'nu sütten keserek annesine getirdiğinde Habeşistan Hristiyanları ile karşılaştı. Mekke'de bulunan bu kimseler O'na iyice bakıp her tarafını incelediler ve sütannesine çocuk hakkında bazı şeyler sordular. Sonra da "Bu çocuğu alıp kendi memleketimize, hükümdârımıza götüreceğiz, çünkü bu çocuğun bizim bildiğimiz bir hâli olacaktır." dediler. Denildiğine göre sütanne, çocuğu bu Hristiyanların elinden güç kurtarabildi.[7]

Âmine, Hz. Peygamber'i alarak Medine'de bulunan Adî b. Neccâr oğullarından olan dayılarının yanına götürdü. Bu seyahatinden dönüşte Ebvâ mevkiinde vefat etti. Hz. Peygamber o vakitler altı yaşındaydı.[8]

İbnu Hişâm'ın bildirdiğine göre Abdulmuttalip b. Hâşim'in annesi en-Neccâr boyundan Selma bt. Amr'dır. Yine İbnu İshâk'ın işaret ettiği gibi Rasûlullah'ın en-Neccâr boyu ile yakınlığı işte bundan dolayıdır.[9]

---

[6] İbnu Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Prof. Dr. İzzet Hasan-Prof Dr. Neşet Çağatay) I, 104.
[7] İbnu Hişâm, *age*, I, 105.
[8] İbnu İshâk, *age*, I, 42.
[9] İbnu Hişâm, *age*, I, 106.

e. Abdulmuttalib'in Ölümüne Kadar Çocukluğu

Annesinin vefatından sonra Hz. Peygamber, dedesi Abdulmuttalib'in himayesinde büyüdü. Rivayete göre Abdulmuttalib'in Ka'be'nin gölgesinde bir minderi vardı. Oğullarından hiçbiri, babalarına duydukları saygıdan dolayı, mindere oturmazlardı. Ancak Rasûlullah gelir, onun üstüne otururdu. Amcaları O'nu tutup minderden indirmek istediklerinde, Abdulmuttalib onlara engel olur, "Oğlumu bırakın, Allah'a yemin ederim ki O'nun şanı büyük olacaktır." der ve sırtını okşardı.

Fil vakasından sekiz yıl sonra Abdulmuttalib vefat ettiğinde Hz. Peygamber sekiz yaşındaydı.[10]

f. 8-12 Yaşları Arası

Abdulmuttalib, ölümünden önce Hz. Peygamber'i oğlu Ebû Talib'in himaye etmesini vasiyet etti. Ebû Talib ve Abdullah ana-baba bir kardeştiler.[11]

Dedesinin vefatından sonra Ebû Talip O'nu himaye etti. Şam tarafına bir ticaret kervanı hazırlıkları başlamıştı. Hz. Peygamber, amcasının devesinin yularını tutarak "Amcacığım, beni kime bırakıyorsun? Benim ne annem, ne de babam var" dedi. Ebû Talip "Vallahi, O'nu birlikte götüreceğim. Ebediyyen ne O benden ayrılacaktır, ne de ben ondan" dedi. Ve birlikte yola çıktılar. Şam topraklarında Busra'ya vardıklarında kervan konakladı. Orada Hıristiyanların en bilgini sayılan rahip Bahîra vardı. Bir küçük kilisede yaşayan rahip elden ele geçerek kendisine ulaşan bir kitaba sahipti. Daha önce pek çok defa buradan geçtikleri halde rahip, kervandakilerle hiç konuşmamış ve onlara hiç iltifat etmemişti. Fakat bu defa onlara büyük bir ziyafet verdi. İddia edildiğine göre kervan, kilisenin yakınlarında konakladığında onlardan hiç ayrılmayan bir bulut gölgesi görmüştü. Sonra onları yemeğe davet etti. Hepsi geldi, Rasûlullah'ı, yaşının küçüklüğünden dolayı kervanın yanında, ağacın altında bırakmışlardı. Bahîra, topluluğa baktığında hiçbirinde aradığı vasıfları bulamadı. Israr üzerine Rasûlullah'ı da yemeğe getirdi-

---

[10] İbnu İshâk, *age*, I, 43.
[11] İbnu İshâk, *age*, I, 47.

ler. Rahip O'nda aradığı vasıfları bulunca, amcasına derhal Mekke'ye dönmelerini, yoksa Yahudilerin küçük çocuğa zarar vereceklerini söyledi. Ebû Talip, ticaretini hemen oracıkta bitirip Mekke'ye döndü.[12]

g. 25 Yaşına Kadar

Hz. Peygamber, Cahiliye pisliklerinden ve ayıplarından uzak olarak büyüdü. Kavmininin mürüvvet bakımından en faziletlisi, ahlâkı en güzel olanı, sözü en sadık, emanete riayet hususunda en dürüstü idi. Salih işlerin hepsi O'nda toplandığı için O'na "el-emîn" (güvenilir) lakabını vermişlerdi.

Allah, O'nu cahiliye kötülüklerinden korumuştu. Kâbe'nin tamiri esnasında çıplak olarak taş taşıyanlara yardım etmek istedi. Fakat yere düştü ve izarını örtündü.[13]

Ali b. Ebî Talib'in Rasûlullah'tan naklettiğine göre, gençliğinde, Cahiliye ehlinin yaptıklarından bir şey yapmak istemiş, ancak Allahu Teâlâ O'nu korumuştur. Diyor ki: "Bir gece Mekkeli gençlerle birlikte ailemizin koyunlarını güdüyorduk. Arkadaşıma benim koyunlarıma bakıver de, ben de diğer gençlerle eğlenceye katılayım, dedim. Sonra bir evden musikî sesleri geldiğini duyduk. Ne oluyor diye araştırdık. Falan falanla evleniyor denildi. Bakmak için oturdum. Fakat uyuyakaldım. Bir başka gece yine arkadaşıma aynı şeyi söyledim. Mekke'ye geldiğimde yine öncekine benzer sesler duydum. Falan falanla evleniyor dediler. Bakmak için tekrar oturdum. Fakat yine uyuyakalmışım. Sonra arkadaşıma döndüm. "Ne oldu?" dedi. "Hiçbir şey" dedim. Sonra olanları anlattım. Bundan sonra nübüvvetle şereflenene kadar bir daha böyle şeylere arzu duymadım.[14]

Peygamberlerin ve özellikle Hz. Peygamber'in çobanlığı hususunda Ali Şeriati'nin ilginç görüşlerini burada zikretmek istiyorum. Daha önce Hz. Peygamber'in yetim olması konusunda oldukça faklı görüşler serdetmişti. "Kader, babasının velâyeti, O'nun inkılâpçı ve yenilikçi "deha"sını donuk ve miras bırakılmış geleneklerin çerçevesi içinde kurutmasın, O'nun fırtına ve

[12] İbnu İshâk, *age*, II, 53 vd.
[13] İbnu İshâk, *age*, II, 58.
[14] İbnu İshâk, *age*, II, 58.

hareket yaratan düşüncesi; babasının kılavuzluğu ile "toplumun çıkarcı aklı" kalıbında hareketten durmasın ve "cemaat rengi"ne bürünmesin diye O'nun geleceğini düzenleme yükümlülüğünü kendine bırakarak, O'nun gözü dünyaya açılmadan evvel, babasını alıp götürmüştür."[15]

Bu durumda Hz. Peygamber'i beş terbiye şekli olan anne, baba, okul, şehir (toplum) ve genel kültür (manevî medeniyet) yetiştirmemeli ve yapılandırmamalıydı. Çünkü O, insanlığın karşısına yeni bir yol ve çığır açarak çıkacaktı.[16] Hz. Peygamber'in eğitimini sütannesinde iken çöl, gök, ufuk sağlıyordu. Amcası Ebû Tâlib'in yanında iken de aynı şekildedir; yoksulluktan dolayı Hz. Peygamber çobanlık yapmıştır:

"Geçmiş peygamberlerin hepsi de çobandır." Çobanlıkla peygamberlik arasında bir benzerlik var mı? Esasen çobanlık bir nevî rehberlik değil mi? Çoban sürüyü tehlikelerden korur. Kurtları sürüden uzak tutar, sürüyü bereketli merâlara doğru götürür, suya götürür. Ayrıca çoban bütün hayatını sürüye adamış insandır. Şehir, diyar, aile ve akrabasından vazgeçip sahraya çıkmıştır. Kendi kaderini, kendi ihtiyârındaki sürünün kaderiyle birleştirmiştir. Kendi kendini hayatın bütün nimetlerinden mahrum bırakıp sürü için, yapayalnız çöller, otlaklarda yaşıyor. Kelimenin tam anlamıyla kendini sürüye feda ediyor. Çobanlık bir başka çileli dersi de öğretiyor: Onu anlamayan, tanımayan, fedakârlığını kavrayamayan, kendi midesini düşünen, kendilerini beslemeye uğraşan kimseler uğrunda düşünmek; kendi huzur ve hayatlarından başka bir şey düşünmeyen, kavim için mutlu anlardan vazgeçmek gibi "ders"ler. Bu dersler diğer insanlar için imkansız demesek bile yerine getirilmesi çok çetin ve zor şeylerdir. İşte bunlar rehberliğin en üstün merhalesidir. Bu yüzden peygamberlerin tümü çoban idi. İşte onlar "Koyun gibi çenelerini toprağa sürüp otlamaktan başka bir şeyi anlamayan kavmin saadeti için" çile çekmeyi, işkenceye göğüs germeyi çobanlık zamanında öğrenip kendilerini ona alıştırmışlardır.[17]

---

[15] Dr. Ali Şeriati, *Muhammed'i Tanıyalım*, s. 17.
[16] Agy.
[17] *Age*, s. 21.

Rasûlullah 14-15, diğer bir rivayette 20 yaşlarındayken, savaşın yasak olduğu ayda Ukaz panayırında, Kureyş kabilesi ve onun tarafını tutan Kinâne kabileleri, öte yandan Kays-Aylan kabileleri arasında Ficâr savaşı baş gösterdi.

Rasûlullah bu savaşlardan bazılarına katıldı. O'nu, amcaları savaşa birlikte götürmüşlerdi. Rasûlullah bu hususta şöyle demiştir: "Bu savaşta düşmanların, amcamgile attıkları okları kalkanla karşılıyordum."[18]

Ayrıca zulme uğrayanların yanında olmak ve zâlimin gasp ettiği hakkını ona iade ettirmek amacıyla kurulan Hılfu'l-Fudûl'a iştirak etmiş, hatta Nebî olduktan sonra bununla iftihâr ettiğini beyân etmiştir.[19]

Hz. Peygamber 25 yaşına geldiği zaman Hatice bt. Huveylid ile evlendi.

Hatice bt. Huveylid mal ve şeref sahibi tüccar bir kadındı. Para ile adam tutup ticaret yapar ve muayyen bir kâr karşılığında onlara borç verirdi. Hatice, Rasûlullah'ın sözünün doğruluğunu, kerîm ahlâkını duyduğu zaman O'na haber yolladı. Diğer tüccarlara verdiğinden daha fazla ücret vermek sûretiyle kölesi Meysere ile birlikte kervanını Suriye'ye götürmesini teklif etti. Rasûlullah Hatice'nin kervanını götürdü. Daha sonra Suriye'den getirdiği malları Hatice'ye teslim etti. Hatice bu malları sattı. İki kat veya buna yakın bir kâr elde etti. Bunun üzerine ahlâkını, şerefini, emniyetli oluşunu, iyi huy ve doğruluğunu beğendiği Hz. Peygamber'e kendisiyle evlenmesini teklif etti. O vakitler kendisi, Kureyş kadınlarının soy bakımından en üstünü, şeref bakımından en büyüğü, para bakımından en zengini idi.

Hatice'nin teklifini Hz. Peygamber'e amcaları bildirdi. Hamza b. Abdulmuttalip ile birlikte, Esed b. Esed'in yanına gittiler. Hatice'yi istediler. Ve Rasûlullah böylece evlendi. Çocuklarının hepsi vahiy gelmeden önce dünyaya geldiler: Zeynep, Ummu Kulsum, Rukayye, Fatıma, el-Kâsım, et-Tâhir, et-Tayyib... El-Kâsım, et-Tâhir, et-Tayyib İslâm gelmezden evvel vefat ettiler. Hz. Peygamber Kâsım'la künyelendi: "Ebu'l-

[18] İbnu Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, I, 114.
[19] Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I, 52 vd.

Kâsım". Kızlarına gelince İslâm'la şereflendiler. Onunla birlikte hicret ettiler. O'na tâbi olup inandılar.[20]

Hz. Peygamber'in Kâbe'nin yeniden inşaından sonra Hacer-i Esved'in yerine yerleştirilmesi hususundaki tedbîri O'nun dirâyetini ve Kureyş'in O'nun dürüstlüğüne olan güvenlerini göstermektedir.

Bu sıralarda Kureyş toplanıp Kâbe'yi yeniden inşaya karar verdiler. Fakat Kâbe'yi yıkmaktan korkuyorlardı. el-Velîd b. el-Muğîre, ilk defa yıkıma başladı. Bir gün beklediler. O'na bir şey olmadığını görünce birbirine kaynaşmış yeşil temel taşlarına varıncaya kadar yıktılar.

Daha sonra Kureyş'in bütün boyları toplanıp Kâbe'yi yeniden inşa ettiler. Hacer-i Esved'i yerine yerleştirmeye sıra gelince aralarında ihtilaf çıktı. Sonra Mescitte toplanıp istişâre ettiler. Rivâyete göre Kureyş'in o vakitler efendisi ve en yaşlısı olan Ebû Ümeyye "Mescidin kapısından giren ilk kimseye ihtilafınızı havâle ediniz." dedi. Bu konuda anlaşıp, rıza gösterdiklerinde içeri Hz. Peygamber girdi. O'nu gördüklerinde şöyle dediler: "İşte bu el- Emîn'dir. Aramızda hükmetmesine razıyız." O'na durumu bildirdiklerinde bir örtü getirmelerini istedi. Sonra taşı kendi eliyle örtünün ortasına yerleştirdi. Her kabileden birer kişi örtünün bir tarafından tutup kaldırdılar ve Hz. Peygamber taşı alıp yerine eliyle yerleştirdi. Daha sonra binayı tamamladılar.[21]

h. Arayış ve Hazırlık

Rasûlullah her yıl bir ay müddetle inzivaya çekilirdi. Bu âdet (et-Tehannüs) Kureyş kabilesinin Cahiliyye devrinde arınmak ve Allah'a yaklaşmak için başvurduğu bir gelenekti.[22]

Hz. Peygamber, Nûr dağındaki Hira mağarasına çekilip, insanlardan uzaklaşmakta; orada insanlığın geleceği hakkında düşünmekteydi. Kavminin içinde bulunduğu dinî ve sosyal buhranlar O'nun hassas şahsiyetinde derin yaralar açmaktaydı.

---

[20] İbnu İshâk, Siretü İbni İshâk, II, 59-61.
[21] İbnu İshâk, *age*, II, 86-88.
[22] İbnu Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, I, 149.

Kur'an'ı Kerim'de 94/İnşirah sûresi 2-3. âyetlerde bu hal "belini kıran ağır yük" olarak tasvir edilmektedir.[23]

İzzet Derveze, *Siretu'r-Rasûl* adlı eserinde 93/Duha, 7. âyetini (Seni şaşırmış bulup, doğru yola iletmedi mi?) açıklarken "Dâl" kavramının, müfessirlerin dediği gibi "Rasûlullah'ın çocukluğunda ya da yolculuklarından biri sırasında başına gelmiş bir yolunu şaşırma olayına işaret eden bir anlam içermesini" kabul etmemektedir. O'na göre bu rivayetler âyetin kapsamına giren Allah'ın Peygamber'e en büyük lütufla bağışta bulunması olgusuyla uyum ve ahenk içinde değildir. Âyette geçen bu şaşkınlıktan amacın; Allah'a giden yolda ve O'na en güzel kulluk şeklinde yolunu şaşırma anlamına geldiğini gösterir.[24] Biz de bu görüşe katılıyoruz.

Derveze'ye göre, Hz. Peygamber de Mekke'deki diğer hanifler gibi, ayrı ayrı fırkalara bölünmelerinden dolayı Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine inanmayan, atalarından gelen şirk ve cahiliyye gelenek ve âdetlerini reddeden Allah'ın birliği düşüncesine inanan ve Hz. İbrahim'in dini üzere ya da Hz. İbrahim'in dini olarak zannettiği esaslara göre Allah'a ibadet eden ve onun aslını araştıran biriydi. Hz. Peygamber olgun bir genç olduğundan beri bu düşüncedeydi. Hz. Hatice'yle olan evliliği, bu düşünceleri oluşturması ve O'nun şahsiyetini bu yönde geliştirmesi için imkan ve boş zaman hazırladı. Bu yönelişler sonucu Hira mağarasına çekiliyordu. Bunlar O'nun nefsini arındırmasına, zihnî berraklık kazanmasına, Allah'ın nimetleri, hâkimiyeti, ululuğu ve tekliği düşüncelerine dalmasına etki eden vasıtalardan biri oluyordu. Nihayet Allah kendi düzeyindeki insanlar arasından O'nu Rasûl seçti.[25]

Hz. Peygamber'in vahiy gelmeden önceki hayatıyla ilgili bu sınırlı malûmata, eşi Hatice'nin ilk vahiy geldiğinde, O'nun korkusunu gidermek ve rahatlatmak amacıyla söylediklerini ilâve edebiliriz; "Hayır, vallahi Allah seni asla mahzun etmeyecektir. Çünkü sen, akrabanı ziyaret edersin, yetime veli olur,

---

[23] 94/İnşirah, 2-3: "Ve atmadık mı senin üzerinden yükünü? Ki (o ağırlığından) sırtını çatırdatmıştı."

[24] İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamberin Hayatı*, II, 32.

[25] Derveze, *age*, II, 34.

çıplağı giydirir, zayıfı korur, Hakk'ın gerçekleşmesi için yardım edersin."[26]

Kâmil Çakın, "*İslâm'da Hadîs ve Sünnet 'in Yeri*" adlı eserinde, Cahiliyye devrinde, daha doğrusu Hz. Peygamber'e nübüvvet gelmeden önce O'nun bir takım, askerî, siyasî, dinî olaylarda rol almayıp özellikle ahlâkî tavırlarının öne çıkmasının hikmetini şöyle izah etmektedir.

"Hz. Peygamber savaşlarda, siyasî mekanizmada ya da dinî hususlarda öne çıkmamak sûretiyle ileride yükleneceği peygamberlik görevi için olumsuz bir miras taşımaktan korunmuş olabilir. Zira bu alanlarda insanların sempati kadar nefret de kazanması ve bir takım düşmanlıklara hedef olması kaçınılmazdır..."[27]

Hz. Musa'nın doğumu ile ilgili olaylar Kur'an'da zikredilmektedir. Fir'avn'ın kibirlenerek, Mısır'da İsrailoğullarının erkek çocuklarını kesip, kızları sağ bırakması, Cenab-ı Hakk'ın bu kavme lûtfu olarak Musa'yı öldürülmekten kurtarıp, düşmanı olan Fir'avn ailesine O'nu sevdirmesi, gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın va'dinin gerçek olduğunu bilsin diye Musa'yı tekrar annesine döndürmesi bütün ayrıntıları ile anlatılmaktadır.[28] Buradaki âyetlerde geçen iki ifade bizim için ilginçtir:

"Gözümün önünde yetiştirilmen için senin üzerine bir sevgi koydum."[29]

"Seni kendim için yetiştirdim."[30]

Peygamberlerin doğumlarından itibaren, bazıları ileride peygamber olacaklarını bilmese bile, Allahû Teâlâ'nın gözetiminde yetiştirildiklerine bu âyetler delâlet etmektedir. Hz. Yahya, Zekeriyya peygamberin oğludur. Daha önce belirttiğimiz gibi Zekeriyya yaşlanmıştı ve çocuğu yoktu. Cenab-ı Hak, duası üzerine O'na Yahya'yı bağışladı. 19/Meryem, 12. âyetinde daha

---

[26] Buhârî, 1. Bed'u'l-Vahy I, 1, 3.
[27] Kâmil Çakın, *İslâm'da Hadîs ve Sünnet'in Yeri*, s. 12.
[28] 20/Tâhâ 37; 28/Kasas 3-14.
[29] 20/Tâhâ 39.
[30] 20/Tâhâ 41.

çocukken Yahya'ya hikmet verildiği belirtilmektedir. Meryem oğlu İsa peygamber de beşikteyken konuşmuştu:

"(Çocuk) Ben Allah'ın kuluyum dedi, O bana Kitâbı verdi, beni peygamber yaptı."[31]

Daha önce Hz.Davud'un oğlu Süleyman çocukken hikmet verilenlerdendi;[32] Yûsuf'un gördüğü rüyadan dolayı, babası Yakûb oğlunun özel biri olacağını anlamıştı.

"Böylece Rabbin seni seçecek ve sana düşlerin yorumunu öğretecek, Sana ve Yakûb soyuna nimetini tamamlayacaktır; nasıl ki daha önce ataların İbrahim'e ve İshâk'a da nimetini tamamlamıştı. Şüphesiz Rabbin bilendir, hikmet sahibidir."[33]

Muhakkak ki Hz. Peygamber, kendisi bilmese dahi Cenabı Hakk'ın gözetiminde büyümüştür. 93/Duhâ 6-8. âyetleri Hz. Peygamber'in, nübüvvet öncesi hayatından kesitler sunmaktadır:

"O, seni yetim bulup barındırmadı mı?
Seni şaşırmış bulup, doğru yola iletmedi mi?
Seni fakir bulup, zengin etmedi mi?"

O, bir yetimdi: fakat önce dedesi Abdulmuttalib daha sonra amcası Ebû Tâlip tarafından himaye edilerek büyütüldü.

Hira'daki tehannüs günlerinde Hz. Peygamber'in fıtratında varolan, insanlığın o zamanki kötü durumlarından kurtarılması hakkındaki derin düşüncelerinin olması, fakat buna rağmen doğruyu kendi başına bulamaması durumunun "şaşkınlık (dâl)" olarak adlandırıldığını Derveze'ye atıfta bulunarak zikretmiştik.

Mekke'nin, bir yetim için acımasız Cahiliyye devrinde Hz. Peygamber'in yoksulluktan dolayı sütanneyi bile zor bulduğu, daha sonra da çobanlık yaptığı malûmdur. Önceki eşlerinden kalan yüklüce miras ile zengin olan Hatice ile evliliği O'nu bu sıkıntıdan kurtarmıştı.

Kısaca ifade etmek gerekirse, diğer peygamberlere nazaran Kur'an Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi dönemi hakkında bize çok fazla malûmat vermemektedir.

---

[31] 19/Meryem 30.
[32] 21/Enbiyâ 78-79.
[33] 12/Yûsuf 4-6.

B. Vahiyden Sonra Devam Eden Kişilik Özellikleri

Hz. Peygamber, Cahiliyye devrinde ve o devrin, bozulmuş dinî ve sosyal hayatında bile "el-Emîn" lakabıyla tanınan bir kimseydi. Önceki bölümde işaret ettiğimiz gibi, Kabe'nin yeniden inşaı esnasında çıkan kabileler arası anlaşmazlığı, "Mescide ilk giren kişi" olan Hz. Peygamber'in çözüm bulacak hakem olarak tayin edilmesine hiçbir kabile itiraz etmemiş, tam tersine memnuniyetlerini izhar etmişlerdi.[34]

Hira mağarasında ilk vahyin gelmesinden sonra korkarak evine dönen Hz. Peygamber'i eşi Hatice "Allah'ın O'nu asla utandırmayacağını, zira O'nun akrabalık bağlarına riayet eden, yoksul ve güçsüzlere yardım eli uzatan, misafirlerini ağırlayan bir kimse olduğunu" söyleyerek teselli ettiğini daha önce zikretmiştik.[35]

İbnu İshâk'ın *Siret*'inde yer alan bir rivayette amcası Ebû Tâlib'in gözetim ve himayesinde büyüyüp yetişkin bir insan durumuna gelen Hz. Peygamber'in ahlâkî şahsiyetine dair şu bilgiler vardır: "Kavmi arasında en mert, en iyi huylu, soyca en asil, komşuluk haklarını gözetme bakımından en iyi, en uysal, en çok doğru söz söyleyen, en büyük ahlâk sahibi, en güvenilir ve kötülükten ve insanları alçaltan huylardan en uzak bulunan kimse idi."[36]

Hz. Peygamber'in Cahiliyye dönemindeki kişiliği ile ilgili olarak Derveze şunları söylemektedir: "... Onlar (müşrikler), O'nu üstün aklı, emînliği, doğruluğu, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle alâkadar olmaması, üstünlük taslamaması, iyiliği, güzel ahlâkı sevmesi ve onlarla tanınması, kötülüklerden, çirkin hareketlerden, fuhşun her türlüsünden ve töhmet altında bıraktıran hareketlerden çekinmesiyle tanıyorlardı. Zira kâfirlerin sert bir şekilde azarlanması, daha önceden bilip tanıdıkları bu üstün nitelikleri inkâr etmeleri halinde ancak doğru olabilirdi.[37]

Bu durumun vahyin kendisine gelmesi ve Peygamber olarak görevlendirilmesinden sonra da devam ettiği ilk Mekkî

---

[34] Bkz. II. bölüm 21. dipnot.
[35] Bkz. II. bölüm 26. dipnot.
[36] Ibnu İshâk, *Siret*, I, 57; İbnu Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, I, 114.
[37] Derveze, *Siret, Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, s.45.

sûrelerden 68/Kalem sûresi 4. âyeti ile açıkça ortaya konulmaktadır:

"Ve sen büyük bir ahlâk üzerindesin."

Bu büyük ahlâkî meziyetlerin hepsini buraya almak, çalışmamızın sınırlarını aşar, o sebeple bazı örneklerle iktifa edeceğiz.

Başkalarının dert ve sorunlarıyla ilgilenme, insanlara karşı merhametli olma hali Hz. Peygamber'e vahiy geldikten sonra da, O'nun devam eden kişilik özelliklerindendir.

"Andolsun, içinizden size öyle bir elçi geldi ki, sıkıntıya uğramanız O'na ağır gelir; size düşkün, mü'minlere şefkatli ve merhametlidir."[38]

Bu cümleden olarak, Taif'e tayin ettiği genç valiye verdiği tâlimat zikre değerdir:

"Cemaat namazlarında mutedil ve tutumlu ol, namaza gelenler arasında ihtiyarlar, küçük yaştakiler, hasta ve zayıflar ve işleri dolayısıyla acelesi olanlar gibi kimselerin durumunu ölçü al."[39]

Muaz b. Cebel imamlık yaptığında namazı uzatmıştı, Hz. Peygamber O'nu azarladı ve yaşlı, zayıf, ihtiyaç sahipleri için namazı kısa kıldırmasını telkin etti; O'nun bu hadiselere benzeri daha önce görülmemiş bir tarzda öfkelendiği kaynaklarımızda mevcuttur.[40] İslâm'ın en temel ibadetlerinden birinde dahi cemaatin hâlini düşünüp, gözetmesi ve O'nun gibi yumuşak huylu birinin bu durum için öfkelenmesi, 9/Tevbe, 128. âyette belirtildiği üzere mü'minlerin sıkıntıya uğramamaları hususundaki dakik hassasiyetinin göstergesidir. Hatta bizzat Hz. Peygamber, cemaatte bulunan annesi zahmet çekmesin diye, ağlayan sabînin sesini duyunca uzatmak istediği namazı kısa kıldırmıştır.[41]

Hz. Peygamber'in, nübüvvetten sonra Ebvâ'da annesinin mezarı başında ve sütannesinin vefatında gözlerinin dolması

---

[38] 9/Tevbe, 128.
[39] Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 539.
[40] Buhârî, 10. Kitâbu'l- Ezân 60-63, I, 172-173.
[41] *Age*, I, 173.

O'nun, hassas bir kalbe sahip, sevgi ve şefkat dolu bir öksüz olduğunu hatırlatmaktadır.[42]

Hz. Peygamber, bir gün Aişe'nin kaprislerinden dolayı babası Ebû Bekr'e şikayette bulundu. O da kızının yanağına vurdu, buna "O'nu bırak, seni bunun için çağırmadık." diyerek müdahale etti ve bundan sonra O'na ma'ruzât bildirmeyeceğini söyledi.[43]

Minhâtu'l-Ma'bûd'da, Enes'ten naklen denilir ki, Hz. Peygamber ailesine karşı çok merhametliydi.[44] Zaman zaman O'nun yumuşak huyluluğunu eşlerinin istismar ettiği malûmdur.[45] Bu merhametin sonucu olsa gerek, torunu Umâme'yi (Zeyneb'in kızı) namaz kılarken kucağına alıyor, secde sırasında yere bırakıyor, kıyâma durduğunda tekrar alıyordu.[46]

Hz. Peygamber'in yanına bazen Medine'den uzakta yaşayan Müslümanlar gelip kalırlar ve O'ndan İslâm'ı öğrenir, sonra kendi beldelerine gidip oradakilere, öğrendiklerini öğretirlerdi. İşte bunlardan Mâlik, bir grup genç arkadaşı ile Hz. Peygamber'in yanına gelip, yirmi gün ve gece kalmıştı. O'nun bildirdiğine göre Hz. Peygamber, misafirlerine karşı çok merhametli, dostâne, yumuşak ve anlayışlıydı...[47]

Yine Enes'ten gelen bir rivayette Hz. Peygamber oynadığı hayvancığı öldüğü için üzülen Enes'in küçük kardeşine lâtifeler yaparak, teselli etmeğe çalışmıştı.[48] O'nun yumuşak huylu, sevecen tabiatı çocukları bile içine alan bir sevgi hâlesi şeklinde insanları kuşatmıştı. Bu sebeple Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın rahmeti ile Sen, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi."[49]

Bazen hutbe okurken, bir sahabînin güneşte kalmasına dayanamayıp, konuşmasını bölerek, onun gölgeye yaklaşmasını ikaz ediyordu.[50]

---

[42] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 520.
[43] Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 431.
[44] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 119.
[45] Buhârî, 65. Tefsîru'l-Kur'an (66. Suretu't-Tahrîm)VI, 68.
[46] Buhârî, 8. Salât, 106, 1, 119.
[47] Buhârî, 10. Ezân 18, I, 155.
[48] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 119 vd.
[49] 3/Âl-i İmran, 159.
[50] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 121.

Câbir b. Semurâ'nın bildirdiğine göre sessizliği uzun, gülmesi az bir kimse idi. Fakat ashâbı bazen şiirler okur veya işlerinden bir şeyler anlatarak gülerlerdi, O da onlara katılır ve tebessüm ederdi.[51]

Ebû Abdillah el-Cedelî (الجدلي) Hz. Aişe'ye O'nun ahlâkından sorduğunda, Hz. Peygamber'in asla kötülük yapmadığını, sokaklarda bağırmadığını ve asla bir kötülüğü kötülükle cezalandırmadığını, aksine affedip, cezalandırmaktan vazgeçtiğini bildirmiştir.[52]

Bazı işlerde o kadar hayâ sahibiydi ki bir şeyden hoşlanmadığı yüzünden hemen anlaşılırdı.[53]

Ailesine duyduğu merhamet ve şefkât hislerinden daha önce bahsetmiştik. Fakat diğergâmlığı, fakir Müslümanların ihtiyacını gözetmesi daha önemliydi O'nun için. Bir gün kızı Fâtıma gelip, kocası kuyudan su çekerken zorluk içinde kaldığı ve kendisinin de un yapmak üzere tane öğütecek takâtinin bulunmadığından bahisle, bu işlere bakacak bir köle satın almasını rica etti. Rasûlullah'ın sevgili kızına cevabı şu olmuştur:

"Suffadaki insanların midelerini boş bırakarak sizin istediğiniz şeyleri yerine getiremem; bütün parayı onların istifadesine tahsis edeceğim."[54]

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre bazen bir ay geçerdi de, Rasûlullah'ın evlerine su ve hurmadan başka yiyecek girmezdi. Aişe ilâve eder:

"Allah, Ensâr kadınlarına çok hayır versin, bazen onlar bize süt hediye ederlerdi."[55]

İnsanların en cömerdi olarak tanınan Hz. Peygamber'in Ramazan'da Hz. Cebrail ile Kur'an'ı tedris ederken cömertliği daha da artardı.[56] Buna rağmen kendisi ve ailesi için dünya malı hususunda zühdü tercih etmesi çok dikkate değer bir durumdur.

---

[51] Agy.
[52] Agy, s. 119.
[53] [Ma'mer, *Câmi*] Agy.; Abdurrezzak *Musannaf*, XI, 143.
[54] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 770.
[55] Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 309.
[56] *Age*, XI, 338.

Günlük ev hayatında, Hz. Peygamber'in diğer insanlardan biri gibi davrandığını yine eşlerinden Aişe, bize haber vermektedir.

Bir adam, Aişe'ye "Rasûlullah ev işleri yapar mıydı?" diye sordu. O "Evet" dedi, "Ayakkabısını tamir ederdi, elbisesi(nin söküğünü) dikerdi. Sizden birinizin evinde yaptığı gibi ev işleri yapardı."[57]

Hz. Peygamber'in dünya mâişetiyle ilgili olarak bu bilgilerin yanı sıra, tahrîm olayından sonraki bir aylık uzlet hayatında yaşadığı ortam ve tefrişi, O'nun dünyalığa ne kadar az kıymet verdiğini göstermektedir:

Hz. Ömer, Rasûlullah'ın eşlerinden ayrılarak uzlet ettiğini duyunca izin isteyerek yanına gelmişti. Hz. Peygamber, üzerinde hiçbir şey serili olmayan bir hasırın üstündeydi. Başının altında, içi hurma lifiyle doldurulmuş bir deri yastık, yanında duvara asılı bir post vardı. Hz. Peygamber'in sırtında hasırın izlerini gören Ömer, ağlamaya başladı. Niçin ağladığını soran Hz. Peygamber'e, Allah'ın sevgilisin durumu ile Allah düşmanı Kisrâ ve Kayser'in durumunu karşılaştırıp ağladığını söyledi. Hz. Peygamber:

"Dünyanın onlara, âhiretin ise bize ait olmasından hoşnut olmaz mısın?" şeklinde cevap verdi.[58]

"Hasır"la ilgili bir başka hatıra, *Minhâtu'l-Ma'bûd*'da yer almaktadır. Peygamber'in vücudunda hasırın izlerini gören bir sahabi, şöyle söyledi:

"İzin verirsen, hasırın üstüne seni koruyacak ve üstünde uyuyacağın bir şeyler sereyim."

Fakat Hz. Peygamber kabul etmedi:

"Ben dünyada bir yolcu gibiyim; bir ağacın gölgesinde biraz dinlendim ve orayı terkedeceğim."[59]

Bu tavır, bizi en çok etkileyen hususlardan biri olmuştur. Gerçekten "Allah'a kul olma" bilincini bundan güzel ifade eden bir söz olamaz. Daha önce Mısır'dan kaçarak Medyen'e gelen Hz. Musa'da bir gölgeliğe çekilip, Allah'a şöyle seslenmişti:

---

[57] *Age*, XI, 260.
[58] Buhârî, 65. Tefsîru'l-Kur'an, VI, 65.
[59] *Minhâtu'l- Ma'bûd*, II, 119.

"Rabbim, dedi, doğrusu bana indireceğin bir hayra muhtacım."[60] Allah'ın sadece müstağni olması ve insanın O'ndan gelecek her şeye ihtiyacı, kulluğun tam bir ifadesidir.

Enes'ten gelen bir başka rivayet de O'nun mütevazı yaşantısı hakkında bazı bilgiler ihtivâ etmektedir: "Hz. Peygamber merkebe biner, yün giyer, kölenin davetine icâbet ederdi. Hayber gününde O'nu bir merkebin üzerinde gördüm, yuları liften yapılmıştı."[61]

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber ölüm hastalığı esnâsında Aişe'nin yanındayken üzerinde keçeden yapılmış bir elbise ve sert bir örtü vardı.[62]

Hamîdullah, bu hususta şu bilgileri vermektedir:

"Hz. Peygamber'in vefat edeceği zamanlarda ne köle ne de sürü hayvanları vardı. Sadece beyaz bir katırı, silahları (kılıç vs.) ve bir miktar arazisi vardı. Arazinin gelirinin ailesi için harcanmasını ve kalanının devlet hâzinesine devredilmesini emretti. Kılıcının damadı Ali'de kaldığı anlaşılıyor. O, mülkü hakkında bu tarz bir karar verdikten sonra, eşi Aişe'ye elindeki parayı (hepsi yedi dirhem) ne yaptığını sordu. O, parayı çıkardı ve Rasûlullah "Mülkiyeti altındaki bu parayla Allah'ın huzuruna çıkmaktan utanacağını" söyleyerek derhal fakirlere verilmesini emretti. Kendisine ait bir zırh, şehirde bir Yahudi tüccarda 30 (sa') ölçeğinde (yaklaşık 40 kg.) arpa karşılığında rehindeydi."[63]

Sahabîlerinden ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktan hoşlanmadığına dair bir rivayeti yine Hamîdullah bize nakletmektedir. Bir gün az sayıda sahabeyle çöle gezintiye çıkıldığında, bir koyun satın alınmıştı. Her bir sahabi, koyunun, kesilip pişirilmesinde bir görevi üstlenince Hz. Peygamber, ateş yakmak için çalı çırpı toplamaya karar verdi. Sahabîler "Biz yaparız, senin bunu yapmana lüzum yok." diyerek engel olmak istedilerse de O, bunun doğru olmayacağını ve onlarla birlikte bu işlere katılması gerektiğini söyledi.

---

[60] 28/Kasas, 24.
[61] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 119.
[62] Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 309.
[63] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1100.

Bir başka rivayette, Bedir günü develerin azlığından dolayı Müslümanlar, bir deveye iki-üç kişi ortaklaşa biniyorlardı. Hz. Peygamber'in arkadaşları Ali ve Lubâbetu'l-Ensârî idi. Onların sırası gelince "Deveye sen bin, biz yürüyelim." dediler. Hz. Peygamber "Siz yürüme konusunda benden daha güçlü değilsiniz, ben de sizden üstün olmaktan hoşlanmam." buyurdu.[64] Bütün bu örnekler, O'nun arkadaşları ile arasında herhangi bir şekilde temâyüz etmekten sakındığını ve onlarla birlikte hareket etmeyi sevdiğini bize göstermektedir.

Câbir b. Abdillah, O'nun kendisinden istenilen hiçbir şeye asla hayır demediğini nakleder. Sehl b. Sa'd es-Sâidi'nin (السعدي) bildirdiğine göre bir gün bir hanım, eliyle dokuduğu bir bürdeyi Hz. Peygamber'e getirir. Hz. Peygamber'in ona ihtiyacı vardır. Giyip ashabının yanına gelir. Bir adam, "Bu ne güzel bürde, bana ver giyeyim." der, Hz. Peygamber daha sonra bürdeyi ona gönderir. Ashâbı, adamı kınayarak, niçin böyle yaptığını ve Rasûlullah'ın ona kendisinden daha fazla ihtiyacı olduğunu söylerler. Cevaben "Bu bana öldüğümde kefen olsun diye istedim" der.[65]

Hz. Peygamber'in açık fikirliliğinin, yeni ve faydalı görüşlere her zaman hazır bir şahsiyete sahip olduğunun en açık delillerinden birisi, herhalde -daha önce Araplar tarafından hiç bilinmeyen bir usûl olmasına rağmen- Hendek savaşı için, Selmân-ı Fârisî'nin şehrin etrafına hendek kazdırılması teklifini kabul etmesi olmalıdır.[66]

Zorluklar karşısında yılmayan bir metanet ve azme sahipti. İnsanların eziyetini, asla Allah'ın gazabı gibi tutmaz, O'nun himâye ve rahmetini tercih ederdi. Mekkelilerin eziyetleri karşısında, Tâif'e emân aramak üzere gittiğinde, Tâifliler O'nu köle ve çocuklara taşlatarak şehirlerinden çıkarmışlardı. Buradaki duası zikre şâyandır:

"Ey Allah'ım! Ben ancak Senin uğruna uğraşıp didiniyorum; fakat öylesine zayıf, imkân ve vasıtalardan o kadar mahrum bulunuyorum ki... Hiç şüphesiz ilahî tebliğ vazifeme devam etmek istiyorum ve bana karşı öfke ve gazabından gelmemek şartıyla bu

---

[64] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 119.
[65] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 121.
[66] Hamidullah, *age*, I, 268.

güçlüklere de aldırdığım yok. Her şeye rağmen Senin himâye ve koruman çok hoştur, Sen Kâdir-i Mutlak ve rahîm olan Allah'sın."[67]

O'nun Rabbe tevekkülü hususunda en önemli örnek, muhakkak ki şudur: Hicrete karar verilip yola çıkılınca, Sevr mağarasına sığınırlar. Arkadaşı Ebû Bekr'i orada şöyle teselli etmektedir:

"... Hani yalnız iki kişiden biri olduğu hâlde, inkâr edenler, kendisini (Mekke'den) çıkardıkları sırada ikisi mağarada iken arkadaşına: "Üzülme, Allah bizimle beraberdir!" diyordu. (İşte o zaman) Allah (ona yardım etti) onun üzerine sekine (huzur ve güven duygusu) indirdi ve onu sizin görmediğiniz askerlerle destekledi; inanmayanların sözünü alçalttı. Yüce olan, yalnız Allah'ın sözüdür. Allah daima üstündür ve hikmet sahibidir."[68]

Allah'a tevekkül ve teslimiyetine dair bir başka rivayeti yine bize Hamîdullah nakleder:

Suleym kabilesinin reisi, Du'suru'l-Muhabirî, O'nu elbiselerini çıkarıp uzanmış görünce yalın kılıç saldırdı ve "Seni benim elimden kim kurtaracak" dedi. Rasûlullah, uzandığı yerden döndü ve sükûnet içinde "Allah" dedi.[69]

Hz. Peygamber, Enes'in bildirdiğine göre insanların en cesuru idi.[70] Uhud (3/Âl-i îmrân, 153), Hendek (33/Ahzab, 21) ve Huneyn (9/Tevbe, 25-26) günlerindeki cesareti, savaştaki sebâtı Cenâb-ı Hak tarafından övülmüş ve mü'minlere örnek gösterilmiştir.

Huneyn gününde savaşan bir yiğit hanım, savaştan sonra, düşmana sırtını dönüp kaçan savaşçı erkekleri hakir görüp cezalandırılmalarını istemişti[71]

İslâm'da işlerin ehline verilmesi yani liyakat esastır. Tabiidir ki, bu hususa en fazla riâyet eden Hz. Peygamber olmuştur. Kur'an'ı diğerlerinden daha fazla bilen, dinin tatbiki esaslarını

---

[67] Hamidullah, *age*, I, 521.
[68] 9/Tevbe, 40.
[69] Hamidullah, *age*, I, 507.
[70] *Minhâtu'l-Ma'bûd*, II, 121.
[71] Hamidullah, *age*, I, 527.

yaşamada en heyecanlı ve en samimi davranan kimse en genç bile olsa, onu Taif'e vali tayin etmekten çekinmemiştir.[72]

Hz. Peygamber'in bizi her zaman hayran bırakan hususiyetlerinden biri de eli açıklığı, cömertliğinde ulaştığı nihâyetsiz derecedir. Mekke Fethi günü kavmini affetmesi bir tarafa, Huneyn savaşında az önce kendilerini yok etmek kastıyla kılıç sallayanlara, mağlubiyetlerinden sonra gösterdiği bağışlayıcılık ve cömertlik ancak bir peygambere yaraşır seviyede örnek bir davranıştır.[73]

Bu maddeyi O'nun cömertliğiyle ilgili başka birkaç misalle neticelendirmek istiyoruz.

Bunlardan biri, Rubeyyi' bt. Muavviz isimli bir hanım sahabî ile ilgilidir. Bu genç hanım, askerî seferlere hastabakıcı olarak faal bir şekilde katılmıştı. Hz. Peygamber Bahreyn'den hediye gelen ziynet eşyalarını iki avucunu dolduracak sûrette O'na hediye etmişti.[74] Hz. Peygamber, savaşlarda yararlık gösteren hanımlara, kendisine gelen hediyeleri cömertçe vererek, onları mükâfatlandırmıştı.

O'nun müellefe-i kulûba (kalpleri İslâm'a ısındırılacaklar) karşı gösterdiği cömertlik, aynı zamanda dirâyeti, akl-ı selimi, tedbiri elden bırakmayan tabiatı hakkında bize ipuçları verir mahiyette bilgilerdir.

Hendek savaşından sonra iki taraftan (Hayber-Mekke) biri ile sulh şartlarını araştırdı ve Mekkelileri tercih etti. O vakitler Mekke'de kıtlık hüküm sürüyordu; Rasûlullah Mekke fakirlerine 500 dinar altın gönderdi, Ebû Sufyan'a kervan ticareti için izin verdi ve hurma karşılığında çürüyecek derileri satın almayı teklif etti. Daha sonra anlaşmayı yaptı ve hac için eşhuru'l-hurûm'u bekledi. İnce ruhluluk ve zeka O'nun şahsiyetinde bütünleşmişti.[75]

Yine Hamîdullah'ta geçen bir rivayete göre Hz. Peygamber, Bahreyn sömürgeleri elçilerine (Temîmîler) karşı son derece ki-

---

[72] Hamidullah, *age*, I, 539.
[73] Buhârî, 64. Meğâzî 54, V, 99 vd.
[74] Hamidullah, *age*, I, 413; Buhârî, 56. Cihâd ve Siyer, 67-68,1, 222; İbnu Hacer, İsâbe, IV, 300, nu. 415.
[75] Hamidullah, *age*, I, 274-275.

bar davranmış, esirlerin bir kısmını fidye karşılığı serbest bırakırken, bir kısmından fidye bile almamıştır. Hey'et üyelerine gayet bol ve cömertçe hediyeler vermiş, bindikleri develerin bakıcılarına bile ihsanda bulunmuştur.[76]

Hz. Peygamber'in çoğu zaman insanların mal sevgisini takviye yoluyla, onlara çok fazla mal vererek İslâm'a ısındırdığını ve onları heyecanlı gayretli Müslüman mübelliğler durumuna getirdiğini müşâhede etmekteyiz.[77]

Cahiliyye devrinin emîn lakaplı, bu dürüst, aile bağlarına önem veren, zayıfı, yetimi, fakiri gözeten, haklının hakkını alması konusunda titiz, mütevazî insanı, nübüvvetle şereflendikten sonra da -sınırlı sayıdaki misâllerimizde görüldüğü üzere- gerçekten- mükemmel ahlâkî kişiliğini devam ettirmiştir. O sadece savaştaki sebâtı, cesareti ile müslümanlara örnek değildir. Aynı zamanda dünya malına tamah etmeyerek, fetihlerden sonraki refah dönemlerinde bile, kendisi ve ailesi için tercih ettiği mütevazı yaşantısı, İslâmî hassasiyeti, devlet adamlığı, askerî ve politik dirâyeti ve nihayet ince, hassas, düşünceli, kibar şahsiyeti ile de her zaman bizler için "model" olmaya devam etmektedir.

C. Vahyin Katkısı Bulunan Özellikler

Hz. Peygamber'in kişiliğine vahyin tesiri olmuştur. Bunun en tesirli olduğu durumlar, doğal olarak nübüvvet vazifesi ile ilgili konulardır. Bununla birlikte O'nun özel hayatı ile ilgili bazı meselelerde de vahyî uyarılar sözkonusu olmuştur. Şimdi bunları gözden geçirelim:

İlk olarak Kur'an, kendisine gelen vahiyden dolayı korkan ve sarsılan Hz. Peygamber'in, vahyin kaynağı hususundaki şüphelerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Toshihiko İzutsu bunu, şöyle izah etmektedir:

"Kâfirlerin sebatkâr ve şiddetli saldırılarından evvel, öyle görünüyor ki, Peygamber bile bazen şüphelere sürüklenmiştir. Nakledilen haberlere göre, Peygamber, özellikle nebîlik görevinin ilk zamanlarında bazen kendisine verilecek bilgileri dikte

[76] *Age*, I, 429.
[77] *Age*, I, 530.

eden esrârengiz sesin gerçek kaynağı hakkında şüphe ve endişede kalmıştır. Aşağıdaki âyetlerde, Allah Peygamber'e şahsen hitap ederek, İlahî beyanın hiçbir zaman şüpheyle karşılanmaması gereken hakikat değeri konusunda O'nu temîn etmektedir:[78]

"Bu, Rabbinden gelen hakikattir. Bu yüzden sen, hiçbir zaman şüpheye düşenlerden ve tereddütte kalanlardan olma."[79]

"Kendisine kitap verdiğimiz (vahyin ne olduğunu bilen Yahudiler) Onu (Kur'an'ı) kendi oğullarını tanır gibi tanırlar. Yine de onların bir fırkası bile bile hakikati gizlerler. (Bu) Sana Rabbinden gelen bir hakikattir. Onun için Sen, şüpheye düşüp tereddüde dalanlardan olma."[80]

O halde, diyebiliriz ki, vahyin O'nun kişiliğini şüphe ve tereddütlere karşı sağlamlaştırması önemli ve gerekli bir katkıydı.

Fazlurrahman'ın, *Ana Konularıyla Kur'an* adlı eserinde belirttiği gibi Hz. Peygamber "yapısı itibariyle hırçın tabiatlı ve saldırgan bir insan değildi. Yakından incelersek görürüz ki O'nun karakteri yumuşak huylu, nazik, çekingen ve tarihî akış seli içerisinde insanlığın varlık olarak benliğini belirlemek isteyen dakik bir basirete ve içten fışkıran duygusal tepkiye haiz bir şahsiyet sergilemektedir."[81]

Fakat bu çekingen ve yumuşak huylu insan, büyük inkılâplara vesile olacak tebliğini, hiçbir şeyi saklamadan ve yüksek sesle ilan etmek zorundaydı.[82]

"O halde sen, emrolunduğun şeyi açıkça ilan et ve ortak koşanlara aldırma!"[83]

Vahyin nasıl tebliğ edileceğine dair takip edilmesi gereken siyaset, bizzat Cenab-ı Hak tarafından O'na öğretilmektedir.

İlk Mekkî sûrelerden olan 74/Müddessir 1-7. âyetlerinde, Hira'da vahiy ilk geldiği vakit yüreği korkudan titreyerek[84] Ha-

---

[78] İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, s. 143.
[79] 3/Âl-i İmrân 60.
[80] 2/Bakara 146-147.
[81] Fazlurrahman, *age*, s. 186.
[82] Fazlurrahman, *age*, s. 189.
[83] 15/Hicr 94.
[84] Buhârî, 1. Bed'u'l-Vahy 1, I, 3.

tice'nin yanına gelen Hz. Peygamber'e maddî temizlikten, manevî öğütlere kadar bir dizi tavsiye yer almaktadır:

"Ey örtüsüne bürünen,
Kalk, uyar,
Rabbini tekbir et (O'nun büyüklüğünü an)
Elbiseni temizle
Pislikten (Allah'a eş tutmak, puta tapmak gibi çirkin şeylerden) kaçın.
Verdiğini çok bularak başa kakma.
Rabbin için sabret."

73/Müzzemmil, 1-11. âyetlerde de Allahu Teâlâ elçisini, yeni görevi için eğitmektedir; çünkü O'nun üzerine ağır bir yük bırakılacaktır. 93/Duhâ 6-8. âyetlerde Hz. Peygamber'e nübüvvetten önce verilen nimetler hatırlatıldıktan sonra bir dizi ahlâkî öğütle yine O'nun övülen güzel ahlâkı, daha da güzelleştirilmek istenmiş olmalıdır.

Hz. Peygamber'in tebliğini ilk ilanı yakın akrabalarını içeriyordu. Fakat bu özellikle amcası Ebu Leheb ve karısı Ummu Cemîl'in yoğun karşı koyması ile neticelendi. Bu olaydan sonra Ebu Leheb'i ve eşini kınayan ve gidecekleri yerin Cehennem olduğunu bildiren 111/Mesed sûresi nâzil olmuştur.

Mekke'deki bu taşkın engellemenin dışında bir başka ılımlı grup vardı ki, *Siret* sahibi Derveze bu kâbil kişileri "Rasûl'e ve tebliğe karşı ölçülü davrananlar" olarak nitelendirmektedir.

"Rasûl'den istedikleri yumuşaklığın boyutlarını, miktarını ve onların bu işe ne ölçüde yatkın olduklarını bir tarafa bıraksak bile 68/Kalem 8-9. âyetlerinden[85] anlaşılan, bunların inkarlarında ve Rasûl'e karşı tutumlarında öfkeyle hareket etmeyen, ölçülü, davranış sahibi gruptan olduklarıdır."[86]

İşte Rasûl'e müracaat eden bu kimselere, anlaşmaya varmak için karşılıklı görüşmeye, tartışmaya, aralarını bulmaya meyleden, bu işte asla zora, şiddet kullanmaya taraftar olmayan, ölçülü, iyi tavırlı bu gruba[87] karşı Cenab-ı Hak, Kur'an'ı yalan-

---

[85] "Öyleyse yalanlayanlara itaat etme. İstediler ki sen yumuşak davranasın ve onlar da Sana yumuşak davransınlar."

[86] Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, II, 191.

[87] *Age*, II, 188.

layan bu gibi kimseler Mekke'de önder pozisyonunda dahi olsalar onlara itaat etmemesini elçisine emretmiştir.

Hz. Peygamber, önder durumundaki bu insanlarla iyi bağlar kurarsa, tebliğin ulaştığı sahaları daha fazla genişleteceğini düşündüğünden olacak, karşı tarafın taviz arzularına biraz meyletmiş olabilir. O'nun bu tarz bir siyaseti benimsemesine Allahu Teâlâ engel olmaktadır.

"Az daha onlar, seni, sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, onlara bir parça meylecektin. O takdirde sana hayatın da, ölümün de kat kat (azab)ını tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın."[88]

İşte onların istedikleri bu tavizlerdi. Allah'ın vahyettiği davet esaslarından bir çeşit sapma söz konusu olduğu için Allah, onu bundan korumuştur.[89]

Yine Derveze'nin de işaret ettiği gibi, bir başka husus da şudur, Rasûlullah'ın yakın akrabalarından Ebû Tâlip ve Abbas başta olmak üzere sevdiği, aralarında güzel münasebetlerin bulunduğu, "kamuoyunun tepkisi ve taklit asabiyetinin gücü" nedeniyle daveti kabule yanaşmayan, fakat Rasûl'ü destekleyen ve halkın bunlardan korkmasından dolayı, O'na işkence etmekten çekinen kimseler vardı. Rasûlullah, bunların Müslüman olmasını şiddetle arzu ediyordu.[90] İşte bu noktada Cenab-ı Hakk'ın O'na hem görevinin sınırlarını hem de kişiliğini eğiterek geliştirmeyi hedefleyen bir uyarısı söz konusu oldu:

"(Ey Peygamber) Sen, sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. O yola gelecek olanları daha iyi bilir."[91]

Ayetlerden çıkabilecek işaretlerin tümü bazı ölçülü şahısların bir takım yumuşatıcı tekliflerde bulunması, Rasûl'ün de onların hidayetini çok arzu etmesinden dolayı buna bir parça meyletmiş bulunmasıdır. Fakat bu tasarı, düşünceden çıkıp, ey-

---

[88] 17/İsra 73-75.
[89] Derveze, *age*, II, 191.
[90] Derveze, *age*, II, 189.
[91] 28/Kasas 56.

lem planına hiç dönüşmemiştir. İşte böylece Kalem âyetlerinin değindiği; risâletin ilk anlarında başlayan bu görüntü devam edip durmuştur:

"Öyleyse yalanlayanlara uyma! Onlar istediler ki sen yumuşak davranasın da, onlar da sana yumuşak davransınlar."[92] Bu görüntünün sürekli tekrarı, Rasûl'ün bu konudaki arzusunun sürdüğünü gösterir. Hatta kendi kendine bu konuda onlara yumuşak: tavır koymayı ve iyi geçinmeyi planlamıştı. Zira liderlerin O'ndan uzak durması, daha önce de değinildiği gibi, tebliği dar ve sıkıcı bir çerçevede bırakıyordu. İnkarcı liderler de uzlaştırıcı bir çözüm arayışını sürdürüp durmuşlardır. Fakat orta çözümde zorunlu olarak şirk şaibeleri bulunduğu için, asla başarılı olmadı. Çünkü Rasûlullah'ın gönderiliş amacı, şirkin tamamen temizlenerek, dinin sadece Allah'a ait olması[93], Allah'ın dininin bütün dinlere üstün kılınması[94], hakkın gerçekleşmesi, batılın yok olmasıdır.[95] Neticede Rasûl, pazarlık, yumuşama, bazı hususlarda taviz verme gibi tüm istekleri reddetti ve gerçek pozisyonunda kararlılığını sürdürdü. Ancak "onlara bir parça meyledecektin" ibaresi açıkça ve güçlü olarak yumuşama yönünde aklına gelen şeylerin önemsiz olmadıklarını ve bunun, Allah'ın ilminde doğru olana aykırı düşen içtihadî bir durum olduğunu göstermektedir.

Kasas sûresinin son âyetleri de hidayette olanla sapıklıkta olanı bilmeyi Allah'a bırakmasını, kafirlere arka olmamasını, onların kendisini, Allah'ın indirdiklerinden alıkoymalarına fırsat vermemesini hatırlatmış, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşma gibi bir duruma düşmemesini bildirmiştir.[96] Bütün bun-

---

92 68/Kalem 8.

93 2/Bakara 193.

94 48/Fetih 28.

95 17/İsrâ 81.

96 "Kur'an'ı sana (indiren ve okumayı) sana farz kılan (Allah), elbette seni varılacak yere (zaferle Mekke'ye veya huzuruna) döndürecektir. De ki: "Rabbim kimin hidayet getirdiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bilir." Sen o kitabın senin kalbine bırakılacağını ummazdın. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (bu kitap kalbine bırakıldı.) O halde kafirlere arka olma. Ve Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar. Rabbine davet et, ortak koşanlardan olma. Allah ile beraber başka tanrıya yalvarma. O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun yüzünden başka, her şey helak olacaktır. Hüküm O'nundur ve O'na döndürüleceksiniz." 28/Kasas 85-89.

lar Rasûl'ün onları kendi safına çekmek istediğinden dolayı liderlere bir ölçüde yumuşak muamele etmeyi içinden geçirdiğine, planladığına işaret etmektedir.[97]

Mekke döneminin sonlarına doğru Mekkeli müşriklerin taşkınlıklarını arttırmalarına paralel olarak, bu dönemlerde inen sûrelerin içerikleri şiddet ve zorun egemen olduğu sahnelerle, kafirlerin eleştirilmesi, inkarcıların sonlarının kötülüğünün dile getirilmesiyle, Rasûl'e ve müslümanlara sabır ve öğüt vermekle, onların morallerini düzeltmekle, zafer ve desteği, sonlarını iyiliğini va'detmekle ilgili olmuştur.[98]

"(Ey Peygamber) Onların (sözlerine) üzülme, tuzak kurmalarından da sıkılma."[99]

"Allah'a tevekkül et, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin. Sen ölülere duyuramazsın, arkalarını dönmüş kaçmakta olan sağırlara da çağrıyı işittiremezsin. Ve sen kör(ler)i, içine düştükleri sapıklıklarından çıkarıp yola getiremezsin. Sen ancak âyetlerimize inananlara duyurabilirsin ve onlar derhal müslüman olurlar."[100]

İster ehl-i kitaptan olsun, ister müşrik, Kur'an'a inanmayanı reddedenlere karşı takınılması gereken kesin tavrı yukarıdaki âyetler belirtmektedir.

42/Şuarâ 14-15. âyetleri de bu konuda fikir vermektedirler:

"Onlardan sonra kitaba inananlar (Hz. Peygamber dönemindeki kitap ehli) ondan kuşku veren bir şüphe içindedirler. Bundan dolayı sen (Hakk'a) çağır ve emrolunduğun gibi doğru ol; onların keyiflerine uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbiniz, sizin de Rabbinizdir. Bizim eylemlerimiz bize, sizin eylemleriniz size aittir. Bizimle sizin aranızda bir tartışma nedeni yoktur. Allah aramızı bulur (yahut: Allah bizi bir araya toplar). Dönüş O'nadır."

---

[97] Derveze, *age*, II, 193.
[98] Derveze, *age*, II, 200.
[99] 27/Neml 70.
[100] 27/Neml 79-81.

Hz. Peygamber, kafirlerin inanmamalarından dolayı bazen o kadar üzülüyordu ki, neredeyse kendini helak edecekti:

"Herhalde sen, onlar bu söze inanmıyorlar diye üzüntüden kendini helak edeceksin."[101]

Bu durumda Rasûl'e öğretilen davranış biçimleri âyetlerle tespit edilebilir:

"Bırak onları, kendilerine söylenen günlerine kavuşuncaya kadar dalsın, oynasınlar."[102]

"Şimdi sen onlardan geç ve "size esenlik dilerim" de. Yakında bilecekler."[103]

"Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim."[104]

Bu durumda yapılacak şey evvelki azim (ve irade) sahibi elçilerin sabrettikleri gibi sabretmektir.[105]

"Onların dediklerine sabret ve güzelce onlardan ayrıl."[106]

Zaten Rasûl onların üzerinde hak dini kabul etmeleri hususunda bir zorlayıcı değildir. Sadece Allah'ın tehdidinden korkanlara Kur'an ile öğüt vermelidir.[107]

"Eğer yüz çevirirseniz, artık ben size sunmakla görevlendirildiğim mesajı size duyurdum. Rabbim sizin yerinize başka bir kavim de getirebilir. Siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim her şeyi koruyup gözetendir."[108]

Evvelki ümmetler ve peygamberleri hakkında geçerli olan bu âyetin muhtevası, Mekkeliler içinde aynı şekilde geçerlidir.

Cenab-ı Hak Rasûlüne sabrı tavsiye ettikten sonra, insanları denemek için verdiği mal mülke göz dikmemesini, Rabbinin rızkının daha hayırlı ve sürekli olduğunu hatırlatmaktadır.[109]

Müşriklere, ehli kitaptan olan inkarcılara Hz. Peygamber'in takınması gereken tavır Mekke devrinde bu tarzda idi.

---

101 18/Kehf 6; 26/Şuarâ 3.
102 43/Zuhruf 83.
103 43/Zuhruf 89.
104 46/Ahkâf 9.
105 46/Ahkâf 35.
106 73/Müzzemmil 10.
107 50/Kaf 45.
108 11/Hud 57.
109 20/Tâhâ 130-131.

Onlarla güzel bir şekilde mücadele etmeliydi.[110] Cihadın farziyetiyle onlarla savaşarak mücadele etme dönemi başlamıştır. Bu da Mekkelilerin Medine'de bulunan Müslümanları tazyiki sonucu ortaya çıkmıştır. Daha sonraları Kur'an'ın müşrikler hakkındaki hükmü kesinlikle belirlenmiştir:

"Ey inananlar, yakınınızda bulunan kafirlerle savaşın, (onlar) sizde bir katılık bulsunlar."[111]

"Ey Peygamber, kafirlerle ve münafıklarla cihat et, onlara sert davran; onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir gidiş yeridir o!"[112]

Medine'de bulunan münafıklara aynı sertlikle davranmaya devam edecektir tâ ki onların cenaze namazını dahi kıldırmayacaktır:

"Ve onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma, onun kabri başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve elçisini tanımadılar ve yoldan çıkmış olarak öldüler."[113]

Müşriklere davranış tarzının son aşaması -hiçbir anlaşmaya uymadıkları için- onlarla savaşılması ile alakalıdır. Haram ayları çıktıktan sonra müşrikler nerede bulunurlarsa öldürüleceklerdi. Yakalanacak, hapsedilecek, gözetleme yerlerinde bekleneceklerdi. Bundan sonra tevbe ederler, namaz kılar, zekat verirlerse serbest bırakılacaklardı. Çünkü Allah bağışlayan, esirgeyendir.[114] Bundan sonra müşrikler Mescid-i Haram'a yaklaştırılmayacaklardı. Çünkü onlar pisliktirler.[115]

Hz. Peygamber'in mü'minlere duyduğu güzel hisler Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir:

"Andolsun, içinizden size öyle bir elçi geldi ki sıkıntıya uğramanız O'na ağır gelir, size düşkün, mü'minlere şefkatli, merhametlidir."[116] Daha önce de inananlardan kendisine uyanlara şefkat kanadını indirmesi tavsiye edilmişti. Ancak O'na uymaz karşı gelirlerse, Peygamber'in şöyle söylemesi emredilmişti:

---

110 16/Nahl 125.
111 9/Tevbe 123.
112 9/Tevbe 73.
113 9/Tevbe 84.
114 9/Tevbe 5.
115 9/Tevbe 28.
116 9/Tevbe 128.

"Ben, sizin yaptıklarınızdan uzağım."[117]

Onlardan sadaka alması ve onlar için dua etmesi emredilmektedir:

"Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara dua et; çünkü senin duan, onlara huzur verir. Allah işitendir bilendir."[118]

Şu âyet-i kerime mü'minlerle peygamberleri arasındaki münasebeti açıklamaya yeterli görünmektedir:

"Peygamber, mü'minlere canlarından ileridir."[119] Hz. Peygamber'in inananlara şefkati o kadar fazladır ki onların sıkıntıya uğraması Rasûl'e ağır gelmektedir. O'nun bu yakın davranışı karşısında inananlar da O'nu kendi canlarından daha fazla severler. Hem Peygamber hem de O'nunla birlikte tevbe edenler emrolundukları gibi doğru olacaklar, aşırı gitmeyeceklerdir. Çünkü Allah, yaptıklarını görmektedir. Zulmedenlere dayanmamaları gerekmektedir, sonra onlara azap dokunur. Onların Allah'tan başka dostu yoktur. Aksi takdirde onlara yardım da edilmez.[120]

Hz. Peygamber'in mü'minlere yumuşak davranması, Cenab-ı Hakk'ın bunu güzel görmesi, Kur'an'da tavsiye etmesi sebebiyledir:

"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onların (kusurlarından) geç, onlar için mağfiret dile (yapacağın) iş(ler) hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a dayan, çünkü Allah kendine dayanıp, güvenenleri sever."[121] Müminlere davranış tarzı hakkında onların kusurlarını bağışlaması, Allah'tan onlar için mağfiret dilemesi, onlarla yapılacak işler hakkında müşavere etmesi tavsiye edilip öğretilmiştir.

Hz. Peygamber'in ruhî, fikrî, ahlâkî şahsiyeti[122] vahyin katkılarıyla daha da gelişmiştir. Fazlurrahman'a atıf yaparak be-

---

[117] 26/Şuarâ 215-216.
[118] 9/Tevbe 103.
[119] 33/Ahzab 6.
[120] 11/Hud 112-113.
[121] 3/Âl-i İmrân 159.
[122] Ali Şeriati, *Muhammed'i Tanıyalım*, s. 48.

lirttiğimiz gibi, nübüvvet alanında Hz. Peygamberin şahsiyeti açısından en büyük değişiklik bu nazik, çekingen, yumuşak huylu zâtın tabiatının, bütün dünyayı peşinden sürükleyebilecek bir cesaret ve atılıma dönüşmesidir. Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerde yüksek askerî dehasından ileri gelen tedbirleri bir tarafa bırakacak olursak, savaş meydanını asla terketmeden düşmanla çarpışması, Peygamber'in nübüvvet öncesi sakin tavırlı tabiatıyla taban tabana zıt görünmektedir. Bu yönde vahyin desteği ile büyük bir mesafe katetmiştir, diyebiliriz. Zira daha önce zikrettiğimiz gibi, savaş için hiç de erken sayılmayacak genç yaşlarda katıldığı Ficâr harbinde O, sadece amcalarının yere düşen oklarını toplayıp onlara geri vermekle yetinmişti. Asla amcası Hamza gibi, savaşçı ruhlu biri değildi. Fakat hakkı, hakikati yerine getirme hususundaki titizliği, O'nun daha sonra gelişen bu atak tavırlarının ilk nüvesini teşkil etmiş olmalıdır. Mekkelilerin Kur'an'a sırt çevirmeleri Hz. Peygamber'i çok üzdüğü zamanlar[123] Cenab-ı Hak O'nu teselli etmiş ve sabretmesi, balık sahibi (Yûnus) gibi, risâlet görevini terketmemesi gerektiği hatırlatılmıştır.[124]

Hz. Peygamber'in kavminin şüphesinden önce, Hira'daki ilk vahyin kaynağı hususunda da Cenab-ı Hak O'nun kalbini sağlamlaştırmıştı. Bundan sonra adeta adım adım, risalet vazifesini nasıl ifa edeceği O'na öğretildi. Tebliğ birkaç yıl gizlice yapıldı, daha sonra açık tebliğde bulunma emri geldi. Müşriklere ve özellikle putperest akrabalarına karşı sabretmesi, taviz vermeksizin güzelce mücadele etmesi öğütlendi. Medine'ye hicretten kısa bir zaman sonra, "cihad" için izin verildi, Hudeybiye'de onlarla anlaşma yapıldı, fakat onların bunu ihlali üzerine Mekke fethedildi.

Bu konudaki son aşamanın onların kutsal topraklardan tamamen temizlenmesi olduğunu sebepleriyle izah etmiştik.

Ehl-i kitaba gelince, bunlar kutsal kitaplarında bir elçi daha geleceğini biliyor ve bekliyorlardı. Fakat kendilerinden çıkmayan bu elçiyi kabule yanaşmadılar. Cenab-ı Hak, Rasûlü'nün

---

[123] "Elçi de: "Ya Rabbi, kavmim, bu Kur'an'ı terkedilmiş bıraktılar" demiştir." (25/Furkan 30)

[124] 68/Kalem 48-50.

önce onları bir tek kelimeye; "Allah'ın bir tek ilah olduğu" hususunda birleşmeye davet etmesini önermişti.[125] Fakat ne olursa olsun O'nu kabule yanaşmayacakları iyice belli olduktan sonra, artık onların keyiflerine uymadan kendi yoluna devam etmesi gerektiği bildirilmiştir.

Münafıkların, Medine'de özellikle Benû Mustalik gazvesi ve ifk hâdisesinde Ensâr ve Muhaciri birbirine düşürmeye çalışması ve Müslümanları içten içe yoketmeye uğraştıkları malumdur. Bu konuda da Cenab-ı Hakk'ın Rasûlüne öğretimi onlara sert davranması gerektiği hususundaydı. Kalplerinde nifak hastalığı olanlar iyice belli olduktan sonra, bunları Müslümanlardan tamamen ayırt etmek üzere onlardan ölenlerin cenaze namazlarının kılınması dahi yasaklanmıştır.

Rasûl'ün mü'minlere tavrı, O'nun rahmet olarak yeryüzüne gönderilmesinin somutlaşmış şeklidir. Başlangıçta onlara karşı şefkatli olması öğütlenmişti. Rasûl'e, zamanla aynı inancı paylaşmak onları birbirine öylesine yakınlaştırdı ki, inananlar O'nu kendi canlarından aziz tutuyorlardı. Hz. Peygamber'e gelince, 9/Tevbe, 128'de belirtildiği gibi, inananların uğradıkları herhangi bir sıkıntı, kendi başına gelmişçesine O'na ağır geliyordu; şefkati, merhameti bu derece yoğunlaşmıştı.

a. Kur'an'ın Övdüğü Davranışları

Hz. Peygamber, risaletle görevlendirildiği ilk yıllarda nâzil olan 68/Kalem sûresinde, daha önce "Peygamberlikten önce Hz. Peygamber'in Hayatı" maddesinde işlediğimiz üzere yüce ve kerim ahlâkı sebebiyle Allahu Teâlâ'nın övgüsüne mazhar olmuştur:

"Nun. Kaleme ve (kalemle) yazdıklarına andolsun. Sen Rabbinin nimetiyle cinlenmiş değilsin. Senin için kesintisiz bir mükâfat vardır. Ve sen büyük bir ahlâk üzerindesin."[126]

Uhud savaşı esnasında, okçu birliğinin Hz. Peygamber'in düşman arkadan sızmasın diye yerleştirdiği geçitten, savaş bitti zannedip ganimet almak arzusuyla yerlerini terketmelerinden sonra, orada kalan pek az sahabi de şehit edilmiş ve maâlesef

[125] 3/Âl-i İmrân 64.
[126] 68/Kalem 1-4.

düşman arkadan dolaşarak, Müslümanları iki taraftan sıkıştırmıştı. İki kuvvet arasında kalan Müslümanlar dağılmaya yüz tutarken, Allah Rasûl'ü onları savaş alanına çağırıyordu. O'nun bu sebatı övülmüştü; mü'minlerin kaçmalarından dolayı da Allah onlara gam üstüne gam verdiğini bildirmektedir.[127]

Hendek savaşında Hz. Peygamber'in gösterdiği sebat, azim ve güçlüklere dayanma konusundaki kararlılık ve sabrı yine Cenab-ı Hak tarafından övülmüş, Allah'a ve ahiret gününe inanıp, bunlara kavuşacağını umanlar için O, örnek gösterilmiştir.[128]

İlk Mekkî sûrelerden 96/Alâk, 11-12'de Hz. Peygamber'in doğru yolda olduğu ve (kötülüklerden) korunmayı emrettiği bildirilmektedir. 94/İnşirah, 1-4'te, risalet görevini yüklenmesiyle birlikte Cenab-ı Hakk'ın, O'nun göğsündeki -kavminin ve insanlığın bunalım ve buhranlarına duyduğu- üzüntüden kaynaklanan sıkıntısını giderip, ilim, hikmet ve huzurla genişlettiği[129], belini kıran bu yükü üzerinden atarak O'nun şanını yücelteceği bahis konusu edilmektedir. 108/Kevser 1. âyetinde O'na "Kevser"i (bol nimet, ilim ve büyük şeref ya da Cennet'te bir nehir) verdiğini bildirmiştir.[130]

Kur'an'dan önce gönderilen Tevrat ve İncil'de Hz. Peygamber ve yanında bulunanlar vasıflarıyla övülerek anlatılmıştır.[131]

Cenab-ı Hakk'ın, peygamberlerin ruhlarından aldığı mîsakta, yanlarında bulunan Kitab'ı doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde O'na mutlaka inanmaları ve yardım etmeleri söz konusuydu. Hz. Peygamber son peygamber olup, onlara gönderilen Kitapları doğruladığına göre, kendisine inanılacak ve yardım edilecek peygamber, bizim Peygamberimiz kabul edilmelidir. Fakat O peygamberlerin ümmetleri bu verilen sözü, pek azı hariç yerine getiremediler.[132]

---

127 3/Âl-i İmran 153.
128 33/Ahzâb 21.
129 Buhârî, 65. Tefsîru'l-Kur'an, Sûretu Elemneşrahlek, VI, 86-87.
130 Buhârî, 65. Tefsîru'l-Kur'an, Sûretu İnnâ A'taynâke'l-kevser, VI, 92-93.
131 48/Feth 29; 61/Saf 6.
132 3/Âl-i İmrân 81.

Nihayet Cenab-ı Hak, O'nu, "Âlemlere rahmet" vasfıyla şereflendirmiş[133] ve Hudeybiye dönüşü nâzil olan Fetih sûresiyle, Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek bütün günahlarının bağışlandığını ilan etmiştir.[134]

b. Kur'an'ın Eleştirdiği Davranışları

Kur'an'da ilk Mekkî sûrelerde Hz. Peygamber ahlâkî kişiliğinin övüldüğünü ve daha sonra da mü'minlere örnek olarak takdim edildiğini zikretmiştik.

Fakat zaman zaman Hz. Peygamber'in bazı davranışlarının Kur'an tarafından eleştirildiğine şahit olmaktayız. Net bir peygamber portresini Hz. Peygamber'in bizzat hayatındaki canlı örneklerden çıkarabilmek için, bunları da zikretmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Bir konuda karar vermeden önce, olumlu ve olumsuz tarafları dikkatlice incelemek objektif olmak için zorunludur.

1. Vahyin Bir Kısmını Okuma Konusundaki Tereddüdü

Mekke devrinde Hz. Peygamber müşriklerin isteklerinden sıkılıp, bunalmıştı. Allah'ın indirdiklerinden bazısını okuma hususundaki tereddüdü, psikolojik baskılardan bunalması karışıklığa düşmesine sebep oldu. Bu meyânda şu âyetler nâzil olmuştur:

"Neredeyse sana vahyettiklerimizden bir kısmını terk edeceksin ve bununla gönlün daralacak..."[135]

"Az daha onlar, baskı yapıp seni, sana vahyetttiğimizden ayırarak, ondan başkasını üstümüze atman için kandıracaklardı. İşte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmamış olsaydık, onlara bir parça yanaşacaktın. O takdirde sana hayatın da, ölümün de kat kat (azab)ını tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın."[136]

---

[133] 21/Enbiyâ 107.
[134] 48/Fetih 2.
[135] 11/Hûd 12.
[136] 17/İsrâ 73-75.

Cenab-ı Hak, Hz. Peygamber'in müşriklerin mucize talebi ve taviz isteklerinden dolayı bunalmaması gerektiğini vahyetmiş ve kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu da hatırlatmıştı.[137]

2. Müşriklerin Mucize Taleplerinden Sıkılmasına Eleştiri

Hz. Peygamber'in Allahu Teâlâ tarafından ikaz edilmesine misal olarak, daha önce zikrettiğimiz mucize talepleri karşısında O'nun bunalmasını da sayabiliriz:

"Biliyoruz, onların dedikleri Seni üzüyor..."

"Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi (yapabilirsen) yerin içine (inebileceğin) bir delik, ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin. Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı, o halde câhillerden olma!"[138]

Allahu Teâlâ, halkının inatla sırt çevirişi yüzünden son derece üzgün ve düş kırıklığı içinde olduğu için, gelecek hakkında kötümser hislere kapılmaya başlayan Peygamber'i teselli etmiş ve ihtarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'e kendisinden önce gelen ve aynı kötü durumla karşılaşarak sabreden peygamberler bulunduğunu hatırlatarak, câhiller gibi davranmaması tembih edilmiştir.[139]

3. Abdullah b. Ummi Mektûm Hâdisesi

Mekke dönemine ait bir başka bâriz örnek, âma Abdullah b. Ummi Mektûm hâdisesidir. Hz. Peygamber Mekke'nin eşrafından bazı kimseleri İslâm'a davet etmek için onlarla konuşurken, Abdullah b. Ummi Mektûm geldi. Elbisesini çekiştirerek İslâmı anlatmasını istedi. Durumdan hoşlanmayan Peygamber, yüzünü ekşitip, arkasını döndü Rasûl'ün bu tavrı Kur'an'da eleştirilmiştir:

"Surat astı ve döndü;
Kör geldi diye.
Ne bilirsin belki O arınacak?
Yahut Senden öğüt alacak da öğütten yararlanacak.

---

[137] I I/Hûd 12.
[138] 6/En'am 33-35.
[139] İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, 58.

Kendisini zengin görüp de tenezzül etmeyene gelince,
Sen ona yöneliyor, öğüt veriyorsun,
Oysa sen, suçlu değilsin o îman etmeyecekse;
Ama koşarak sana gelen
İçinde Allah'a karşı saygı ve korku duyan o kimseye gelince;
Sen onunla ilgilenmeyip ötekiyle boşuna vakit geçiriyorsun.
Hayır, öyle yapma! O Kur'an bir öğüttür,
Dileyen onu düşünüp öğüt alır."[140]

Sıradan bir insan için bile Cenab-ı Hak Rasûlü'nü itâb etmekten çekinmemiştir.

Vefatından üç ay kadar önce (H. 10) Medine'den ayrıldığında, bu Abdullah'ı yerine bıraktığı mervîdir.[141]

4. Bedir Esirlerinden Fidye Alınması

Hz. Peygamber'in, Bedir esirlerinden fidye alınması kararı da O'nun itâb edilmesine sebep olmuştur:

"Yeryüzünde ağır basıp (küfrün belini kırıncaya kadar) hiçbir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz Allah ise (sizin için) ahireti istiyor. Allah daima üstün, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah'tan (yanılma ile verilen hükümlerden ötürü azap etmemek hakkında) bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka bir azap dokunurdu."[142]

Âyetten çıkarılacağı gibi, Cenab-ı Hak, geçici dünya malı karşılığında esirlerin bırakılmasını eleştirmiş ve yapılan hatanın büyüklüğünü ifade ettikten sonra, yanılarak yapılan içtihadî bir durum olduğundan dolayı bağışlayarak, azap etmediğini bildirmiştir.

5. Munafikûn Sûresinin Sebeb-i Nüzûlu

Hz. Peygamber'in vahiy almadığı hususlarda yanılabileceğine dair bir başka misal, Munafıkûn sûresinin sebeb-i nüzûlu ile ilgilidir.

---

[140] 80/Abese 1-12.
[141] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1113.
[142] 8/Enfâl 67-68.

Münafıkların lideri Abdullah b. Ubey, bir gazvede, ensârı muhacirlere karşı kışkırtır. O der ki: "Rasûlullah'ın yanında bulunanlara infak etmeyin tâ ki, O'nun etrafından dağılıp gitsinler. (Medine'ye) dönersek daha şerefli olanlar, zelil olanları oradan çıkaracaktır." Bunu duyan Zeyd b. Erkâm, amcasını (veya Ömer'i) durumdan haberdâr eder. O da Hz. Peygamber'e bildirir. Bundan sonrasını Zeyd'in ağzından dinleyelim:

"Hz. Peygamber beni çağırdı, O'na olayı anlattım. Abdullah b. Ubey ve arkadaşlarına haber gönderdi. Böyle bir şeyi yapmadıklarına yemin ettiler. Hz. Peygamber beni tekzip etti, onu doğruladı. Beni öyle bir üzüntü aldı ki, daha önce böylesi başıma gelmemişti. Evde oturdum." Amcası O'nu kınadı. O sırada vahiy geldi, Hz. Peygamber haber gönderip, O'na inen vahyi okudu.

"Allah seni tasdik etti yâ Zeyd." dedi.[143]

Hz. Peygamber, yeminlerinden dolayı olsa gerek münafıkların doğru söylediğini düşünmüştü. Cenab-ı Hak'tan gelen vahiyle yanıldığını anladı. O'nun yanılması "içimizden biri"[144] yani "insan" olmasının neticesidir.

6. İfk Hâdisesi

Benu Mustalik gazvesi dönüşü meydana gelen "ifk" hâdisesinde, Hz. Peygamber'in tavrı; O'nun vahiy almadığı hususlarda, kendiliğinden gayba muttali olamadığından dolayı, yanılabildiğinin bir başka delilidir.

Hz. Peygamber'in, eşleri arasında Hz. Ebû Bekir'in kızı Aişe'ye olan muhabbeti malumdur.[145] Abdullah b. Ubey b. Selûl ve arkadaşları, düşen gerdanlığını aradığı için ordudan geride kalan Aişe ile O'nu alıp Medine'ye getiren Safvan b. Muattal es-Sulemi'ye iftira ettiler. Hz. Aişe bir ay annesinin evinde ağladı. Hz. Peygamber, anne-babasının yanına dönen Aişe'ye gelerek "Eğer bu iftiradan berî isen Allah seni temize çıkaracaktır, yok eğer bir günaha düştünse Allah'a tevbe et; kul günahını itiraf

---

[143] Buhârî, Tefsîru'l-Kur'an, 63/Munafikûn, VI, 63; Müslim, Sıfatu'l- Munafikîn, 1, IV, 2140.

[144] 62/Cuma 2.

[145] Buhârî, Tefsîru'l-Kur'an, 66. Tahrîm, VI, 66.

ederse Allah onu bağışlar." dedi. Aişe, gözyaşlarından konuşamayacak bir durumdaydı. Anne-babasına işaret etti ki onlar bir cevap versinler... Fakat onlar, sadece "Ne diyeceğimizi bilemiyoruz." dediler. Bunun üzerine Aişe, temiz olduğunu ve Allah'ın kendisini temize çıkaracağını, kendisine düşenin Yûsuf'un babası gibi en güzel şekilde sabretmek olduğunu söyledi. Kısa bir zaman sonra Cenab-ı Hak, Aişe'yi temize çıkaran vahyi gönderdi (24/Nûr, 11-20). Hz Peygamber, Aişe'ye "Allah (c.c.) seni temize çıkardı." dedi. Annesi Hz. Peygamber için kalkıp, O'na teşekkür etmesini söylediğinde Aişe "Ben sadece Allah'a hamdederim." diyerek reddetti.[146]

Hz. Peygamber'in vahiyden önce Aişe'nin durumuyla ilgili olarak söyledikleri O'nun vahiy olmayan hususlarda diğer insanlar gibi olduğunu göstermektedir.

7. Müşrikler İçin İstiğfar Edilmemesi

Hz. Peygamber ve mü'minlerin, bazı müşrik akrabaları için istiğfar etmeleri itâb olundu:

"Akraba bile olsalar, Cehennem halkı oldukları belli olduktan sonra (Allah'a) ortak koşanlar için mağfiret dilemek; ne Peygamber'in ne de inananların yapacağı bir iş değildir."[147]

Kendisi Mü'min bir peygamber olan İbrahim, müşrik babası için, sadece O'na söz verdiğinden dolayı istiğfar etmişti; fakat onun amansız bir Allah düşmanı olduğunu anlayınca, ondan uzaklaşmıştı.[148]

8. Münafıkların Cenaze Namazını Kılmaması Gerektiği

Medine'de münafıkların lideri ve daha önce zikrettiğimiz gibi her fırsatta ensârı, muhacirlere karşı kışkırtacak mü'minlerin arasını açmak isteyen ve Peygamber'in eşine atılan iftira olayının başkahramanı(!)[149] Abdullah b. Ubey b. Selûl öldüğü za-

---

[146] Buhârî, 65. Tefsiru'l- Kur'an, 24. Nûr, VI, 5-13; 65. Tefsiru sureti Yûsuf 12, 3. bab, V, 216; 64. Meğazi 32; V, 55; 83. İman, 13, 18, VII, 225, 229; 96 I'tisam, 28, VIII, 163; 97. Tevhid 35, 52, VIII, 198, 214; 52. Şehâdât 15, III, 154; Müslim, 49, Tevbe, 10, IV, 2129; Ebû Davûd, 2. Salât 122, 1, 268.

[147] 9/Tevbe 113.

[148] 9/Tevbe 114.

[149] Buhârî, 65. Tefsirul-Kur'an, 24. Nûr, VI, 5.

man, samimi bir Müslüman olan oğlu Abdullah, Hz. Peygamber'e gelerek, babasını kefenlemek için O'nun gömleğini istedi, Hz. Peygamber de verdi. Daha sonra, onun için cenaze namazı kılmasını rica etti, Hz. Peygamber namaz kılmak için kalktı. Hz. Ömer de kalktı ve Hz. Peygamber'in elbisesini geri aldı: "Allah seni nehyettiği halde, onun için namaz mı kılacaksın" dedi. Rasûlullah, "Allah, ister onlar için af dile, ister dileme; onlar için yetmiş defa af dilesen bile (Allah onları affetmez), buyurarak beni muhayyer bıraktı. Ben yetmişin üzerine ziyade ederek af dileyeceğim, dedi. Hz. Ömer onun kesinlikle münafık olduğu hususunda ısrar etti ise de Hz. Peygamber cenaze namazını kıldı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, şu âyet-i kerimeyi vahyederek Rasûlü'nün bu davranışını eleştirmiştir[150]:

"Ve onlardan ölen birinin üzerine asla (cenaze) namazı kılma, onun kabri başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Elçisi'ni tanımadılar ve yoldan çıkmış olarak öldüler."[151]

Hz. Peygamber muhtemelen samimi bir Müslüman olan Abdullah'ın, babasının cenazesi için yaptığı ricayı kırmamak üzere bu şekilde davranmıştır. Fakat Cenab-ı Hak, Rasûlü'nü böyle davranmaktan kesinlikle menetmiştir.

9. Bal Şerbeti (Tahrîm) Hâdisesi

Zikrettiğimiz bir başka misal, Hz. Peygamber'in özel hayatı ile ilgilidir. Bir gün Hz. Peygamber eşlerinden Zeynep bt. Cahş'ın evinde iken bal şerbeti içmiş ve onun yanında fazla kalmıştı. Birbirleriyle iyi geçindikleri anlaşılan Hafsa bt. Ömer ve Aişe bt. Ebi Bekr bu durumu kıskandılar ve kendi aralarında konuşarak O'ndan meğafir[152] kokusu geldiğini söylediler. Hz. Peygamber kötü kokudan hoşlanmazdı. Bir daha bal şerbeti içmeyeceğine dair yemin etti. Bu olay üzerine Tahrîm sûresinin şu âyetleri nâzil oldu.[153]

"Ey Peygamber, niçin Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayan, esirgeyen-

---

[150] Buhârî, 65. Kitabu't-Tefsîr, 9. Suretu Berâe 12-13, V, 206-207.
[151] 9/Tevbe 84.
[152] Meğafir, bir ağacın kötü kokan reçinesidir.
[153] Buhârî, 65. Tefsiru'l-Kur'an, 66. Sûretu't-Tahrîm, VI, 68.

dir. Allah size yeminlerinizi (keffaretle) çözmeyi meşrû kılmıştır. Allah sizin sahibinizdir."[154]

Derveze, bu hususta şunları söylemektedir:

"Olay, Peygamberle hanımlarının bir ikisi arasında geçmiştir. Meydana geliş sebebi, kadınlık fıtratının verdiği kıskançlıktır. Aslında Rasûl, olayı gönül rızasıyla halletme yoluna gitmiş, fakat bu sırrı bir eşi diğerine ifşâ etmiştir. Gerçek olan şudur ki, bu olay, O'nun ciddi biçimde üzülmesine ve içlenmesine sebep oldu. Buhârî'deki rivayette Rasûlün bundan sonra eşlerini boşamayı düşündüğü ve bir ay müddetle uzlet ettiği yer almaktadır. Sonra Allah eleştiri ve korkutma ile yetindiği âyetleri kendisine vahyetmiştir.[155]

10. Tebûk'ta Savaştan İzin İsteyenlere İzin Vermesi

Tebûk savaşına çıkılacağı zaman münafıklar ve bazı Müslümanlar savaşa katılmamak için izin istediler. Hz. Peygamber onlara izin verdi. Allahu Teâlâ şu âyetle O'nun bu davranışını eleştirmiştir:

"Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin? Ancak Allah'a ahiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar, (geri kalmak için) senden izin isterler."[156]

Hz. Peygamber onlara izin vermese idi, gerçek inananlarla münafıklar ortaya çıkacaktı. Hz. Peygamber'in hepsine de izin vermesi durumu engelledi. Bu sebeple Cenab- Hak, Elçisini eleştirmiştir.

11. Hz. Peygamber'in Zeyd'in Boşadığı Zeynep ile Evliliği

Cahiliye geleneklerinden birine uyarak, Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi evlatlık edinmişti.[157] 33/Ahzab, 4-6 âyetleriyle bunun, aslı olmayan kuru sözler olduğu bildirilmiş ve kaldırılması emredilmiştir:

---

[154] 66/Tahrîm 1-2.
[155] Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, II, 85.
[156] 9/Tevbe 43, 45.
[157] 64. Meğazi 12, V, 15.

"... evlatlıklarınızı da sizin öz oğullarınız yapmadı. Bunlar sizin ağızlarınıza gelen sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve O, doğru yola iletir. Onları babalarının adına nispet ederek çağırın; bu Allah'ın yanında daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınızda size bir günah yok, fakat kalplerinizin bile bile yaptığında günah vardır. Peygamber mü'minlere canlarından ileridir. O'nun eşleri de onların anneleridir. Akraba olanlar da Allah'ın kitabında birbirlerine ötekilerden daha yakındırlar."

Hz. Peygamber, evlatlığı Zeyd'i halasının kızı Zeynep'le evlendirmişti. Fakat onlar geçinemediler. Zeyd, Zeyneb'i boşamak istediğini Hz. Peygamber'e ilettiğinde O'na: "Allah'tan kork, eşini yanında tut!" tavsiyesinde bulunmuştu. Aslında Zeyd O'nu boşadığında Zeyneb'le evlenerek O'nun kırılan onurunu tamir etmeyi istiyordu. Fakat Cahiliye geleneklerine göre bir kimse evlatlığının boşadığı eşiyle evlenemeyeceği için, insanların dedikodu yapmasından endişelenerek, bunu açıklamaya korkuyordu. Cenab-ı Hak O'nun bu korkusunu şiddetle eleştirerek, Allah'tan korkmasının daha evlâ olduğunu bildirmiştir:

"Allah'ın nimet verdiği senin de kendisine nimet verip (hürriyetine kavuşturduğun) kimseye: "eşini yanında tut, Allah'tan kork!" diyordun. Fakat Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa asıl çekinmene layık olan Allah idi. Zeyd o kadından ilişiğini kesince biz O'nu sana nikâhladık ki, (bundan böyle) evlatlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestiği zaman, o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın buyruğu (her zaman) yerine getirilmiştir. Allah'ın kendisine takdir ettiği her şeyi yerine getirmekte, Peygamber'e herhangi bir güçlük yoktur. Sizden önce geçenler arasında da Allah'ın yasası böyle idi. Allah'ın emri olup bitmiş bir şeydir. (O peygamberler) Allah'ın buyruklarını duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter. Peygamber, sizin erkeklerinizden birinin babası değildir, Fakat Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir."[158]

---

[158] 33/Ahzab 37-40.

Derveze'nin belirttiği gibi vahye müstenid olmayan gaybî durumlarda, Rasûlulah'ın, Allah'ın ilmine aykırı görüşleri, içtihatları kınanmaktadır. Peygamber olması, O'nun hayatla ve insanlarla ilgili değişik konularda kendiliğinden hiçbir fiil, söz ya da davranışta bulunmasını engellemez. Bu konulardaki görüşleri doğru da yanlış da olabilir. Allah'ın ilminde en doğru olana aykırı yaklaşımlarda da bulunabilir. Zira Allah'ın ilminde en doğru olanı, ancak Allah'ın vahyetmesiyle öğrenmek mümkün olacaktır. Rasûl'ün Kur'an'da çok kez tekrarlanan beşerî tabiatından ayrılması imkansızdır. Fakat Rasûl bir günah, suç işlemekten, ölçüyü aşan çirkin bir iş yapmaktan, söz ve eylem olarak Kur'an'a aykırı hareket etmekten uzaktır. Kendisine vahyedilen herhangi bir şeyi gizlemekten, tahrip etmekten ya da değiştirmekten kaçınır. Rasûl, bütün bu niteliklere -Allah'ın nimet ve lutfuyla- O'nu Allah'ın seçimine ehliyetli kılan ahlak, düşünce, akıl ve iman olgunluğu, kendini Allah'a adaması gibi özellikleri sonucu ulaşmıştır."[159]

c. Hz. Peygamber'in Kendini Eleştirdiği Davranışları

Hz. Peygamber'in kişiliğini daha iyi kavrayabilmek için, O'nun kendi kendisini hangi durumlarda ve ne sebeple eleştirdiğine bir göz atmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

Adalet, İslam'ın en temel evrensel prensiplerinden biridir. Cenab-ı Hak, mü'minlerin Allah için adaleti yerine getiren şahitler olmalarını emrederken; herhangi bir beşerî zaaftan neş'et etmesi muhtemel, adaleti zedeleyici toleranstan onları meneder.

"Ey inananlar, adaleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun; kendinizin, ana-babanızın veya yakınlarınızın bile aleyhinde olsa, (şahitlik ettiğiniz kimseler) zengin veya fakir de olsalar (adâletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır (onları sizden daha çok kayırır). Öyle ise keyfinize uyarak doğruluktan sapmayın. Eğer (şahitlik ederken dilinizi) eğip bükerseniz ya da doğruyu söylemezseniz, muhakkak ki Allah yaptıklarınızı bilir."[160]

---

[159] Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, II, 98.
[160] 4/Nisa 135.

İnsanın bizzat kendisinin, en yakını olanı ana-babasının veya diğer yakınlarının bile aleyhinde olsa, ister zengin ister fakir olsunlar farketmez, muhakkak Allah için adaleti yerine getirmesi gereklidir.

Cenab-ı Hak 49/Hucurât 9. âyetinde Müslüman iki topluluk, herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerse aralarını adaletle bulmak gerektiğini, kendisini adaletli kimseleri sevdiğini vurgulayarak beyan etmiştir.

Geçmiş ümmetlerden Hz. Şuayb'ın kavminin, özellikle tartı-ölçüde adaleti yerine getirmediği için helak edilmiş olduğu Kur'an'da zikredilmiştir.[161] 21/Enbiyâ, 78-79'da Hz. Davud'un toplumun davarının yayıldığı ekin hakkındaki hükümleri ve Hz. Süleyman'a daha küçük bir çocukken adaletle hükmetmenin bir yetenek olarak bahşedildiği anlatılmaktadır.

Hz. Peygamber'in bütün insanlığa tebliğ ettiği hususlar arasında adaletin en önemli mevkilerden birini işgal ettiğinden bahsetmiştik.[162] Ehl-i kitabın aralarındaki anlaşmazlıklar, Hz. Peygamber'e arz olunursa, hüküm verip vermemede muhayyer bırakılmıştır. Fakat "hüküm verme"yi tercih ederse, adaletle hükmetmesi kesinlikle emredilen bir hususdur.

Elbette Hz. Peygamber, mü'minler arasında hükmederken de, tıpkı diğerlerinde olduğu gibi adaletle hükmedecektir. Fakat insan olması hasebiyle hükmünde yanılabileceği ve adaletin yanlış tahakkuk etme ihtimalinin bulunduğunu bizzat kendisi söylemiş ve mü'minleri doğruluktan ayrılmama hususunda uyarmıştır.

Hz. Peygamber'in akl-ı selimiyle meşhur eşi Ummu Seleme'den nakledilen bir rivayete göre, Rasûlullah evinin kapısında tartışan kimseleri duydu ve dışarı çıktı. Meseleyi anlayınca, onlara şöyle söyledi:

"Muhakkak ki ben de bir insanım. Sizler birbirinizle tartışıp bana hükmetmem için geldiğinizde, olabilir ki biriniz diğerinden daha beliğ konuşur, delilini diğerinden daha güzel ifade eder ve ben de işittiğime göre onun lehinde hükmederim. Kime (din) kar-

---

[161] 11/Hûd 84-95.

[162] 57/Hadid 25; 6/En'am 152; 7/A'raf 29; 60/Mumtahine 8.

deşinin hakkını (yanlışlıkla) verirsem, bilsin ki o ateşten bir parçadır. İster alsın, ister bıraksın."[163] (Diğer bir rivayette "onu almasın")

Hz. Peygamber tabiîdir ki bile bile adaletten ayrılmaz. Ancak eksik bilgiden dolayı, bir insan olduğu için yanılabileceğini kabul etmektedir ve bu durumda doğabilecek hukukî hatalara karşı bizzat hasımlaşan tarafları uyarmaktadır.

Bir gün imam olarak namaz kıldırırken, Hz. Peygamber sehv yapmıştır. Durumu fark eden bir sahabi, O selam verdikten sonra, meseleyi anlatır. Hz. Peygamber sehiv secdesi yaptıktan sonra, cemaate dönerek şunları söyler:

"Ben de sizin gibi bir insanım, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Eğer unutursam bana hatırlatınız."[164]

Diğer insanlar gibi, ibadet ederken dahi yanılabileceğini ve bu kâbil durumlarda kendisinin haberdâr edilerek, hatasının düzeltilmesini istemiştir.

Ganimetlerin bölüştürülmesi hususunda Hz. Peygamber'i adaletsiz davranmakla suçlayarak üzülmesine sebebiyet veren bedevi Zu'l-Huvaysıra'yı bazı rivayetlerde Ömer, bazısına göre Halid b. Velid öldürmek istemişti. Fakat Hz. Peygamber, Buhârî'de yer alan bir rivayete göre, "ben zahire göre hükmederim" diyerek, namaz kıldığı için onun öldürülmesine engel oldu.

Hâlid b. Velid şunları söylemişti:

"Nice namaz kılan var ki, kalbinde olmayan şeyi diliyle söyler."

Çalışmamızın konusu açısından son derece önemli olan, Hz. Peygamber'in cevabına dikkat çekmek istiyoruz:

"Ben insanların kalplerindekine vâkıf olup, onunla hükmetmekle emrolunmadım, içlerinde gizledikleri şeylerden dolayı da onlara eziyet edecek değilim."[165]

---

[163] Buhârî, 90. Kitabu'l-Hiyel 10, VIII, 62; 93. Ahkâm 20, VIII, 112; 46. Mezâlim 16, III, 111; Nesâî, 49. Âdâbu'l- Kudât 13/33, VIII, 625/639; Müslim, 30. Akdiye, 3, III, 1337; Ebû Dâvud, 18. Akdiye 7. II, 325; Tirmizi, 13. Ahkâm, 11, III, 624; İbnu Mâce 11/13 Ahkâm, 5, III, 94.

[164] Buhârî, 8. Salat, 31-32, I, 104-105; Nesâî, 13. Kitabu's-Sehv 25, III, 33; İbnu Mâce, 5. İkâme 129- 133, I, 60, 65.

[165] Buhârî, Meğazî 61, V, 110-111; Edeb 95, VII, 111; Menâkıb 25, IV, 179; Müslim, Zekat 144- 148, II, 742,744; Ebû Dâvud, Sünen 31, II, 656, 657; Fethu'l- Bârî, VIII, 67. (Bu mealde bir başka hadîsi: "Ben zâhire göre hükmetmekle emrolundum" hadîsini Aliyyu'l-Kârî *Mevdûât*'ında (s. 31) zikreder ve Mizzî, İbnu

Bu rivayet bizlere, Allah Rasûlu'nün ölçüsünün, zahire göre hükmetmek olduğunu haber vermektedir.

Müslim'in, "Rey yoluyla dünya mâişetine dair olanların dışındaki şer'î hususlarda O'nu örnek almanın vücûbiyeti" babında zikrettiği bir hadîse göre Hz. Peygamber, Medine'ye geldiğinde hurmaların aşılandığını gördü. "Ne yapıyorsunuz?" diye sordu, "(Daha iyi ürün almak için onları) aşılıyoruz." dediler. Hz. Peygamber "Bunu yapmasanız daha iyi olur." deyince aşılamayı bıraktılar. Fakat (o yıl) ürün az oldu. Durumu Peygamber'in yanında zikrettiler. Şöyle buyurdu:

"Ben bir beşerim. Size dininizden bir şey emredersem onu alın. Eğer kendi görüşümle (dünya işlerinden) bir şey bildirirsem muhakkak ki ben de sizin gibi bir beşerim (hata yapabilirim)."[166]

Buradaki "kendi görüşümle" ifadesi O'nun ictihâdî durumlarda hata yapabileceğini göstermektedir. O'nun hatalardan ma'sun oluşu vahyi hususlarda olduğunu da bizzat kendisi bu sözleriyle ifade buyurmuştur. Kendisi bir tüccardı ve ziraattan anlamaması gayet normaldir. Bir insanın dünyevî hususlarda her şeyi bilebilmesi imkan dışıdır.

Burada son olarak O'nun bir duasını örnek vermek istiyoruz. Dualar içten yükselen yakarışlardır. Hz. Peygamber bu duasında daha önce yapması muhtemel olan bazı durumlardan dolayı bir nevi kendi kendisiyle hesaplaşmaktadır. Fakat buradaki "hesaplaşma" ifadesinin özünde, tamamen O'nun "âlemlere rahmet" olarak gönderilmesinin bulunduğu duasında ortaya çıkmaktadır:

"Allah'ım, ben bir insanım, Müslümanlardan kime eziyet ettiysem veya şetmettiysem veya vurdum veya lânetlediysem bunu, onun için bir dua ve keffaret kıl ve kıyamet gününde onunla Sana yaklaşacağı bir yakınlık vesilesi yap."[167]

Ma'merubnu Râşid'in Hz. Peygamber'in âleyhine dua (beddua) ettiği kimseler bâbında zikrettiği bu hadîs Hz. Pey-

---

Kesîr, Zerkeşî, İbnu'l- Mulakkin, Irakî, Sehâvî gibi âlimlerin, bu hadîsin meşhûr kitaplarda bulunmadığını söyledikleri tahrîc eder.)

166 Müslim, 43. Fadâil, 38, IV, 1835; İbnu Mâce, 16. Ruhun 15, III, 175.

167 Abdurrezzak, *Musannaf*, 11, 189; Buhârî, 80. Daâvât, 34.

gamber'in kişiliğinin merhamet ve şefkat dolu yanının adeta bir temsîli durumundadır.

Vefatına yakın günlerde, Hz. Peygamber'in camiye gelerek söylediği şu sözler, O'nun eleştirilere açık bir insan olduğunu gösteren misallerdendir:

"Şayet ben herhangi birinizin sırtına vurmuş isem, işte sırtım; şayet ben herhangi birinize hakarette bulunmuş isem öç almak için işte benim şeref ve haysiyetim; şayet ben herhangi birinizin malını almış isem işte benim mallarım."[168]

Bu sözleri nakleden Hamidullah, İngiliz hukukunun "Kral asla yanılmaz" prensibini ve her yerde devlet başkanlarının, kendi memleketlerinde olduğu gibi seyahat halinde bulunabileceği başka bir ülkede dahi mahkemelerin kazaî yetkisi dışında tutulduklarını da ilave etmiştir.[169]

Hz. Peygamber'in bizzat kendini eleştirdiği davranışları da, ilk bölümde peygamberlerin beşer olması maddesinde işlediğimiz gibi, bir insan olarak -vahyin söz konusu olmadığı durumlarda- yanılabileceği noktasında yoğunlaşmaktadır.

d. Sahâbenin Rasulullah'ı Eleştirdiği Davranışları

Hz. Peygamber'i en yakından tanıyanlar, elbette O'nun devrinde yaşayanlardır. Bu kimselerin Hz. Peygamber'e davranışları, onların peygamber anlayışlarını ortaya koymaktadır.

"*İslamî Tenkid Zihniyeti ve Hadîs Tenkidinin* Doğuşu" *adlı basılmamış* doktora tezinde, Mehmet *Hatipoğlu "Medine Anayasası"* olarak şöhret bulmuş vesikadan *"Muttakî Müslümanlar*, kendi aralarından zulmeden veya bir fesada, düşmanlığa, günah veya zulme müncer olacak bir şey isteyen kimsenin karşısındadırlar; ister içlerinden birinin oğlu olsun, kuvvetleri hep birlikte onun üzerine olacaktır." maddesini zikrettikten sonra şunları söylemektedir:

"İslâmî tenkid zihniyetinde hâkim olması gereken ruhun bu sözlerde mündemiç olduğu görülmektedir. Müslümanlar hak ve hakikat adına kimseden korkmayarak, doğru yoldan sa-

---

[168] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 927.
[169] Hamidullah, agy.

pan kim olursa olsun, onu haksız tasarrufundan alıkoyacaklardır."

Bu zihniyete sahip bir Müslüman zaman olmuş Peygamberini dahi tenkit etmiş, dininin ışığı altında hak bildiği şeyi söylemek ve yapmaktan çekinmemiştir.[170]

Tabii bunun sebebi, sahabenin tebliğ dışı hususlarda peygamberlerin gayr-ı masum olduklarına inanmaları keyfiyetidir. "Peygamberler vahiy almadıkları hususlarda zahire ve kendi kanaatına göre hüküm verir."[171]

1. Hz. Peygamber'in Aile Hayatı

Bunun, en bariz örneğini Hz. Peygamber'in aile hayatında bulmaktayız. Hz. Ömer'den nakledilen bir rivayette O, "Biz Cahiliyye devrinde kadınları adam yerine koymazdık." diyor. "Ne zaman ki Allah onlar hakkında indireceğini indirdi ve onlar hakkında yemin ettiğine de yemin etti (olan oldu). Eşime bir şeyler yapmasını söylediğimde, "sen şöyle şöyle yapsaydın" şeklinde cevap vermeye başladı. Sana ne oluyor da yapmanı istediğim iş için bunları söylüyorsun, dediğimde bana şöyle dedi: "Kızın Rasûlullah'a cevap yetiştirip duruyor da sen bana mı hayret ediyorsun, öyle ki (Rasûlullah) gününü öfkeli geçiriyor." Bunun üzerine Ömer kalktı, örtüsünü üzerine aldı ve kızı Hafsa'nın yanına gitti: "Kızcağızım, sen Rasûlullah'ı bütün gün öfkelendirecek şekilde ona cevaplar mı veriyorsun?"

"Yemin ediyoruz ki biz böyle yapıyoruz." cevabı üzerine "Rasûlullah'ı öfkelendirmenden dolayı Allah'ın seni cezalandırmasına karşı seni uyarıyorum. Kızcağızım, Rasûlullah'ın sevdiği, hoşlandığı kimse, seni gurura kaptırıp aldatmasın (Aişe'yi kastediyor). Hz. Ömer, "sonra çıktım ve akrabam olan Ummu Seleme'nin yanına gittim." diyor. Ummu Seleme'ye de aynı şeylerden söz edince şiddetli bir tepkiyle karşılaştı: "Her işe bulaştığın gibi şimdi de Rasûlullah'la eşleri arasına girmeye kalkışıyorsun." şeklinde Ömer'i azarlamıştır. (Daha sonra Rasûlullah,

---

[170] Mehmet Hatipoğlu, *İslâmî Tenkit Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*, s. 9-10.

[171] Mehmet Hatipoğlu, *age.* s. 11; Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 429'da 6. En'am 50. âyetini tefsir ederken enbiyânın ictihâdının câiz olduğunu belirtmektedir.

eşlerinin birbirine arka çıkmasından dolayı (Tahrim hadisesi) bir aylık uzlete çekildiğinde Hz. Ömer Rasûlullah'a bu hadiseyi nakletmiş, Ummu Seleme'nin söylediklerini duyunca Hz. Peygamber tebessüm etmiştir.)"[172]

Bedir savaşında bulunulan yeri beğenmeyen sahabi Hubab b. el-Munzir, bu yerin vahiyle mi, Rasûlullah'ın kendi reyiyle mi tayin edildiğini sormuş, vahiy olmadığını anlayınca o yeri değiştirmeyi teklif etmiştir. Teklifi isabetli bulan Rasûlullah bulunulan mevkii bu doğrultuda değiştirmekte bir beis görmemiştir.[173]

2. Uhud Savaşına Hazırlık

Hicretin üçüncü yılı Şevval ayında Uhud gazvesi vuku buldu. Bedir'in intikamını almak üzere Kureyş, Benu Kinane ve Ehlu Tihame'den kendilerine tabi olanlarla toplanıp yola çıktılar. Kureyşliler kadınlarını da yanlarına almışlardı. Hz. Peygamber bunun haberini alınca Medine'de savaşmanın uygun olacağını söyledi. Abdullah b. Ubey b. Selul Medine dışına çıkmadan savaşmak görüşündeydi. Hz. Peygamber, Medine dışına çıkmayı kerih gördü. Müslümanlardan bir kısmı ise Medine'deki savunma savaşını korkaklık olacağını söyleyerek, şehir dışına çıkılması hususunda ısrar ettiler. Hz. Peygamber insanların bu görüşten vazgeçmemeleri üzerine evine girdi ve zırhını giydi. Bu, Cuma günü namazdan sonra oldu. O gün Benu Neccar'dan Malik b. Amr isimli bir zat vefat etmişti. Hz. Peygamber onun cenaze namazını kıldırdı, sonra çıktı. İnsanlar pişman oldular. "Rasûlullah, Allah sana salât etsin, biz seni buna zorladık." diyerek pişmanlıklarını dile getirdilerse de Hz. Peygamber: "Bir Peygamber zırhını giydikten sonra savaşmadan onu çıkarması yakışık almaz." diyerek reddetti ve ashâbdan bir kişi ile birlikte savaşmak üzere yola çıktı.[174]

3. Huneyn Günü Ganimet Taksimi

Hz. Peygamber'in beşer olduğu anlayışına sahip olan sahabiler O'nu vahiy almadıkları hususlarda eleştirmişlerdir. Bu

---

[172] Buhârî, Sahih, 65. Kitabu't- Tefsir, 66. Suretu Tahrim, c. 6, s. 69-70.
[173] İbnu Hişam, I, 620.
[174] *Siretu İbni İshak*, c. 5, (II. Kısım), s. 301-304, sa. 503.

vakıa vahiy söz konusu olmadığı hususlarda Hz. Peygamber'in hata yapabileceği düşüncesini taşıdıklarını bize göstermektedir. Eğer O'nun her söylediğini vahiy kabul eden bir anlayışa sahip olsalardı, O'nun en ufak bir tasarrufuna dahi itiraz edemezlerdi.

Mekke Fethi'nden sonra Huneyn Gazvesi yapılmış, alınan ganimetleri Hz. Peygamber Mekkelilere vermiştir. Bunun üzerine sahabiler ileri geri söylendiler. Hz. Peygamber'e itirazları ulaşınca onları topladı, bu tevziin sebebinin onların kalplerini İslam'a ısındırmak olduğunu söyledikten sonra, "Dünyalıkların onlarla, benim ise sizinle dönmemden hoşlanmaz mısınız? Elbette sizinle gelen onların götürdüklerinden daha hayırlıdır." buyurdu. Onlar da bu taksimata razı olduklarını beyan ettiler.[175]

Hz. Peygamber'i yaptığını açıklama zaruretine iten şeyin, sahabenin onun her yaptığı veya söylediğinin vahiy mahsulü olmadığı anlayışından kaynaklandığı görülmektedir.

4. Mekke Fethedildiğinde Mekkelilere Gösterilen Teveccüh Üzerine Ensârın Sözleri

Mekke fethedildiği zaman daha önce Bedir, Uhud, Hendek'de onlara eziyet eden müşriklerden Hz. Peygamberin intikam alması imkanı ortaya çıktı. Fakat o, kerim ahlakı gereği onları affetti. Onun Mekkelilere gösterdiği teveccüh ensarı üzdü ve "Adama bak! Soyunu sopunu görünce farklı davranmaya başladı." şeklinde söylentiler çıktı. Bunu duyan Hz. Peygamber kendisinin herhangi bir insan olarak değil, insanlığa rahmet olarak gönderilmesi ve Allah'ın elçisi olması sebebiyle bunu yaptığını hatırlatıp onların gönlünü almıştır. Ensar, Hz. Peygamberin Mekke'de eski vatanında kalacağını zannederek üzüntüden bu tarzda konuşmuşlardı. O ise, "ensar nerede ise ben de oradayım." diyerek hep birlikte Medine'ye döneceklerini bildirmiştir.[176]

Ensar, Hz. Peygamberin beşerî zaaflarından dolayı hemşehrilerine meylettiğini düşünmüş olmalı ki böyle itiraz etmişlerdir. O vakitler Hz. Peygamberin her yaptığının vahiy eseri

---

[175] Abdurrezzak, XI, 59-60, nu. 19908, X, 156, nu. 18676; Buhârî, 63. Menâkıbu'l-Ensâr 1, IV, 221; Müslim, 12. Zekât 132-134, II, 733-735, 43. Fedâil 59, IV, 1806; Tirmizî, 5. Zekat 30, nu. 666, III, s. 53.

[176] Muslim, 32. Cihad, 84-86, III, 1405-1408; Ahmed, II, 538.

olduğu görüşü ashâb arasında geçerli bir anlayış olsaydı böyle davranmayacakları aşikârdır.

5. Usâme'nin Mûte'ye Komutan Olarak Atanması

Hz. Peygamber, vefatına yakın (H. 11. senesi Muharrem ayında) Şam'a yapılacak bir seferde komutanlık yapmak üzere Usâme b. Zeyd b. Harise'yi görevlendirdi. Usâme gençti, orduda ise Ömer b. el-Hattab gibi tecrübeli ve yaşlı sahabîler bulunuyordu. Ashâb, Usâme'nin genç ve tecrübesizliğini ileri sürerek komuta mevkiinin daha ehliyetli birine verilmesi hususunda Hz. Peygambere baskı yaptılar. Fakat Hz. Peygamber'e göre en ehliyetli kimse Usâme idi. Ancak itirazlardan sonra Hz. Peygamber'in bu hususta kesin kararlı olduğunu anlayınca ashâb buna razı oldu.[177]

Bu hadise Hz. Peygamber'in her emrinin vahiy eseri olmadığı anlayışının sahâbe arasında hâkim olduğunun bir başka canlı şahididir.

6. Hz. Peygamber "Gizle" Dediği Hâlde, Ebû Zer'in Müslüman Olduğunu Açıklaması

İslâm'ın ilk Mekke döneminde Müslüman olan Ebû Zer Kâbe'ye gelerek bunu açıkladı. Halbuki Hz. Peygamber Mekkeli müşriklerin bundan rahatsız olacaklarını düşünerek, O'nun bu durumu gizlemesini tembih etmişti. Fakat Ebû Zer, bu uyarıyı dikkate almayarak birkaç defa üst üste bunu açıkladı ve her seferinde de müşrikler tarafından kıyasıya dövüldü.[178]

Eğer Hz. Peygamber'in bu uyarısının vahye dayandığını düşünseydi bunu yapmayacağı belliydi.

7. Bedir'de Kervan için Yola Çıkıp Savaşa İtiraz Etmeleri

Bedir'e gelindiğinde aslında Ebu Süfyan komutasında Şam'dan gelen ticaret kervanını vurarak Mekke'de bırakmak zo-

---

[177] Abdurrezzak, *el-Musannaf*, XI, 234-235, nu. 20413; İbnu Sa'd, *Kitabu't-Tabakâti'l-Kebir*, IV, 45-46; Buhârî, 62. Fedailu'l- Ashâb 17, IV, 213; Müslim, 43. Fedail 63-64; IV, 1884.

[178] Buhârî, 61. Menakıb 6, IV, 158-159; Müslim, 44. Fedailu's- Sahâbe, 132-133, IV, 1923-1924.

runda kaldıkları mallarının yerine ganimet almak istiyorlardı. Ebu Süfyan, Müslüman ordusunun hareketini duyunca yolunu değiştirip Mekke'ye salimen ulaşırken, Mekkelilere de İslâm ordusunun kervan için yaptığı hazırlığı haber verdi. Müşrikler de bunu üzerine savaşa hazırlanarak yola çıktılar. Sahabîler kervanı vurmak için yola çıktıklarından dolayı Mekkelilerle savaşmak istemediler. Kur'anî tabirle "o kadar ki hak ortaya çıktıktan sonra bile sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi"[179] Hz. Peygamber'le tartışıyorlardı.

Allahu Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de zayıf olan kervanın değil daha kuvvetli olan kafirlerin kökünü kesmeyi arzu ettiğini bildirmiştir.[180] Hatta Müslümanlara psikolojik destek (sekinet) indiren hafif bir yağmur yağdırması ve uykuda düşmanın sayısını onlara az göstermesi sözkonusudur.[181] Neticede Müslümanlar Bedir'de müşrikleri mağlup ederek büyük bir zafer kazandılar.[182]

Sahabenin savaşa hazır olmadıklarını iddia ederek Hz. Peygamberle tartışmaları ve Hz. Peygambere itaatte gecikmeleri onların peygamberlik anlayışlarını ortaya koymaktadır.

8. Bedir'de "Hâşimoğullarını Öldürmeyin" Emrine Ebû Huzeyfe'nin Karşı Çıkması

Bedir savaşı esnasında Ebu Huzeyfe Hz. Peygamber'in "Haşimoğullarını öldürmeyin" emrine rağmen, babası müşrik Utbe b. Rebîa'yla. (ربيعة) mübârezeye girişmek istemişti. Ebu Huzeyfe'nin bu Nebevî emre hemen itaat etmemesi onun Hz. Peygamberin her emrinin vahye müstenit olmadığını düşündüğünü ve sahabîler arasında bu fikrin varlığını göstermektedir.[183]

9. Uhud'da Okçu Birliğinin Yerinden Ayrılması

Abdullah b. Cubeyr (ö. 3) komutasındaki okçu birliği "ne olursa olsun yerlerinizden ayrılmayın." emrine rağmen Uhud

---

179 8/Enfal 6.
180 8/Enfal 7.
181 8/Enfal 11.
182 İbnu Hişâm, I, 606-607, 615; Buhârî, 64. Meğazi 3, V, 4.
183 İbnu Sa'd, III, 59.

savaşı esnasında Hz. Peygamberi dinlemeyerek yerlerinden ayrıldılar.[184] Eğer bunun vahiy olduğunu düşünselerdi herhalde Hz. Peygamber'in emrinden farklı hareket ederken daha dikkatli olurlardı.

10. Uhud'da Savaş Sonunda Dağa Çıkılınca Hz. Ömer'in Kendine Hâkim Olamayıp Hz. Peygamberi Dinlememesi

Uhud'da savaş sonunda Ebû Sufyan, Müslümanların yakınına gelerek iki defa (مرتان) "aranızda Peygamber var mı? "diye sordu. Hz. Peygamber, "Cevap vermeyin!" dedi. Daha sonra üçer defa olmak üzere İbnu Ebî Kuhâfe (Ebû Bekr) ve İbnu'l-Hattab'ın aralarında olup olmadığını sordu. Hz. Peygamber yine "Cevap vermeyin!" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Sufyan arkadaşlarına dönerek "Bu kimseler ölmüşlerdir. Yaşıyor olsalardı cevap verirlerdi." dedi. Ömer b. el-Hattab, kendine hâkim olamayarak cevap verdi: "Ey Allah'ın düşmanı, yalan söylüyorsun. Allah seni hüsrana uğratacak kadar (kişiyi), sağ bırakmıştır." dedi. Bunun üzerine sözlü atışmalar devam etti.[185] Ömer'in bu davranışı Hz. Peygamberin "Cevap vermeyiniz!" emrini vahyî emir telakki etmediğini göstermektedir.

11. Abdullah b. Ubey b. Selûl'ün Cenaze Namazı Meselesi

Medine'de münafıkların lideri Abdullah b. Ubey b. Selûl vefat ettiği zaman oğlu Abdullah gelerek Hz. Peygamberin gömleğini -babasına kefen olması için- istemişti. Hz. Peygamber de verdi. Sonra da babasının cenaze namazını kıldırmasını rica etti. Hz. Ömer, Hz. Peygambere Abdullah b. Ubeyy'in Benü'l-Müstalik gazvesi dönüşünde Müslümanları tahrik ederek birbirine düşürmeye çalıştığını hatırlattı.[186] Bir münafığın cenaze namazını kılmaması gerektiğini belirtti. Hz. Peygamber, "Rabbim beni muhayyer bıraktı." diyerek şu âyeti okudu:

"Onlar için ister mağfiret dile ister dileme. Eğer yetmiş kere onlar için bağışlama dilesen de Allah onları bağışlamayacaktır."[187]

---

[184] Taberî, *Tarih*, I,509-510.
[185] Taberî, *Tarih*, II, 526.
[186] Buhârî, 65. Tefsir 63/1-7, V, 63-67; Müslim, 50.Munafıkûn 2, IV, 2140.
[187] 9/Tevbe 80.

Ve ilave etti: "Ben bundan-yetmişten-fazla istiğfar edeceğim", sonra cenaze namazını kıldırdı. Bunun üzerine vahiy geldi:[188]

"Onlardan birinin (cenaze) namazını asla kılma."[189]

Bu olay hem Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in her söylediğinin vahiy eseri olmadığı anlayışına sahip olduğunu, hem (Prof. Dr. M. S. Hatiboğlu'nun belirttiği gibi) sahabîlerdeki peygamber de olsa hata yapanın hatasını tenkit zihniyetini[190] hem de Rasulullah'ın vahiy gelmediği hususlarda hata yapabilirliğini -vahyin düzeltmesi ile birlikte- gözler önüne sermektedir.

12. "La İlâhe İllallah Diyen Cennet'e Girer" Hadisinin Rivayet Edilmesine Hz. Ömer'in İtirazı

Hz. Peygamberden "la ilâhe illallah diyen Cennet'e girecektir." müjdesini işiten Ebû Hureyre bunu insanlara bildirmek üzere derhal yola çıkar, fakat Ömer'e rastlar. Ömer, ona nereye gittiğini sorduğunda yukarıda zikri geçen hadîsi insanlara haber vereceğini söyler. Buna engel olan Ömer'in davranışını Hz. Peygambere dönerek şikayet eder. Rasulullah, Ömer'e niçin böyle yaptığını sorar, onun insanların buna güvenerek gevşememeleri için engellediğini söylemesi üzerine sesini çıkarmaz.[191]

Eğer Hz. Peygamberin her söylediği vahiy olsaydı ne Ömer itiraz edebilirdi ne de Hz. Peygamber Allah'tan gelen vahyin insanlara bildirilmemesine göz yumardı.

13. Hasta Hanımın Vefatı Meselesi

Hz. Peygamber, ağır hasta bir hanımın durumunu sordu ve eğer vefat ederse haber vermelerini istedi, fakat hanım geceleyin vefat etmişti, sahabîler Hz. Peygamberi rahatsız etmemek için O'na haber vermeden defnettiler.[192]

---

188 Buhârî, 23. Cenâiz 85, II, 100; Tirmizî, 48.Tefsir 10, nu. 3097-3098, V, 260-261; Nesâî, Cenaiz 69, IV. 370; Buhârî, 65. Tefsir 9, 12-13, V, 206-207; Müslim, 44. Fedailu's-Sahabe 25, IV, 1865; Tirmizi, 48. Tefsir 10, nu. 3098, V, 261; İbnu Mace, Cenaiz 31, nu. 1523-1524, II, 231; Ahmed, II, 18; Müslim, 50. Sıfatul-Munafikûn 2-4, IV, 2140.

189 9/Tevbe 84.

190 M. S. Hatipoğlu, *İslâmî Tenkid Zihniyeti ve Hadîs Tenkidinin Doğuşu*, s. 9-10.

191 Müslim, 1. İmam, 52, 1, 59-60.

192 Abdurrezzak, III, 518, nu. 6542; Buhârî, 23. Cenaiz 5, II, 72'de bir erkeğin öldüğünü haber vermektedir.

Hz. Peygamberin her emrini (ya da her sözünü) vahiy kabul etselerdi ona mutlaka haber verirlerdi.

14. Hz. Ali ve Fatıma'nın Sabah Namazına Kalkamaması

Hz. Peygamber, Ali ve Fatıma evlendiğinde sabah namazlarına uyandırmak için evlerine gelirdi. Yine bir sabah onları uyandırdı, fakat mazeret göstererek kalkmadılar. Hz. Peygamber dönüp giderken "insanoğlu ne kadar tartışmacı" (جدلاً)[193] diyordu.[194]

15. Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e İtaatta Gecikmeleri

Hudeybiye anlaşması esnasında Hz. Ali, Hz. Peygamberin kâtibi olarak anlaşmayı yazıyordu. Müşrik temsilci, anlaşma metninde Hz. Peygamberin "Muhammedun Rasûlullah" (محمد رسول الله) ibaresiyle anılmasına karşı çıktı. "Eğer senin Allah'ın elçisi olduğunu kabul etseydim bunlara gerek kalmazdı." dedi. İbarenin Muhammed b. Abdullah olarak değiştirilmesini istedi. Hz. Peygamberin ısrarına rağmen Ali bunu yazmayı kabul etmeyince Hz. Peygamber kağıdı eline alarak kendisi silmiştir.[195]

16. Hudeybiye'de "İhramdan Çıkın" Emrine İtaatta Gecikmeleri

Müslümanlar Hudeybiye'de Hz. Peygamber'le ölene dek savaşacaklarına dair yemin etmiş -bu hususta O'na biat ettiklerinden daha önce bahsetmiştik- Müslümanlar güçlü konumda iken aleyhte görünen bir anlaşmanın olması ve o sene Kâbe ziyareti yapılamaması ashâbı üzmüştü. O derecede ki Hz. Peygamberin ihramdan çıkarak kurbanlıkları kesme emrine itaat etmediler. Hz. Peygamber, bu itaatsizliğe üzülerek çadırına girdi. Eşlerinden Ümmü Seleme ile durumu müzâkere etti. Mü'minlerin annesi şu tavsiyede bulundu: "Sen dışarı çık, tıraş ol, kurbanını kes, onlar sana uyacaklardır." Eşinin dediği gibi

---

193 18/Kehf 54.
194 Buhârî, 19. Teheccûd 5, II, 43.
195 Buhârî, 64. Meğazi 43, V, 85.

yaptı. Hakikaten ashâb çok üzgün olmalarına rağmen Hz. Peygamberin yaptıklarının aynını yaparak ihramdan çıktılar.[196]

17. Hz. Ömer'in Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e İtirazı

Hudeybiye anlaşması hicretin 6. yılında vuku bulmuştur. Hz. Peygamber, ölünceye kadar birlikte savaşacaklarına dair bey'at etmiş sahâbîlerinin varlığına rağmen, görünüşte Müslümanların aleyhine sayılabilecek anlaşma maddelerini kabul etmişti. Ömer buna tahammül edemeyerek Hz. Peygamber'in yanında at sürüp şöyle diyordu: "Onların dini denî, bizim dinimiz ise yüce değil mi? Niçin bu aşağılanmaya ve aleyhteki şartlara razı olduk?" Hz. Peygamber cevap vermedi. Ömer bu defa Ebû Bekr'in yanına gitti ve aynı şeyleri tekrar etti. Sıddîk'ın cevabı kesindi "Allah Rasûlü'nün yaptığı doğrudur." Ömer itirazlarını o derecede artırdı ki, sonunda kendi aleyhine bir vahiy gelir endişesi onu sardı. Hz. Peygamber'in yanından ayrılıp, atını ön tarafa sürdü. O esnâda yakın bir fethi müjdeleyen "Fetih" sûresi nâzil oldu. Hz. Peygamber'in "Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün" olarak vasıflandırdığı bu müjdeye ne kadar sevindiği açıktır.

Ömer daha sonra bu hadisedeki cür'etine hayret ettiğini kendisi beyan etmektedir.[197]

Hz. Peygamber'e yakın ve ilk sahâbîlerden olan Ömer'in - yukarıdaki beyânına rağmen- böyle bir itirazı yapabilmesi, Hz. Peygamber'in her sözünün ve fiilinin vahiy eseri olmadığı kanaatini taşıdığını ortaya koymaktadır.

18. Mekke Fethi Hazırlığının Gizli Tutulması

Mekke fethi hazırlığı o kadar gizli tutulmuştu ki Hz. Peygamber'in en yakın sahâbîlerinden Ebu Bekr bile savaş hazırlığı emri verildiğinde nereye gidileceğini bilmiyordu. Hz. Ebu Bekr kızı Aişe'nin yanına geldi, Aişe o esnada Hz. Peygamber'in savaş cihazını hazırlıyordu. Kızına Hz. Peygamber'in nereye gideceğini sorduğunda "Vallahi bilmiyorum." cevabını aldı. Daha sonra

---

[196] İbnu Hacer, *Fethul-Bâri* VII, 452; Abdurrezzak, V, 340, nu. 9720; Buhârî, 54. Şurut 15, III, 182; Ahmed, IV, 331.

[197] Abdurrezzak V, 339-340, nu. 9720; Buhârî, 54. Şurut 15, III, 182; 58. Cizye 18, IV, 70; 65. Tefsir 48/5, VI, 45 vd.; Muslim, 32. Cihad 94, III, 1411 vd.; Ahmed, III, 486; IV, 330 vd.; İbnu Hacer, *Fethul- Bâri*, VII, 452.

Hz. Peygamber Mekke'ye doğru yola çıkacaklarını bildirdi, hazırlık yapmalarını emretti. Ani baskın yapabilmeleri ve bu hususta Kureyş'in casuslarından koruması için Allahu Tealâ'ya dua etti. Bu esnada Hâtıb b. Ebî Beltea (حاطب بن أبي بلتعة) (Ö. 30 H.) Mekkelilere hitaben Hz. Peygamber'in Kureyş'e doğru yürümek üzere orduyu topladığını bildiren bir mektup yazdı. Onu, Muzeyne (مزينة) kabilesinden bir kadınla Mekke'ye gönderdi. (Bazıları bu kadının Benu Abdi'l-Muttalib'in mevlâsı olduğunu iddia etmektedir). (Taberî'ye göre) Hz. Peygamber'e vahiy geldi. Ali b. Ebî Talib ve ez-Zubeyr b. El- Avvam'ı bu kadını yakalamak üzere gönderdi. Huleyfetu İbni Ebî Ahmed mevkiinde onu yakaladılar. Mektubu Hz. Peygamber'e getirdiler, Hâtib'i çağırdı ve "Seni bunu yapmaya sevkeden nedir?" diye sordu. O da Allah'a ve Rasûlüne inandığını fakat Kureyş'in arasında ailesi olduğundan böyle yapmak zorunda kaldığını beyan etti. Hz. Ömer "Bu adam münâfık olmuştur, bırak boynunu vurayım." demiş, fakat Hz. Peygamber, onu, Bedir ehlinden olduğu için affetmiştir. Bu konuda Cenâb-ı Hak şu âyeti inzâl etti:[198]

"Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr ettikleri, Rabb'iniz Allah'a inandığınızdan dolayı Elçiyi ve sizi (yurdunuzdan) çıkardıkları halde siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Benim yolumda cihâd etmek ve benim rızâmı kazanmak için (yurdunuzdan) çıktığınız halde içinizde onlara sevgi (mi) besliyorsunuz? Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur. (60/Mümtehine 1)

19. Hz. Peygamber, Ashabın Birbirini Şikayet Etmesini Yasaklamasına Rağmen, İbnu Mes'ûd'un Şikâyeti

Hicretin 6. senesi Huneyn gününde ele geçen ganimetlerin taksimine itiraz edenleri, birbirini şikâyet yasağına rağmen İbnu Mes'ûd Hz. Peygamber'e haber verdi. Hz. Peygamber "Allah'ın

---

[198] Taberî, *Tarih*, III, 47 vd.; Buhârî, 64. Meğazi 9, 46, V, 10, 89; 65. Tefsir 60, VI, 60; Müslim, 44. Fedailu's-Sahabe 161-162, IV, 1941 vd.; Ebu Davud, 9. Cihad 108, nu. 2650, II, 54; Ahmed, I, 80, 105; II, 295 vd.; Abdurrezzak, II, 545, 546, nu. 4399; V, 176-179, nu. 9291, 9294, 9296.

Rasûlü de adâletli olmazsa kim olur?" diyerek üzüntüsünü belirtti ve ilâve etti: "Allah Musa'ya rahmet etsin, O bundan daha fazla eziyete mâruz kalmış ve sabretmişti." (İtiraz eden kişi Vâkıdî rivâyetine göre Muattıb (معتّب) b. Kuşeyr'di ve münâfıklardandı.)[199]

20. Orucu Bozma Emrine Karşı Çıkılması

Hz. Peygamber, Fetih yılında Mekke'ye yaptığı yolculukta, insanlara ağır geldiğini ve onların devamlı sûrette kendi yaptığını izlediklerini düşünerek, orucunu bozdu. Bazıları O'na uyarak orucunu bozdu, bazı kimseler ise bozmayarak devam etti. Hz. Peygamber "Onlar âsidir." dedi.[200]

21. Veda Haccından Önce, Hz. Ali'nin Yemen'den Gönderdiği Külçeyi Rasûlullah'ın Taksimine Karşı Çıkılması

Hz. Ali Yemen'den bir miktar külçe altın gönderdi. Hz. Peygamber bunu, dört kişi arasında paylaştırdı. Ashâbtan biri "Biz buna onlardan daha lâyıkız." dedi. Bu, Hz. Peygambere ulaştığında şöyle buyurdu: "Ben göktekilerin emîni iken, siz bana güvenmiyor musunuz? Sabah akşam göğün haberi bana geliyor." Temîmoğullarından Zu'l-Huvaysıra (ذو الخويصرة) ayağa kalkarak "Yâ Rasûlullah! Allah'tan kork!" dedi. Cevâben: Yazıklar olsun sana! Ehl-i arzda Allah'tan korkmaya en ehak ben değil miyim?" buyurdu. Adam arkasını döndü. Hâlid b. Velîd (bir başka rivâyette Ömer) Zu"l-Huvaysıra'nın boynunu vurmak istedi. Hz. Peygamber "Belki namaz kılıyordur." diyerek O'na engel oldu. Hâlid "Nice namaz kılan var ki, kalbinde olmayan şeyi diliyle söylüyor." dedi. Bunun üzerine O, "İnsanların kalplerindekine nakîb olmakla emrolunmadım. İçlerinde gizledikleri için de onlara eziyet edemem." buyurdu.[201]

Daha sonra bu hususta 9/Tevbe 58. âyeti nâzil oldu.

---

[199] Ahmed, I, 396; İbnu Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VIII, 55; Buhârî, 60. Enbiya 28, IV, 130; 64. Meğazi 56, 106; M. S. Hatipoğlu, *Hz. Peygamber'in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasi- İçtimai Hadiselerle Hadîs Münasebetleri*, 40.

[200] Müslim, 13. Siyam, 88-90, II, 785.

[201] *Fethu'l-Bâri* VII; 67; Buhârî, 64. Meğazi 61, V, 110 vd.; 78. Edeb 95, VII, 111; 61. Menakıb, 25, IV, 179; Müslim, 12. Zekat 144, 148, II, 744; Ebu Davud, Sünen 31, nu. 4764, II 656 vd.; *Fethu'l-Bâri*, VIII, 67.

22. Kurbanlıklara Binme Emri

Hac yolculuğu esnâsında Hz. Peygamber kurbanlıklara binmeyi emretmişti. "Kurbanlığa binilmez." şeklindeki Cahiliyye anlayışından dolayı bazı kimseler bu emre uymakta tereddüt ettiler. "Yazıklar olsun Kurbanlık olsa da bin." deyince, bindiler.[202]

23. Hacca Niyetle Mekke'ye Gidilmesine Rağmen, Umreden Sonra İhramdan Çıkılması Emri ve İnsanların Tereddüdü

Hz. Peygamber, hacca niyetle Mekke'ye varıldığında ashâbına umre yaparak ihramdan çıkmalarını ve temettü haccı yapmalarını emretti. Cahiliyye devrinde bu, yeryüzündeki en büyük günahlardan addedilirdi. O sebeple insanlar bu emri yerine getirmekte tereddüt ettiler. Hz. Peygamber "Size emrettiğimi yapın, Eğer benim kurbanım yanımda olmasaydı ben de aynı şeyi yapardım." buyurdu. Bunun üzerine söylenileni yaptılar.[203]

24. Ebû Bekr'in İmam Olması

Amr b. Avf oğullarının yanında namaz kıldıran Ebû Bekr, Hz. Peygamber'in gelmesi üzerine, devam etmesi hususundaki ısrarına rağmen imamlığı bıraktı.[204]

Eğer Hz. Peygamber'in her sözünün vahiy olduğunu düşünseydi, devam etmesini bildirdiği halde imâmeti O'na bırakmazdı.

25. Hz. Peygamber'in Ölüm Hastalığı Esnâsında Ebû Bekr'i İmam Tayin Etmesine Aişe'nin Karşı Çıkması

Hz. Peygamber vefâtına yakın -rahatsızlandığında- Ebû Bekr'in mescidde imam olmasını istedi. Aişe, babasının ince kalpli olduğunu ileri sürerek, Ömer'in imâmetinin daha hayırlı olacağını belirtti ise de Hz. Peygamber bu hususta ısrar etti. Bunun üzerine Hafsa bt. Ömer'i öne süren Aişe'ye öfkelendi ve Ebû Bekr'i imam tayin etti.[205]

---

[202] Buhârî, 25. Hac 103, 112, II, 181 vd.; 78. Edeb 95, VII, 110.

[203] Buhârî, 25. Hac 34, II, 152-153; 64. Meğazi 61, V, 111; Müslim, 15. Hac 130, 143, II, 879, 884 vd.; Ahmed, VI, 175 ; Aynî ,Umde, VIII, 414 vd.

[204] Buhârî, 10. Ezan 48, 1, 167; 22. Sehv 9, II, 68.

[205] Mâlik , Sefer 83, 1, 170; Taberi, *Tarih*, 111, 196 vd.; Buhârî, 10. Ezan 46, I, 165 vd; Müslim, 4. Salât 93-95, 1, 313.

Bütün bu misâllerden anlaşılan odur ki, Hz. Peygamber'e en yakın kimseler olan Sahâbenin zihniyetlerinde var olan peygamber anlayışına göre, O'nun bir insan olarak hata yapması normal bir davranış tarzıdır. Vahyin söz konusu olduğu durumlarda, tam bir teslimiyetle Peygamber'e itaat eden bu insanlar, O'nun yanılma ihtimâlinin bulunduğu gayr-i vahyî hususlarda, gerektiğinde tenkit etmişlerdir.

D. Kur'an'da Hz. Peygamber'in Model Olarak Gösterilmesi: Psikolojide Referans Grubu ve Referans Kişisi Bakımından Bunun Anlamı

Çocukluğundan beri nezih bir hayat yaşayan ve peygamberlikle görevlendirildikten sonra, onun davetini kabul etmeyen müşrikler tarafından bile güzel ahlaklı bir kimse olarak tanımlanan Hz. Peygamber, vahiyle birlikte kesin hatları belirlenmiş bir dünya görüşüne sahip olmuş ve hayatını bu doğrultuda yaşamıştır.

Rasim Adasal, karakteri her birimize bir kişilik özelliği veren duyma, düşünme ve günlük sosyal ilişkilerde daima kararlı ve güvenilir bir şekilde davranma gibi tavırlarımızın topluluğu olarak tanımlamaktadır.[206] Bu tavırlar, tutumlar topluluğu yani insan kişiliği, süreli bir oluş, gelişme, büyüme ve örgütlenmedir ve amaçlarına varmak için karşılaştığı şeylerle şartlanır.[207] Hz. Peygamber'in hayatı vahiyle birlikte değişmiş, bu çekingen tabiatlı, nazik, hassas insan şartlar gerektirdiği zaman kılıcıyla düşmanının karşısında durabilmiştir. O'nun şahsiyetinin peygamberlik vazifesi ile birlikte yol aldığı mesafeyi önceki bölümlerde ele almıştık.

Bir şahsın bütün tutumlarının bir birlik ve bütünlük teşkil edecek derecede birbiriyle sıkı bağlantı halinde bulunma durumu, onun şahsiyetinin bir birlik ve bütünlük teşkil etmesinin bir alameti sayılabilir.[208]

Yüksek derecede düzenli tutumlara sahip olanlar, şuurlu bir şekilde zaaflarını bilir ve bunları kendilerinin bir parçası

---

[206] Rasim Adasal, *Kişilik ve Karakter Portreleri*, s. 343.
[207] Adasal, *age*, 196.
[208] *Cemiyet İçinde Fert*, 239.

olarak kabul ederler. Pekiyi düzenlenmemiş tutum sahipleri, yalnız iyi olanları kendilerinin olarak kabul etmekte, fena olanları yasaklamakta veya reddetmektedirler.[209]

Hz. Peygamber'in hayatından misaller vermiştik; yukarıdaki bilgiler doğrultusunda incelersek görülen odur ki hem kendisi hem de çevresindeki sahabeleri, O'nun hatalarıyla doğrularıyla bir insan olduğu kanaatindedirler. Vahiy aldığı hususlar hariç yanılabileceğini kabul etmektedirler. Kur'an'dan çıkardığımız anlayış da buydu. Bunun önemi şuradan kaynaklanmaktadır: O, Kur'an'da inananlara model olarak gösterilmektedir:

"Andolsun, Allah'ın elçisinde sizin için Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için (uyulacak) en güzel bir örnek vardır (savaşta sebat, güçlüklere dayanma, azim ve irade, üstün ahlak hep O'ndadır.)"[210]

Ayet, her ne kadar Hz. Peygamber'in Hendek savaşındaki cesareti ile ilgili ise de, Kur'an'ın bütününden çıkarılan sonuca göre, O inananlar için model şahsiyettir.[211]

Fazlurrahman'ın belirttiği gibi, bu modelin insan olarak her zaman tutarlı olmaması, ne garip bir şeydir ve ne de ayıptır. O, ilave etmektedir:

"Fakat diğer taraftan ancak bir insan olarak insanlığa örnek olabilir. Çünkü bir peygamberin normal, âdi bir davranışı bile o kadar yüksektir ki, tüm insanlık için yine de bir model olmaya layıktır. Peygamberler kendi içlerinde dahi devamlı mücadele eden insanlardır, fakat bu mücadelede devamlı hakikat ve fazilet ağır basmıştır. Eğer peygamberler kendi içlerinde mücadele vermeyip nefislerinden gelen zorlanmalara katlanmasalardı insanlara örnek olamazlardı.[212]

Fertler şahsiyetlerine uyan tutumları, öz malı olarak kabul edip, benimsemektedirler. Fakat şahsiyet her zaman böyle mükemmel bir bütün haline gelmeyebilir. Ferdin değişik ihtiyaçları, ihtilaf halindeki gruplara mensubiyeti, kendisine muhtelif sahalara ait otoritelerin farklı bilgiler vermesi, onun birbirini

---

[209] *Age*, 333.
[210] 33/Ahzab 21.
[211] Hayri Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 30.
[212] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 193.

tutmayan zıt tutumlar geliştirmesine yol açabilir. Bu durumda insan birçok efendiye hizmet edebilir.[213] Bundan kurtulabilmek için insanın bir modele, örneğe ihtiyacı vardır. Sosyal psikolojide "ideal nefs (ideal self)" denilen bir tabir vardır ki, bunu şöyle tarif etmektedirler:

Şahsın nasıl olması, nasıl hareket etmesi lazım geldiğine dair kendisi hakkındaki tasavvuru, kendisi için kabul ettiği kıymetler grubudur. İdeal nefs, ferdin kendi davranış ve başarılarını ona göre değerlendireceği bir standart (bir ölçü, bir seviye) temin eder. İdeal nefs, mühim bir nispetle sosyal faktörlerin tesiri altındadır ve ferdin ideal nefsine ait tasavvuru da onun atıf gruplarının kıymetlerini aksettirir."[214]

İnananlar için, Hz. Peygamber kendi davranışlarını O'na göre düzenleyip sistemleştirecekleri bir standart bir ölçü ortaya koymuştur. Psikolojide buna "atıf (reference) şahsiyeti" denilmektedir. Atıf grubuna gelince, bu da ferdin benimsediği herhangi bir grup olarak tanımlanmaktadır. Bu suretle fert, bu grubu kendine değer verme bakımından bir standart ve şahsî kıymetleriyle hedefleri için de bir kaynak olarak kullanmaktadır.[215] İslam'ın atıf grubunu da elbette Hz. Peygamber'e en yakın olan ashabı teşkil etmektedir.

Fazlurrahman, Hz. Peygamber'in hem gerçekçi hem ideal şahsiyetini etkili ve ender görülecek bir tarzda birleştiren bir insan olduğunu ifade eder.[216] "O'nun örnekliği, sadece din ve devletle ilgili önemli politik kararlar ve ahlakî ilkeler konusundaydı." der.

İslam hukukçularının Hz. Peygamber'in örnekliği hususunu devlet idaresinden, ibadet temizliğine varıncaya kadar insan hayatının bütün ayrıntılarını düzenleyecek çok geniş bir yelpazeye yaymalarını eleştirir ve O'nun böyle bir şeyi yapan bir hukukçu gibi davranma eğiliminde olmadığını belirtir. Nebevî sünnetin bir kesin kurallar dizisi olmaktan ziyade yön gösteren

---

[213] *Cemiyet İçinde Fert*, 353.
[214] *Age*, 168.
[215] *Age*, 167.
[216] Fazlurrahman, İslam: Sorunlar ve Fırsatlar (çev. Adil Çiftçi), *İslâmî Ar. Der.*, yıl: 1995, c. 8, sa. 3-4, s. 215.

bir işaret olduğunu ilave eder. Fazlurrahman'a göre Şafiî'den sonraki hukukçular, bir meselede ortaya koydukları kendi çözümlerini nebevî sünnet çerçevesinde mütalaa ederek "yaşayan sünneti" meydana getirmişler ve sünnetin hayatiyetini sağlamışlardır.[217]

[217] İsmail Hakkı Ünal, Fazlurrahman'ın Sünnet Anlayışı ve "Yaşayan Sünnet" Kavramı Üzerine, *İslâmî Ar. Der.*, yıl: 1990, sa. 4, 286.

III. BÖLÜM

HAKİKATİN EFSANELEŞMESİ VE BUNUN ELEŞTİRİSİ

A. Niçin Efsanevî Kişilik

Bu bölümde ele alacağımız konunun ana fikrini günümüzde mevcut peygamber anlayışı ve bunun eleştirilmesi teşkil edecektir. Önceki iki bölümde Kur'an'a göre peygamber anlayışı ve Hz. Peygamber'in hayatından verilen örneklerle Peygamber'in kendi hakkındaki düşünceleri ve sahâbenin peygamber anlayışını ortaya koymaya çalışmıştık. Özellikle peygamberin beşer olduğu ve beşerî özelliklere sahip olacağı üzerinde, çalışmamızın ana teması yoğunlaştırıldıktan sonra, beşer olma gereği peygamberlerin vahiy almadıkları hususlarda kendi içtihatlarıyla hareket ettiğini ve bazen isabet etmekle beraber bazen yanılabildiğini izah ettik. Yanılmazlık ve hata yapmama sadece Allahu Teâlâ'ya ait bir özelliktir. Çünkü her şeyi bütün ayrıntıları ile bilebilecek olan yalnız O'dur.[1] O'nun dışındaki bütün varlıklar sınırlı özelliklere sahiptir. Melekler de sadece Allah'ın kendilerine bildirdiği kadarını bileceklerini itiraf etmişlerdi.[2] Peygamberlerin bilgisi, kendi tecrübî bilgileri ve Allah'ın gönderdiği vahiyle sınırlı olduğundan, onlar da vahyin dışındaki konularda, diğer insanlar gibi yanılabilirler. Bunun da ötesinde Allah'ın izni olmaksızın bir mucize gösterebilme yetileri yoktur.

Hıristiyanların peygamberleri Hz. İsa'yı ilahî tabiatlı görmeleri Kur'an tarafından reddedilmiştir.[3] VI. yy.'a kadar süren kristolojik tartışmalarda ağırlık noktasını, Mesih'in şahsında be-

---

[1] 2/Bakara 255.
[2] 2/Bakara 32.
[3] 5/Mâide 116-118.

şerî ve ilahî tabiatın münasebeti sorunu oluşturmaktaydı[4]. Kısaca Hıristiyanlar İncil'in aslında olmayan ve peygamberin gerçek vasfında bulunmayan özellikleri ona atfederek yarı insan-yarı ilah bir portreye tapmaya başladılar.

Bunun psikolojik kökenlerini Erich Fromm, şöyle izah eder:

"İnsanın varoluşu sorununa, insan olma sorumluluğuna yaşamın getirdiği doğru yanıt, ilerici çözüm=geriye ilkelliğe ve tabiata dönerek değil, insanın insanca güçlerinin tümünü, tüm insanlığını, kendi içinde bütünüyle geliştirmesi ve yeni bir uyum kurmasıdır. Hıristiyanlık ve İslamlık bunu getirdiğinde insanlık bundan haberdârdı. Ne var ki insanlar bildiriyi alır almaz yanlış yorumlamaya başladılar; kendileri eksiksiz insan olmaya çalışacaklarına Tanrı'yı ve öğretileri "yeni amaç"ın belirtileri olarak putlaştırmaya, böylece kendi deneyimlerinin getireceği gerçeklik yerine bir resim ya da bir sözcük koymaya başladılar."[5]

Fromm, putlaştırmayı insanların var olma sorunundan ve sorumluluktan kaçmalarının ve çaba göstermenin stresinden uzaklaşarak kolaycı çözümlerle avunmalarının bir neticesi olarak görmektedir. Peygamberler de putlaştırılan şahıslardır.[6]

Hıristiyanlıktaki bu yanlış gelişimin, yani İsa'nın ilahî bir tabiata büründürülmesinin aksine Hz. Peygamber'in şahsında ilahî doğa yoktur. O'nun şahsı, tamamen Kur'an'ın gerisinde kalmaktadır ve Müslümanlar "Muhammedî" olarak isimlendirilmeye boş yere karşı çıkmamaktadırlar.[7] Rudi Paret'ten alıntı yaptığımız ifade doğrudur; fakat Müslümanlar da Hz. Peygamber'i efsanevî bir kişilikte görmekten memnun olmalılar ki, bu bölümde ele alacağımız, O'nu olağanüstü özellikler taşıyan bir varlık kategorisinde değerlendiren rivayetler ortaya çıkmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu karizmatik egemenliği tarif eder ve bunun halkın yöneticilerde var olduğuna inandıkları olağanüstü veya tabiatüstü niteliklere haiz kimselerin egemenli-

---

[4] Rudi Paret, *Kur'an Üzerine Makaleler*, (çev. Ömer Özsoy), 109.
[5] Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, 124-125.
[6] 9/Tevbe 30.
[7] Rudi Paret, *age*, 110.

ği olduğunu söyler. Bu tabiri kullanan Max Weber'e göre, halk bu üstün varlıklara ve başarılarına inanarak onların yönetimini tanır ve kabul eder. Burada hükümdar, önder, halife veya peygamberin gerçekten bu özelliklere sahip olması şart değildir; ona bağlı olan grup üyelerinin bu olağanüstü özelliklere inanması ve onlara itaat göstermesi kâfidir.[8] Sosyolojik araştırmalar neticesinde elde edilen bu görüş çok ilginçtir. Bunun insanlık tarihinde izlerini bulmak mümkündür:

Ünlü filozof Platon, "Yasalar" adlı eserinde insanların mutlu olduğu, her şeyi bol ve çalışmadan elde edebildikleri dönemler yaşadıklarını, bu dönemlerin özelliğinin tanrısal, -insan değil- daha üstün soydan gelme daimonların yönetici ve kral olmasından kaynaklandığını belirttiği bir öyküden bahseder. O'na göre hiçbir insan yapısı, kendini bilmezliğe ve adaletsizliğe sürüklenmeden kendi başına insan işlerini yönetmeye yeterli değildir. Bu, tıpkı şuna benzemektedir: Evcil hayvan sürülerinin, meselâ sığırların başına çoban olarak sığır, keçilerin başına yönetici olarak keçi konulmuyor, onlardan daha üstün bir soy olarak insanlar onları yönetiyor. İşte tanrı da insanları sevdiği için aynı şeyi yapmış, insanlardan daha üstün bir soy olan daimonları başa geçirmiş, bunlar kendileri sıkıntıya girmeden ve insanları da pek sıkmadan onları barışa, ar duygusuna, iyi yasalara, eksiksiz bir adalete kavuşturup, insan soyunu mutlu ve huzurlu kılmışlar. Platon'a göre bu öyküde gerçeklik payı vardır; ölümlülerin yönettiği ne kadar devlet varsa, insanlığa felaket ve acılar getirmiştir. O sebeple insanlar içlerinde var olan ölümsüz özellikleri ortaya çıkarıp, toplumsal ve kişisel yaşamlarında buna uyarak, bu paylaşıma "yasa" adını verip ev ve kentlerini ona göre yönetmelidirler.[9]

Burada kullanılan bütün peygamberlerin yaptığı bir mesleği ifade etmesi dikkate değerdir. İnsanlık, neden her zaman kendini var olduğu konumdan daha aşağıda görmüştür de, illa insanüstü varlıkların onları yönetmesini arzu etmiştir? Enteresan bir aşağılık kompleksi...

---

[8] Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, s. 30.

[9] Platon, *Yasalar (I-XII. Kitaplar)*, (çev. Candan Şentuna-Saffet Babür), s. 161.

Diğer peygamberlere atfedilen ilahi niteliklerin doğru olmadığı noktasından hareketle Kur'an'ı Kerim, Müslümanların Peygamber'i Hz. Muhammed'in -daha önce belirttiğimiz gibi- beşer olduğunu bilhassa vurgulamış ve vahyin mevcut olmadığı durumlardaki yanlış kanaat ve içtihatlarını düzeltmiştir.

Yine Rasûlullah'ın hayatından aktarılan canlı örneklerde belirtildiği üzere, hem Rasûlullah bizzat kendisi bu hususu ortaya koymuş, hem de ashabı vahiy olmayan konularda yanılabileceğinden hareketle, doğru bildiklerini O'na bildirmekte tereddüt etmemişlerdir. O, vahiy alması dışında tamamen bir beşer olarak davranmıştır. Fakat kaynaklarımıza baktığımızda bunun aksi istikamette pek çok rivayetle karşılaşmaktayız. Sanki bazı Müslümanlar O'nun bir beşer olmasını, önceki ümmetler gibi hazmedememekte ve bundan dolayı O'na beşer üstü özellikler atfetmektedirler. Bunun örneklerini çok erken İslâmî devirlere kadar indirmek mümkündür.

Meselâ, Peygamber'in "model insan" olarak alınması, İslâmî kişiliğin vazgeçilmez şartıdır. Fakat gelenek öyle bir peygamber portresi çizmiştir ki, bu kişilik "tarihi" olmaktan çok "efsanevî"dir. "Bu efsanenin ise "usvetun hasenetun" (33/Ahzâb 21) olmasını bekleyemeyiz."[10] diyen Fazlurrahman ne kadar haklıdır.

İlk bölümde incelediğimiz gibi müşriklerin de karşılarında tam böyle efsanevî bir peygamber görmek istemeleri ne kadar enteresan bir husus; *Sîret* sahibi Derveze onların bu tutumunu, eserinde şöyle izah etmişti:

"Onlar, Rasûlü çok farklı bir biçimde ve tabiatüstü biri olarak beklerken beşer tabiatlı biri olarak buluvermişlerdi."[11]

Mısırlı yazar Mehmed Hüseyin Heykel de aynı noktaya temas eder ve Müslümanların da Peygamber'in vefatından sonraki dönemlerde O'nu kutsallaştırdığını söyler:

"Hz. Peygamber kendini tamamen bir beşer olarak sunmasına rağmen, başlangıçta müşrikler daha sonra da Müslümanlar O'nun olağanüstü özelliklere sahip kutsi bir varlık olduğunu

---

[10] Prof Dr. Mehmet S. Aydın, "Fazlurrahman ve İslam Modernizmi", *İslâmî Ar. Der.*, yıl: 1990 sa. 4 (Özel Sayı), 282.

[11] Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, II, 171.

düşündüler, bununla ilgili rivayetler ortaya koymaya başladılar."[12]

İslam Ansiklopedisi, Peygamber maddesinde de bu husus vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'in kendi şahsiyetini bütün kusurları ile açıkça ortaya koyduğu, kudret ve bilgisi mahdut olup, mucize gösterme kuvvetinin kendisine verilmediğinden söz edilmektedir. Bizzat kendisinin hiç çekinmeden kendi günahlarından bahsettiği ve bunlardan dolayı kendi kendini yerdiği ilave edilmektedir. (6/En'am 69; 34/Sebe 50; 40/Mü'min 55; 47/Muhammed 19; 48/Feth 1 vd.; 80/Abese 1 vd; 9/Tevbe 43) [Burada, müsteşriklerin Kur'an'ı, Hz. Peygamber'in eseri olarak kabul ettiğine dikkat edilmelidir.]

"Allah'ın lütfu olan vahiyler dışında O, diğer insanlardan farksızdı ve çok defa kendisinin öleceğinden bahsederdi (39/Zümer 30; 21/Enbiyâ 35 vd.; 3/Âl-i İmran 144; İbnu Hişam, s. 1012 vd.) Bu, daha sonraki Müslümanları tatmin etmeyen bir hususdur; nitekim çok erkenden, bilhassa Hıristiyanlarla yapılan münâzaralarda sıkışık duruma düşen Müslümanlar, Peygamber'in şahsını ve hayatını insanüstü hususiyetler ile süslemeye çalışmışlardır. Aksine daha sonraları, istenilen kısımların perdelenmesi ve değiştirilmesi ile bunların ortadan kaldırılmasına gayret edilmiştir."[13]

Maalesef kaynaklarımızda tam da bu görüşleri doğrulayacak rivayetlere rastlamak pekâlâ mümkündür:

Halk arasında kısaca "Muhammediyye" olarak meşhur olan ve sıkça okunan eserinde, Yazıcızâde Mehmed Efendi, bu tür rivayetlerin haklılığını, kendince şöyle izah etmektedir:

"Aceb midir Muhammed, ger ölüler diri kılsa
Ki, nice ölü diriltti işittin dünyada İsa"[14]

Gerçekten Müslümanların Kur'an'ın mucize olmasını yeterli görmeyip, hissi mucizeler peşinde koşmasının sebebi, diğer peygamberlerle kendi peygamberini karşılaştırması ve O'nun diğerlerinden daha geride (!) kalmaması olduğu âşikârdır:

---

[12] Mehmed Hüseyin Heykel, *Hz. Muhammed Mustafâ*, (çev. Ö. Rıza Doğrul).
[13] *İslam Ansiklopedisi*, 8, 452.
[14] Yazıcızâde Mehmed Efendi, *Kitabu'l-Muhammediyye fi Kemâlâti' l-Ahmediyye*, s. 165.

İbnu Kesîr, "Reddu'ş-şems" hadîsinin bütün vecihleriyle zayıf ve münker olduğundan bahsederken, bunun Allah'ın kudreti dahilinde olduğunu belirtir. Kitab-ı Mukaddes'te geçen, güneşin Yûşa b. Nûn için batmaması[15] olayını hatırlatanlara cevaben Hz. Peygamber'in, Yûşa'dan mevkice daha büyük mansıbca daha yüksek olduğunu inkâr etmediğini söyler ve devam eder:

"Bu hadîs bizim için sahih olsaydı onunla Yahudi ve Hıristiyanlara delil getirirdik" diyenlere "Ne yapalım, hadîs cidden çok zayıf, Peygamber'e dayanan bir aslı yoktur." der ve ilave eder:

"Eğer güneş battıktan sonra tekrar doğsa idi, bunu mü'min-kafir herkes görür; falan sene, falan ay, falan günde güneş battıktan sonra tekrar doğdu diye nakledelerdi."[16]

İbnu Kesîr, önce isnad açısında hadîsin zayıflığını ortaya koyduktan sonra bunun aklen de mümkün olmadığını, çünkü çok fazla insanın bunu nakletmesi gerektiğini anlatmaktadır.

O'nun yaşadığı devirdeki Müslümanların, Yahudi ve Hıristiyanların tartışmalarında kendi peygamberlerini üstün gösterme arzusu bu rivayetlerin ortaya çıkış sebebi olarak görülmektedir.

Prof. Dr. Mehmet S. Hatipoğlu, İslâmî *Araştırmalar Dergi*sinde yayınlanan bir makalesinde, Hz. Peygamber'i beşer üstüne çıkarıp, O'nun bedenini takdis etmeye varan bu cereyanın müntesiplerini haddini aşmış, meşruluğunu kaybetmiş bir sevgiye müptelâ kimseler olarak tavsîf etmektedir.[17]

Hz. Peygamber'e duyulan mübalağalı sevgi ve ehl-i kitap peygamberleri ile kendi peygamberini yarıştırma arzusu bu tür rivayetlerin çıkışındaki sosyo-psikolojik faktörler olarak tanımlanabilir.

Fazlurrahman'ın böyle rivayetlerle ilgili güzel bir yorumunu serdetmek istiyoruz ve O'nun bu yorumuna katılıyoruz:

---

[15] *Kitab-ı Mukaddes*, I. Eski Ahit (Tevrat) Yeşu, bab 10 vd., s. 225-226.

[16] İbnu Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 79.

[17] Prof. Dr. Mehmet S. Hatipoğlu, Hz. Peygamber'i Yanlış Yorumlama Tezahürleri, *İslâmî Ar. Der.*, yıl 1986, sa. 2, s. 6-7.

"... Hatta bir hadîsin Peygamber'den çıkmadığının veya birçok hadîsin Peygamber devrinden sonraki devirlere ait olduğunun gösterilmesi, bu hadîslerin reddedilmeleri anlamına gelmez. Asıl olan, "muayyen bir hadîsin geçmişte ne gibi bir görev yaptığını veya yapmış olabileceğini ve İslâm'ın ondan hâlâ böyle bir görevi bekleyip beklemediğini" açığa çıkarmak maksadıyla, onun doğuş sebeplerini ve gelişmesini bilmektir."[18]

İranlı yazar Ali Şeriatî, Fazlurrahman'ın sözünü ettiği "muayyen bir hadîsin -burada söz konusu edilen, Hz. Peygamber'in beşer üstü niteliklerine dair hadîslerin- geçmişteki vazifesini" açıkça izah etmektedir:

O'na göre çöl insanları arasında hurâfe ve evhamperestlik yaygındır. Bunlar tabiata daha yakın oldukları ölçüde "Tabiat-üstüne daha da eğilimlidirler. Bedevîler uçsuz bucaksız çöllerin göğsünde, ufuktan ufuğa uzanan çölde, açık, güzel, engin bir gökyüzü altında sürekli "mucize" peşindedirler. Dünyaları hayret verici ruhlar ve esrarlarla kaplanmıştır. Gökyüzü tanrıçaları, sayısız melekler, feza, hayır ve ruhlarının hareket alanı hatta yer altı tabakaları meçhul yaratıkların odağıdır. Gözlerinde bütün eşya canlıdır. Yıldızlar, rüzgarlar, denizler, dağlar, gölgeler, hatta ufacık taş taneleri... Hepsi esrarlı ruhlara sahiptirler. Esrarlı bir irade, dünyası, hayatı, kaderi, duygusu, ruhu, günlük hayat üzerinde fonksiyon sahibidir.[19] Eski insanların bu tarz mucize arayışı, en fazla müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize talebinde kendini göstermişti. Fakat Kur'an artık bunları dikkate almayarak, son peygambere hissî bir mucize verilmeyeceğinin altını çizmiştir.

B. Efsanevî Peygamber Portresi

Kaynaklarımızda mevcut ve hadîslere dayandırılan Hz. Peygamber'in efsanevî portresini bu bölümde ele alacağız. Hz. Peygamber'e, diğer peygamberlere nazire yapılarak, birtakım özellikler atfedildiğini görmekteyiz. Daha önceki bölümlerde Hz. Peygamber'e, önceki kavimlerin inkar etmelerinden dolayı hissî mucize verilmediğini belirtmiştik.

---

[18] Fazlurrahman, *İslâm*, 349-350.

[19] Ali Şeriatî, *Muhammed'i Tanıyalım*, 64.

Ramazanzâde Mehmet Paşa'nın torunu Mumammed b. Ahmed Nişancızâde (ö. 1031=1621) *Miratu'l-Kainat* adlı eserinde Hz. Peygamber'in mucizelerinin sayısını üç bine kadar çıkarmaktadır:

O'na göre delail-i nübüvvet-i Rasûl üç kısımdır:

1. Peygamber olana kadar (irhasat veya mukaddemat denir)

2. Peygamberlikten vefatına kadar

3. Vefatından kıyamete kadar (2. ve 3. ye mucizat denir)

"Müddet-i nübüvvetlerinde zuhur eden cem-i mucizat-ı bahire-i hissiyye-i zahireleri bazılar kavlince bin, bazılar kavlince üç bin adet olup, bazılar kavlince üç bin olan cem-i mucizat ve hasayisleri olup, bunlardan maada eşrefi mucizatları olan Kur'an'ı Azimde tahminen altmış bin mucizat-ı akliyye vardır."

"... ümmetlerinden zuhûr edecek cemi-i keramet kendilerin mucizatından olduğu gibi, sair enbiya ve mürselin Cenab-ı Hûda'dan rica ile Muhammed Mustafa ümmetinden oldukları için belki hakikatte cümlesi nur-u Muhammedîden yaratılmağın ma'nide cümlesinin mucizatı dahi mucizat-ı Habib-i Rabb-i Ma'bud'dandır."[20]

Nişancızâde Muhammed Efendi, Hz. Peygamber'den, Peygamber olmadan önce bile bazı olağanüstü haller sadır olduğuna kânidir. Halbuki Kur'an'da, vahiy indirilmeden önce Hz. Peygamber'in risalet konusunu aklından bile geçirmediği mezkurdur:

"Sen, O kitabın senin kalbine bırakılacağını ummazdın. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (bu kitap senin kalbine bırakıldı)..."[21]

"İşte Sana da böyle emrimizden bir ruh (gönüllere can veren bir söz) vahyettik. Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin."[22]

"De ki: Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi. Ben ondan önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım (böyle bir şey yapmamıştım) düşünmüyor musunuz?"[23]

---

[20] Nişancızâde, Muhammed b. Ahmet, *Mir'atu'l- Kainat*, I, 270.
[21] 28/Kasas 86.
[22] 42/Şûrâ 52.

Bu âyetlerden açıkça anlaşılan odur ki; ne Hz. Peygamber ne de Mekkeliler O'nun nübüvvet vazifesi ile ilgili en ufak bir bilgiye sahip değillerdi. İlerde göreceğiz ki bu konuda aksi istikamette daha birçok rivayet vardır.

İkinci olarak Hz. Peygamber'in, peygamberlikten vefatına kadar, son olarak da vefatından sonra binlerce mucizesi olduğundan bahsedilmektedir. Buna göre vefatından sonraki mucizeleri, iki grupta toplanabilir:

a) Hz. Peygamber sağ iken, geleceğe ait verdiği haberler.[24]

b) Ümmetinden bazı kimseler eliyle zuhura gelen kerametler dahi -nur-i Muhammediden yaratıldığı için- mucizat-ı Rasûl'dür.

Şimdi bunlara dayanarak bir peygamber portresinin tasvîrine geçelim:

a. Peygamber Olmadan Önceki Mucizeleri

Hz. Peygamber'in vahiy gelmeden önce, Allahu Teala'nın O'nu nübüvvetle görevlendireceği hususunda hiç düşünmediğini daha önce belirtmiştik.

Buna rağmen bazı rivayetlerde O'nun doğumundan önce bile, peygamber olduğuna dair birçok mucizeden söz edilmektedir:

Hz. Peygamber'e hamile iken annesine, insanlar "Sen bu ümmetin efendisine hamile kaldın" dediler, "Dünyaya geldiğinde O'nu Bir olana sığındırdım, de!"

Annesi O'na hamileyken, kendisinden bir nur çıktığını ve bununla Şam topraklarındaki Busra saraylarını gördüğü nakledilmektedir.[25]

Bir başka rivayette Ebû Zer, Hz. Peygamber'e "Nebî olduğunu ne zaman anladığını" sorar. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

---

[23] 10/Yûnus 16.

[24] *Mir'at*, I 276. (Nişancızâde göre gaybı bilmesi üç kısımdır: a) Geçmişi; b) Şimdiyi, yaşadığı anı; c) Geleceği, kıyamete kadar meydana gelecek olayları bilmesi. Allah, O'nu kaldıracak, olan biteni avuçlarını gördüğü gibi görecektir.)

[25] İbnu Hişam, *Siret*, I, 54; *et-Tabakatu'l-Kebir*, I, 102; Suyûtî, *Hasâis*, I, 78-79 (Suyûtî, annesinin bunu rüyasında gördüğünü rivayet etmektedir.)

"[Sütanne Halime'nin yanındayken] Göğsümü yardılar, kalbimi çıkardılar, onu da yarıp iki kara alâkayı çıkardılar, sonra kalbini kar ile yıkayıp yerine koydular."[26]

Suyûtî hayvanların bile Rasûlullah'ın dünyaya gelmesi hakkında konuştuğunu nakletmektedir:

Hz. Peygamber daha ana karnına düştüğünde bütün hayvanlar konuşup; "Rasûlullah ana rahmine düştü; O dünyanın emîni insanların kandilidir." dediler.[27]

Günümüzde yazılan eserlerden *Kaynaklarla Peygamberimiz* kitabının yazarları Mustafa Varlı ve Fehremez Sercan, Hz. Peygamber doğduğu zaman Kâbe'nin sevincinden rakseder gibi hareketlenip, üç gün üç gece yerinde duramadığından bahisle, bunun Kureyş'in gördüğü ilk harikulâde olay olduğundan söz etmektedirler.[28]

Yine aynı eserde Hz. Peygamber'in tıpkı Hz. İsa gibi dünyaya gelir gelmez konuştuğu nakledilir.[29]

Hz. Peygamber'in bebeklik harikalarından biri de beşikte iken, ay ile oynamasıdır.

"Beşikte iken gökyüzündeki ay ile söyleşup, kendüleri ne yere işaret iderlerse, ay ol tarafa meylederdi."[30]

Halk arasında meşhur olan *Muhammediyye* yazarı, Yazıcızâde Muhammed Efendi, O'nun doğumunu şu şekilde tasvir etmektedir:

"Çün ki doğdu anasından secde kıldı Rabbine
Yüzünü dergâha koydu, arza kıldı iştiyak
Bu idi evvel sözü kim ümmetin itti dilek
Tâ kim ide Hak Teâlâ ümmetin oddan itâk
Geldi evvel Kâbe, secde eyledi ayağına
Eyledi eyvân-ı Kisrâ heybetinden inşikâk."[31]

Hz. İsa gibi beşikte iken Hz. Peygamber'i konuşturup, Kâbe'yi ayağına secde ettiren Yazıcızâde, Mekkelilerin, Hz. Pey-

---

[26] Dârimî, *Sünen*, I, 8-9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 149; İbnu İshak, *Siret*, I, 28, sa. 33; Beyhakî, *Delailün-Nübüvve*, II, 5.
[27] Suyutî, I, 81.
[28] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, M. Varlı-F. Sercan, 58.
[29] *Age*, s. 54; Suyûtî, *Hasâis*, I, 91.
[30] *Mir'ât*, I, 285.
[31] Yazıcızâde Muhammed Efendi, *Muhammediyye*, 75.

gamber doğduğu anda, O'nun "Rasûl" olacağını anladıklarından bahsetmektedir:

"Çu Mekke kavmi gördüler ânı hep ittiler idrâk,
Didiler budur ol kim dine şanında erselnâk[32]
Muhammed'dir bunun adı oluserdir Rasûlullah
Leamruke (لعمرك)[33] oluser tâcı, ridâsı oluser levlâk (لولاك)[34]

Hz. Peygamber, gençken Kâbe tamir ediliyordu. O ve diğer akrabaları bu tamirâta yardım ediyorlardı. Bir ara amcası Abbas'ın tavsiyesi üzerine giysisini çıkararak taş taşımak istedi. Fakat bu durumundan nehyolunmuştur.[35]

İbnu Hişam'da geçen bir rivayete göre Hz. Peygamber, amcası Ebû Talip'le birlikte kervan ticareti için Şam'a doğru yola çıkmıştı. Busrâ kasabasına geldiklerinde sürekli kervanı takip eden bulutu gören rahip Bahîra, durumu araştırdı. O'nun son elçi olacağını anlayınca amcasına yeğenini derhal geri götürmesi için ısrar etti, aksi takdirde O'nu tanıyacak olan Yahudiler zarar verebilirlerdi. Amcası hemen mallarını satıp geri döndü.[36]

Hz. Peygamber, Hirâ mağarasında inzivaya çekilirken rastgeldiği her taş ve ağaç kendisine: "Yâ Rasûlullah, sana selam olsun" derdi. Bunu duyan Rasûlullah, sağına soluna bakınır, fakat ağaç ve taşlardan başka bir şey göremezdi.[37]

Bütün bu rivayetleri toparladığımız zaman en azından Hz. Peygamber ve yakın akrabalarının, O'nun gelecekte peygamber olacağını bilmeleri gerekirdi, sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat bizzat Kur'an'ın şehâdeti ile ne o, ne de yakınları buna dair en ufak bir bilgiye sahip değillerdir. Beşikte iken ona "ay"ın oyuncak olarak verilmesi ve Kâbe'nin raks edip secde etmesi ise tamamen akla aykırı rivayetlerdir.

---

32 21/Enbiyâ 107 (وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين) "(Ey Peygamber) Biz, Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."

33 15/Hicr 72 (لعمرك إنهم لفي سكرتهم يعمهون) "Senin ömrüne andolsun ki, onlar sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı."

34 "لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك" "Eğer Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım" Aliyyu'l-Kâri, *el-Masnu'* adlı eserinde, bu hadîse es-Sağanî'nin nakletmektedir, (s. 116) 'mevzu" dediğini nakletmektedir. (s. 116)

35 *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 33.

36 İbnu Hişam, I, 191-194; Beyhakî, *Delâil*, II, 24.

37 İbnu Hişam, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, I, 149.

b. Peygamber Olduktan Sonraki Mucizeleri

1. Hz. Süleyman'a Nazire: Kelam-ı Hayevânat ve Cemâdât

Müslümanlar Kur'an'da zikredilen Ehl-i kitap peygamberlerine verilen mucizelerin Hz. Peygamber'e verilmemesini pek de hoş karşılamayarak bu doğrultuda kendileri rivayetler ihdâs etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi şudur: Hz. Süleyman[38] gibi Hz. Peygamber de hayvanların dilini anlıyordu:

"Mucizâtın bir nev'î dahî Rasûlullah, Süleyman gibi lisân-ı cemî-i hayevanâtı bi't-tamam bilûb kütüb-i sîyerde tafsil olunduğu üzere nice defa bazı hayevanât gelûb Hz. Rasûl'e secde edub, hayevanât dilince kimi sahibinden kimi gayrinden şikayet idub Rasûl ashâb-ı kirama haber virurlerdi."[39]

Bu cümleden olarak geyik ve yavrusunun hikâyesi zikredilebilir:

Hz. Peygamber bir gün sahradayken üç defa "Yâ Rasûlallah" diyen bir ses duyar. Gelir ki bir a'rabî uyumaktadır ve yanında yakalanıp bağlanmış bir geyik vardır. Rasûlullah geyiğe hâcetini sorar; geyik iki yavrusunun dağda olduğunu onları emzirip geri döneceğini söyler, söz verince Rasûlullah onu çözüp bırakır. Yavrularını emziren geyik acele geri döner, Hz. Peygamber de onu tekrar bağlar. Bu arada a'rabî uyanır, Hz. Peygamber'i tanıyınca bir arzusu olup olmadığını sorar, O da geyiğin azat edilmesini ister. Serbest kalan geyik sevinçle ayaklarını yere vurur ve kelime-i şehâdet getirerek oradan ayrılır."[40]

Oldukça hoş bir mizansenle aktarılan rivayetin inananlardaki mucize arzusunu pek güzel telâfî ettiği söylenebilir.

Bu bağlamda bir başka örnek kurtlarla ilgilidir:

Mekke civarında, çölde birkaç kurt sürüden koyun çaldılarsa da çobanlar koyunu kurtarır. Dile gelen kurt der ki: "Allah'tan korkmaz mısın, O'nun bize verdiği rızkı niçin geri alıyorsun." Şaşıran çobanlara "Bundan daha şaşılacak şey Medine'deki Peygamber'in geçmişten haber vermesidir, bilmiyor musunuz?" diye cevap verir.[41]

---

[38] 27/Neml 16.

[39] *Mir'ât*, I, 276; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 19.

[40] *Mir'ât*, I, 273; *Delâil*, VI, 34, *Şifa-i Şerif*, 313.

[41] *Mir'ât*, I, 273; *Delâil*, VI, 41; *Mevahib-i Ledûniyye*, 363.

Devenin Hz. Peygamber'e secde ettiği[42], kurtların meclisine gelerek O'nunla konuştuğu[43] da gelen rivayetler arasındadır.

Hz. Peygamber'in, Hz. Süleyman'dan fazla olarak cemâdât (cansız varlıklar) ile konuştuğu mervîdir: Peygamberliğinin başlangıcında nice taş ve ağaçların O'nu selamladığını daha önce zikretmiştik.

Bir gün Ukayl b. Ebî Talip susayıp, Hz. Peygamber'e şikâyet eder; Hz. Peygamber O'nu karşıdaki dağa gönderir. Ukayl, dağa gelerek "Rasûlullah bana su vermeni istiyor" deyince dağ şöyle cevap verir:

"Rasûlullah'a benden özür eyleyüb diyesin ki Allahu Teâlâ "Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının." (2/Bakara 24) deyu buyuruladan berü daima ağlamaktan kurudum kaldım, içimde bir katre su kalmadı."[44]

Bir başka örnek Sebir dağı ile ilgilidir:

Hz. Peygamber ve Ebû Bekr hicret için yola çıktıklarında bu dağa tırmanırlar, fakat dağ dile gelerek şöyle der:

"Üzerimden inin ey Allah'ın Rasûlü, sizin üzerimde iken öldürülmenizden ve bu sebeple Allahu Teâlâ'nın bana azabetmesinden korkuyorum."

Böylece ondan indiler. Hira dağı "bana gel" dedi ise de Sevr dağında bir mağaraya gizlendiler.[45]

Hz. Peygamber'in amcası Abbas ve oğulları ailesinden oldukları için, ateşten korunmaları hakkında yaptığı duaya evin duvarları hatta kapının eşiği bile "âmin, âmin" diyerek katılmışlardı.[46]

Nice defa nice kimseler mucize talep ettiklerinde, *Delâil*'deki rivayete göre Hacûn mevkiinde Kureyş Hz. Peygamber'i tekzip edip üzdüklerinde Rasûlullah karşıdaki bir ağacı çağırdı. O da köklerini sürüyerek geldi selam verip, kelime-i şehâdet getirdikten sonra köklerini sürüyerek tekrar yerine döndü.[47]

---

[42] *Delâil*, VI, 28.
[43] *Delâil* VI, 39.
[44] *Mir'ât*, I, 272.
[45] *Mir'ât*, I, 272.
[46] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 138; Mir'ât, I, 272.
[47] *Mir'ât*, I, 272; *Delâil*, VI, 13; *Mevâhib*, 358; *Şifa-i Şerif*, 298.

Yine bir kafire mucize göstermek için bir hurma ağacındaki hurma salkımına "gel" diye çağırınca aşağı inip, "git" dediğinde yukarı gidince bu zat imana gelmiştir.[48]

Yine kelâm-ı cemadâttan olmak üzere bir gün Rasûlullah, Hasîn (حصين) adlı bir zatın elindeki puta "ben kimim?" diye sorar. Put dile gelip "Sen gerçekten Allah'ın elçisisin" deyince bu zat Müslüman olur.[49]

Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinde hutbe okurken dayandığı bir hurma kütüğü vardı. Bu kütük, minber yapılıp, Hz. Peygamber artık ona yaslanmayınca, yavrusundan ayrılan çaresiz deve gibi feryada başladı, ikiye ayrıldı. Hz. Peygamber minberden inip onu kucakladı. Bir rivayete göre, "eğer kucaklamasa idim, kıyamete kadar feryât ederdi." buyurmuştur. Sonra onu defnettiler.[50]

Kütüğün konuşması yetmiyormuş gibi bir de insan muamelesi yapıp defnedildiği dahi rivayet edilmektedir.

İmam Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* adlı eserinde meyyitin dirilerek[51] süt çocuğu ve dilsizin dile gelerek[52] Hz. Peygamber'in nübüvvetini tasdik ettiğini nakletmektedir. Veda Haccı esnasında yeni doğan bir çocuğa Hz. Peygamber "ben kimim?" diye sorar, "Sen Rasûlullahsın" şeklinde cevap verir. Hz. Peygamber ona "Doğru söyledin, Allah seni mübarek etsin." der. Bu çocuk, gençlik çağına varıncaya kadar bir daha konuşmamış ve ona "Mübareku'l-Yemâme" lakabı takılmıştır.

Bir kadın doğduğundan beri konuşmayan dilsiz oğlunu, Hz. Peygamber'e getirmiş, Hz. Peygamber ona kendisinin kim olduğunun sorunca, dilsiz genç konuşup "Sen Allah'ın elçisisin." demiştir.

Aynı eserde nakledildiğine göre Hz. Peygamber, ashâbıyla yemek yerken yemeğin tesbihâtını duymuşlardır.[53]

Hz. Peygamber'den sonra gelecek olan ilk üç halifenin faziletini anlatmak maksadıyla ortaya atıldığı anlaşılan taşların

---

[48] *Mir'ât*, I, 273.
[49] *Mir'ât*, I, 272.
[50] *Age*, I, 272; *Delâil*, VI, 66; *Şifa-i Şerif*, 300.
[51] Beyhakî, *age*, VI, 55; *Şifa-i Şerif*, 319.
[52] Beyhakî, *age*, VI, 59; *Şifa-i Şerif*, 318-319; *Mevahib*, 372.
[53] Beyhakî, *age*, VI, 62.

tesbihi hadîsi de, Hz. Peygamber'in efsanevî bir kişilikte tasavvur etmenin göstergesidir. Bu hadîse göre bir gün Hz. Peygamber otururken Hz. Ebû Bekr gelip O'nun sağ tarafına oturur. Sonra Hz. Ömer gelir ve Ebû Bekr'in sağına oturur, daha sonra Hz. Osman gelerek, O da Hz. Ömer'in sağına oturur. Hz. Peygamber yedi (veya dokuz) taş alır, taşlar arı vızıltısı seslerle teşbih etmektedirler, bunları sırasıyla Ebû Bekr, Ömer ve Osman'ın avucuna verir ve taşlar tesbihe devam ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "İşte bu peygamberlikten sonraki halifeliktir." buyurur.[54]

Delâil'in hadîslerini tahrîc eden Dr. Abdulmu'tî Kalacî tarafından hadîs incelenmiş ve isnaddaki el-Kudeymî (الكديمي) adlı zatın vaddâ' olduğu ve Salih b. Ebi'l-Ahdar'ın da duyduğunu birbirine karıştıran zayıf bir râvi olduğu gösterilmiştir.[55]

Kaynaklarla *Peygamberimiz* kitabının yazarları ise bu tür hadîslerde şaşılacak bir taraf olmadığını, günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile meselâ ağaç gibi cansız bir teybin, bir bantın konuşabilmesi ile bu mucizenin vukuunun daha da kuvvetlendiği belirtilmektedir. Öyle ya bantı yapan insan onu konuşturabiliyor da; Yüce Allah ağaçları veya taşları niçin konuşturamasın.[56]

Biz tabii ki bunun imkân dahilinde olup olmadığını tartışmıyoruz. Daha evvel ele aldığımız gibi önceki peygamberlerin mucizelerinden bahsetmiştik. Bizim için asıl mesele Hz. Peygamber'in Kur'an'da anlatılandan farklı biri olarak tasavvur edilip edilmediği hususudur.

Buraya alınan rivayetlere göre Hz. Peygamber, Hz. Süleyman gibi hayvanlarla konuşmakla kalmamış, ayrıca cansız varlıklarla dahi irtibat kurmuş ve onlar Hz. Peygamber'in nübüvvetine şahitlik etmişlerdir. Halbuki 6/En'am 35 âyetinden, Hz. Peygamber'in müşriklerin mucize talebinden bunaldığı ve yapabilse bir mucize getirmeyi istediği anlaşılmaktadır. Fakat Allahu Teâlâ'nın bunu dilemediği ilave edilerek, Hz. Peygamber'e cahiller gibi davranmaması tavsiye edilmektedir.

---

[54] Beyhakî, *age*, VI, 64.
[55] Beyhakî, agy.
[56] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 136.

2. Hz. İbrahim'e Nazire: Ateşin İbrahim'i Yakmadığı gibi, Hz. Peygamber'in Yüzünü Sildiği Havluyu da Yakmaması

Hz. İbrahim'i müşriklerin hazırladığı ateşin yakmayıp, serinlik ve esenliğe dönüştüğü Kur'an'da zikredilmektedir.[57]

Hz. Peygamber'in efsanevî portresinde bu hususu hatırlatan bir örnek vardır.

Enes b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in yüzünü sildiği bir makreme vardı. Kirlenince ateşe attılar ateş kirleri yaktı, fakat O'nun yüzünün değdiği makremeye zarar vermediği gibi sabunla yıkanmış gibi temiz ve parlak olarak ateşten çıkardılar.[58]

Hz. Peygamber'in havlusu bile ateşte yanmıyor, tam tersine pîr ü pâk bir şekilde oradan çıkıyor.

3. Hz. Musa'ya Nazîre: Sular Fışkırması (Tefcîru mâ)

7/A'raf 160. âyetinde, Hz. Musa'nın elindeki asâ ile yere vurunca on iki göze meydana gelip bunlardan sular aktığı zikredilmektedir.

Bu hususstaki ilk rivayet Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talip'le ilgilidir. Ebû Talip susadığını, yeğenine haber verince, Rasûlullah bindiği hayvandan inip ökçesini yeryüzüne vuruyor, çıkan suyu amcası içerek susuzluğunu gideriyor.[59]

Fethu'l-Bârî'de Hudeybiye'de ashabın susuz kalması üzerine, Hz. Peygamber'in parmaklarından pınar gibi su fışkırdığı ve insanların bundan içip abdest aldığı mervîdir. Râvî Câbir b. Abdillah'a kaç kişi oldukları sorulunca 1400, 1300 gibi rakamlar veriyor. Bazı rivayetlerde 115 kişi, bazılarında 100.000 kişi oldukları nakledilmektedir.

Bir başka rivayet Berâ b. Azib'ten gelmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, Hudeybiye'de susuz kaldıklarında içinde çok az su olan bir kuyuya tükürmüş ve kuyunun suyu çoğalarak, ashâbın bütün ihtiyacını karşılamıştır.

İbnu Hacer, bu iki rivayet arasında zıtlık olduğunu, fakat bu muğayerâtın İbnu Hibban tarafından giderildiğini belirt-

---

[57] 21/Enbiyâ 69.
[58] *Mir'ât*, I, 281.
[59] *Age*, I, 275.

mektedir. Câbir rivayeti ikindi vakti abdest almak için su bulunamadığında vuku bulmuştur. Berâ rivayeti daha umumidir. Şöyle olmasını da muhtemel görmektedir: Önce Câbir rivayeti oldu, sonra kalan suyu kuyuya döktü; böylece onun suyu çoğaldı. İbnu Hacer'e göre bu tür olaylar hadârda ve seferde müteaddit defalar meydana gelmiştir.[60]

İbnu Hacer gibi bir âlimin Kur'an'da geçen müşriklerin mucize taleplerine[61] Allahu Teâlâ'nın öncekilerin inkarından dolayı artık mucize gönderilmeyeceği[62] âyetini görmemiş olmasını düşünmek istemiyoruz.

Abdurrezzak, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'in elini bir ibrik üzerine koymasıyla su fışkırdığı rivayetini eserinde zikretmektedir.[63]

Mir'âtu'l- Kainat'ta ise bu tarz olayların ekseriya seferlerde vuku bulduğu, Hz. Peygamber'in elini bir kabın içine koyması ile parmakları arasından su fışkırdığı belirtilmektedir.

"Bu mâ'kûle mucize Hazret-i Rasûl'den ekseriya seferlerde sâdır olub her birinde mübarek ellerini bazı su kabları içine soktukta parmakları arasından kavl-i sahih üzere etle deri arasından mahz-ı kudreti Perverdigâr'la pınar çıkar gibi su çıkub kaynayub taşub hâzır olanlar görüp işüdüb şaşub kâh seksen kâh üçyüz kâh bin beşyüz, gazve-i Tebük'te otuz bin ya kırk bin ya yetmiş bin kimesne kendilerine ve davarlarına vefâ edecek kadar sular alub nice yüz bin kimesne olsa yetişmek mukarrer iken Müslümanların hâcetleri tamam oldukta mübarek ellerin sudan taşra çıkarub su kesilirdi."[64]

Bir başka seferde asker susuzluktan şikayet edince Hz. Peygamber iki kişiyi su aramaya gönderir. Bir bedevî hanımı iki kırba su ile bulup getirirler. Hz. Peygamber sudan bir miktar alıp bir kaba boşaltır "gelin, su alın" diye nidâ ettirir. Bütün askerler kaplarını doldurur. Nihayet Hz. Peygamber biraz un ve hurma ile kırbaları da dolu olarak hanıma gönderir ve şöyle

---

60 *Fethu'l-Bârî*, VII, 441-442; *Delâil*, IV, 115-129.

61 17/İsra 93: "Yahut senin hurmalardan ve üzümlerden oluşan bir bahçen olmalı, aralarından ırmaklar fışkırtmalısın."

62 17/İsra 59.

63 Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 276.

64 *Mir'ât*, I, 272.

der: "Biz suyundan eksiltmedik, bize suyu Allah verdi."[65] Hz. Peygamber'in, Hz. Musa'nın yapmadığı bir başka sularla ilgili mucizesi de, mübarek ağzının hoş kokusu sayesinde, tuzlu ve acı bir kuyuya, ağzına aldığı suyu boşaltınca, o kuyu suyunun tatlı olmasıdır.[66]

Bu rivayetlerde hedeflenen ana tema Hz. Peygamber'in Hz. Musa'dan geri kalmamasıdır.

4. İsrailoğullarının Bulutla Gölgelenmesine Nazîre

Hz. Musa, on iki kabile için, asasıyla taşa vurarak on iki göze fışkırıp her kabile kendi içeceğini bilmesini müteâkip İsrailoğullarının bulutla gölgelendirildiği malûmdur.[67]

Buna nazîre olarak Hz. Peygamber'in de çöl de yürürken bir bulutun O'na gölge yaptığı, O durunca durup yürüyünce yürüdüğü rivayet edilmektedir.[68]

Suyûtî, *Hasâis* adlı eserinde Hz. Peygamber'in gölgesinin yere düşmediğini, çünkü O'nun "nûr" olduğunu zikretmektedir.

Hz. Peygamber'in özelliklerinden biri de, Mekkelilerin isteği üzerine "ay"ı parmağı ile ikiye bölmesidir. Bazı rivayetlerde ayın her bir parçasının bir dağın arkasına düştüğü nakledilmektedir. Bazılarında ise "ay"ın yarılıp bir parçasının Hz. Peygamber'in cebine girdiği bile mervîdir.[69]

Hz. Musa Nil'i asâsı ile ikiye bölmüştü; Hz. Peygamber O'ndan daha faziletli olduğu için parmağı ile ayı ikiye bölmüştür.[70] Bu misâlde de parmaklardan su fışkırmasında olduğu gibi Hz. Musa'ya nazire vardır. Hz. Musa'nın asâsıyla toprağa vurmasıyla su kaynağı oluştu, Hz. Peygamber'in parmaklarından çıkması ise daha faziletli ve olağanüstüdür. Çünkü topraktan su fışkırması değil, parmaklarından çıkması daha gariptir, yorumunu veriyorlar.[71]

---

[65] Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 277; *Mir'ât*, I, 275; *Şifa-i Şerif*, 286.
[66] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 122; *Delâil*, VI, 136.
[67] 7/A'raf 160; 2/Bakara 57 (Bulutu üstünüze gölgelik çektik).
[68] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 66-67.
[69] *Mir'ât*, I, 271; *Şifa-i Şerif*, 278.
[70] *Mevahib-i Ledûniyye*, 377.
[71] *Mevahib*, 377.

Hz. Peygamber güneşte veya mehtapta yürüdüğünde gölgesi görülmezdi. Bazıları buna şu hadîsteki duasının şehadet ettiğini söylemektedir.

"(Allah'ım) Beni nûr kıl." (واجعلني نوراً)[72]

Görülüyor ki inananların bazısı gölgenin yere düşmesini küçültücü bir özellik farz edip Hz. Peygamber'i bundan güyâ korumaktadırlar. Halbuki gölgelerin Allahu Teâlâ'ya secde ettiği Kur'an'da belirtilmektedir.[73] Burada Maniheizm dininde peygamberlerin "ışık" olarak kabul edilmesinin tesiri açıkça görülmektedir.

Şimdi *Mir'ât* sahibinin bulut veya meleklerin gölge yapması ile Hicret esnasında Medinelilerin Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekr'i ayırt edememeleri, ancak Ebû Bekr'in üstündeki örtü ile Hz. Peygamber'i gölgelendirmesi üzerine O'nu tanıyabilmeleri[74] rivayetini nasıl telif ettiğini görelim. O'na göre bulutun gölge yapması nübüvvetten öncedir.

"Ayrıca Hz. Peygamber'in gölgesi yere düşmezdi, çünkü O nurdu, diye ittifâk olunmuştur. Bu durumda üzerlerine bulut ve melaike kanadı sâyebân olursa mezkur mucizenin (gölge yere düşmemesi) eseri zâhir olmamış olur."[75]

Anlaşılan *Mir'ât* yazarı Nişancızâde, bulutun gölge yapmasındansa, Hz. Peygamber'in nûr olup gölgesinin olmamasını tercih etmiştir.

İnananların illâ da mucizevî bir peygamber kişiliği görmek için kendilerini bu kadar zorlaması tuhaf bir durumdur.

5. Hz. Meryem'e Nazire: Allahu Teâlâ'nın O'nu Yedirip İçirmesi

Kur'an'ı Kerim'de Rezzak olan Allahu Teâlâ'nın gökten su indirerek türlü türlü yiyecekleri rızık olarak yaratması O'nun varlık delillerinden biri olarak zikredilmektedir.[76]

---

[72] (Suyûtî, *Hasâis*) I. 116; *Mir'ât*; I, 276 ve 286, *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 66-67.
[73] 13/Ra'd 15. (Gölgeleri de sabah akşam uzayıp kısalarak O'na secde etmektedirler.)
[74] Buhârî, 63. Menâkıbu'l-Ensar 45, IV, 258.
[75] *Mir'ât*, I, 286.
[76] 2/Bakara 22; 14/İbrahim 32; 16/Nahl 75; 40/Gafır 13; 50/Kaf 11.

Annesi tarafından Rabbe adanan Meryem kıssasında, O'na bakmakla yükümlü olan Zekeriyya, mihraba her girdiğinde Meryem'in yanında bir rızık bulduğu anlatılmaktadır. Zekeriyya rızkın kaynağını sorunca şu cevabı almıştı: "Bu, Allah katındandır; Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."[77]

Hz. Peygamber bazen arka arkaya oruç tutardı, buna visâl orucu denirdi. O'na uymak isteyen sahâbîlere şöyle engel oldu:

"Ey sahâbem, Rabbim bana yedirip içirir. Sizler bana benzeyip uyamazsınız."[78]

İbnu Hacer, bu ifadenin mecazî olduğundan bahisle peygamberlerin diğer insanlardan çeşitli yönlerden güçlü olduğunun kabul edildiğini belirtmektedir.[79]

6. Kitâb-ı Mukaddes'te Zikredilen Yuşâ b. Nûn'a Nazire: Reddü'ş-Şems (Güneşin Battıktan Sonra Tekrar Doğması)

Eski Ahit'te (Tevrat) bildirildiğine göre Yuşâ b. Nun, İsrailoğulları ile birlikte savaşırken şöyle dua etmişti:

"O zaman, Rabbin Amorîleri İsrailoğullarının önünde teslim ettiği gün, Yeşu Rabbe söyledi ve İsrail'in gözü önünde dedi:

Dur, ey Güneş, Gibeon üzerinde;
Ve ay, sen Ayyolan deresinde.
Ve millet düşmanlarından öç alıncaya kadar,
Güneş durdu ve ay yerinde kaldı.

Yaşar kitabında bu yazılmış değil midir? Ve Güneş göklerin ortasında durdu ve tam bir gün kadar batmakta acele etmedi. Rabbin, insan sesini işittiği o gün ondan evvel olmadı; çünkü Rab, İsrail için cenketti."[80]

Burada bildirildiğine göre tam bir gün güneş batmadan yerinde durmuştur.

Şimdi bunun Müslüman zihniyetindeki izdüşümlerini görelim:

---

[77] 3/Âl-i İmrân 37.

[78] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 44; bu mealde bir başka hadisi, Cebrâil'in Hz. Peygamberi gece namazı için kalktığında doyurması ile ilgili rivâyeti Aliyyu'l-Kârî *Mevzuât*'ında zikrederek, uydurma oluğunu söylemektedir: *el-Masnû*, s. 209 vd.

[79] İbnu Hacer, *Fethu'l- Bârî*, V, 244.

[80] *Kitab-ı Mukaddes*, I. *Eski Ahit (Tevrat)*, Yeşu, bab 10, cümle 12 vd., 225-226.

"Nakleder Kadı İyaz ender Şifâ
Ummu Seleme evinde idi Mustafâ
Kim Ali'nin dizine yatmış idi
Gün dahi varmış inüb batmış idi
Didi kıldın mı namazı yâ Ali
Didi kılmadım edeb kıldım velî
Gördü gün batmış cihan olmuş habeş
Doğ didi, doğdu geri derhal Güneş
Tâ Ali kıldı namazını tamam
Vardı dolundu gerü gün ay hümam."[81]

Râvîlerden Esmâ bt. Umeys'e göre olay, Hayber'de vâki olmuştur.

İbnu Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde bu hadîsin sebeb-i vürûdu için güzel ve yerinde bir tesbit vardır:

Bizim için bu hadîs sahîh olsaydı da, onunla Yahudi ve Hristiyanlara delil getirseydik ne iyi olurdu?"[82]

Hz. Peygamber'in nübüvvetini ehl-i kitâba kabul ettirebilmek için yahut onların peygamberleri ile Hz. Peygamber'i yarıştırma isteği bu hadîsin ortaya çıkmasına sebep olarak gözükmektedir. Ayrıca bu olayda ismi geçen Ali b. Ebî Tâlip'in fazileti hakkında uydurulduğunu İbnu Kesîr ifade etmektedir. Zira bu hadîsin isnadında yeralan râvî Ubeydullah b. Musa el-Absî (العبسي) şîadandır. Yine hadîsin bir başka râvîsi Ebû Abdirrahman el-Kûfî Mevla-yı Benî Aneze (عنزة) isimli zat hakkında "salihtir, fakat aşırı derecede şîa taraftarıdır" denilmiştir.[83]

Hendek gününde Ömer b. Hattâb ve Hz. Peygamber ikindi namazını, güneş batıp oruçlular iftar ettiği saate kadar kılamamışlardı. Buhârî'deki bir rivâyete göre Hz. Peygamber ve Ömer Bathan'a indiler, abdest alıp önce ikindiyi kaza edip, sonra akşam namazını kıldılar.[84]

Bu defa Hz. Peygamber'in yanındaki sahâbî Ali değil, Ömer olduğu için olsa gerek, Hz. Peygamber güneşi geri getirmedi.

---

[81] *Muhammediyye*, Yazıcızâde, 134-135; *Mevahib*, 345; *Kaynaklarla Peygamberimiz*, s. 111-112; Şifa-i Şerif, 281.
[82] İbnu Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 79.
[83] İbnu Kesîr, *age*, VI, 80-81.
[84] Buhârî, 10. Ezan 26, I, 157.

7. Hz. İsa'ya Nazîre

a. Dünyaya Gelir Gelmez Konuşması

Hz. İsa, doğduğu zaman annesi Meryem O'nu kucağına alıp, İsrailoğullarının yanına geldiğinde O'nu kınamışlardı. Fakat beşikteki çocuk konuşarak, kendi durumunu onlara izah etmişti:

"(Meryem) çocuğu gösterdi. Dediler ki "Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?" (Çocuk) "Ben Allah'ın kuluyum, dedi; (O) bana Kitabı verdi, beni Peygamber yaptı. Beni bulunduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekat vermeyi emretti. (Beni) anneme iyilik eder (kıldı), beni başkaldıran bir zorba yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de ve diri olarak kaldırılacağım gün de bana esenlik verilmiştir."[85]

Hz. İsa, doğumundaki mucizevî olayı açıklamak üzere yine mucizevî bir tarzda bebekken konuşmuştur.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'e de böyle bir özellik atfedilmesi kaçınılmazdı ve nitekim öyle de oldu. Müslümanlar da Hz. Peygamber'in dünyaya gelir gelmez konuştuğunu bildiren hadîsler îrad etmekten geri durmadılar.[86]

b. Ölüleri Diriltmesi

Hz. İsa'ya kendi devrinde yaygın olan tıp ilminin tedaviden âciz kaldığı hastalıkları iyileştirme ve Allah'ın izni ile ölüler; diriltme mucizesi verilmiştir.

"... Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim."[87]

Bu konudaki rivayetlerin ortaya çıkmasındaki mantığı şöyle izah etmektedirler:

"Peygamberimiz daha fazla ikrâmâ ve in'ama lâyık olduğuna göre ebeveynlerinin dirilmesi ve O'na iman etmelerine mâni olan ne olabilir?"[88]

Muhammediyye'de bunun şaşılacak bir husus olmadığı, aynı şeyi Hz. İsa'nın da yaptığı bir beyitle ifade edilmektedir:

---

[85] 19/Meryem 29-33.
[86] Suyûtî, *Hasâis*, I, 91; *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 54.
[87] 3/Âl-i İmrân 49.
[88] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 169.

"Aceb midir Muhammed ölüleri diri kılsa
Ki nice ölüleri diriltti işittin dünyada İsa."[89]

Elbette ölülerin diriltilmesinde mü'minler için şaşılacak bir taraf yoktur. Çünkü olup biten her şey Allahu Teâlâ'nın kudreti dahilindedir. Ne var ki daha önce serdettiğimiz sebeplerden dolayı bu, artık vâki olmamalıdır.

Hz. Peygamber'in dirilttiği kimselerin başında pek tabiidir ki önce anne-babası gelmelidir:

Didi kıldı diri Allah, atasını anasını
Getürdüler ana îman, pes oldu yerleri me'vâ[90]

Hz. Peygamber'in vedâ haccından dönerken annesinin kabri başında olay meydana gelmiştir:

Didi vardım anam kabrin çu gördüm diledim Haktan
Kim ânı der göre Allah, pes anamı etti ihyâ
Çu gördüm anamın yüzün didim iman getür bana
Getürdü sıdk ile îman inayet eyledi Mevlâ
Gerü gönderdi canını ânın Cennet serayına.[91]

Şiirlerle pek güzel ifade edildiği üzere inananların gönlü, Hz. Peygamber'in anne-babasının kafir olmasına katlanamayıp onların diriltilmesi doğrultusunda rivayetler oluşturmuşlardır. Bu meyanda amcası Ebû Talip de dirilip O'na iman ettikten sonra tekrar vefat etmiştir.

Ensârdan bir genç ölür; yaşlı ve kör annesi buna dayanamayıp, Rasûlullah'ı vesile ederek dua eder. Çok zaman geçmeden kudret-i Hak ile meyyit hayat bulur, yüzünü açar, hatta hazirûnla yemek bile yer.[92]

Bir başka örnek bir zatın îman etmesi ile ilgilidir:

Hz. Peygamber bir kimseyi îmana davet eder. Vefat eden kızını diriltmezse îman etmeyeceğini söyleyen adamla beraber kabrin başına giderler. Hz. Peygamber "Yâ fulâne" der, meyyit "lebbeyk" diye cevap verir. Dünyaya gelmek isteyip istemediğini sorar. Kız "Hayır, vallahi Allah'ı, ana-babamdan, âhireti de

---

[89] *Muhammediyye*, 165.
[90] *Muhammediyye*, agy.
[91] Agy.; *Mevâhib*, 371.
[92] *Mir'ât*, I, 274; *Şifa-i Şerif*, 319; *Mevahib*, 371.

dünyadan hayırlı buldum." diyerek tekrar dünyaya dönmeyi reddeder.[93]

Bu cümleden olarak bir başka özelliği kelam-ı mevtâ olarak zikredebiliriz. Meselâ, ensârdan biri vefat etti, tekfinden sonra cenazesi götürülürken "Muhammedun Rasûlullah" diyerek, Hz. Peygamber'in nübüvvetine şehâdet etmiştir.[94]

Yine ensârdan birinin vefatında ailesi etrafında ağlarken "susunuz" diye bir ses duyuldu. Ölünün yüzünü açtılar ağzından şu sözler döküldü:

"Peygamber Allah'ın elçisidir, O ümmî bir nebidir, nebilerin sonuncusudur, O'ndan sonra peygamber yoktur, evvelki kitaplarda da bu şekilde bildirilmiştir. İşte bu Allah'ın elçisidir, Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi Sana, ey Allah'ın elçisi!"[95]

Bir başka misalde bu defa Hz. Peygamber'in emri ile Hz. Ali ölüyü diriltmiştir:

Üç kimse Hz. Peygamber'e gelir ve "İsa ölüleri diriltirdi, Senden sâdır olduğu malûm değildir." derler. Hz. Peygamber pek uzak yerdeki Hz. Ali'yi, Hz. Cebrail'in seslenmesiyle çağırarak, kadîm Yahudi alimlerinden Yûsuf b. Ka'b'ın kabrine varıp, emr-i Hak ile ölüye seslenmesini emreder. Ali, varıp üç kere çağırır, her çağırışta toprak bir miktar yarılır. Nihayet üçüncü seslenişte "Allah'ın izni ile kalk!" deyince bir pîr çıkıp, üstünden başından tozunu silkeleyerek şöyle der:

"Ben Yûsuf b. Ka'b'ım ki Yemen padişahı olan Tubba' (تبع) bunda geldükte vâfir nasihat idüb ve fesâd u katl-i nâstan men etmiştim. Öleli 300 yıldan fazla oldu. Kalkıp O'nu tekzib eden bir cemaata karşı âhir zaman peygamberini tasdik eyle, deyu bir nidâ işittim."

Hazirûn, Yûsuf'un tekrar kabrine döndürülmesini isterler. Ali bir şeyler okuyunca ölü mezara girip, toprak kapanır. Fakat bu cemaatin iman edip etmediği bilinmemektedir, der Mir'ât sahibi.[96]

---

[93] *Mir'ât*, I, 273-274; *Muhammediyye*, 135; *Şifa-i Şerif*, 319.
[94] *Age*; I, 274; *Şifâ*, 320.
[95] *Age*, I, 274; *Şifâ*, 320.
[96] *Mir'ât*, I, 274.

c. Hastalıkları İyileştirme

Hz. Peygamber'i, Hz. İsa ile yarıştırma konusunda bir başka misal de O'nun tıpkı Hz. İsa gibi hastalıkları tedavi etmesidir.

Bir kadın, kel olan oğlunu getirdi, Hz. Peygamber elleriyle başını meshedince derhal şifa bulup, saçları çıktı.[97]

Yine bir hanım iki kere sara nöbeti geçiren oğlunu Hz. Peygamber'e getirdi. O, hastanın göğsünü sıvazladı; çocuk kustu, ağzından siyah köpek yavrusu gibi hareket eden bir nesne çıkıp yürüyerek gidince, tamamen şifa buldu.[98]

Bir abraş kadın, hastalığından Rasûle şikayet edince, Hz. Peygamber, bir asâ ile üstünü meshetmekle marazdan, bilkülliye halâs olmuştur.[99]

Kelin, saralının, abraşın iyileştirilmesine, sağırın işitir hâle getirilmesi de ilave edilmiştir.[100]

Hz. Peygamber, tıpkı Hz. İsa gibi körü iyileştirmiştir. Kör biri Hz. Peygamber'e gelir, bir dua öğretir. Rasûlullah'ı tevessül ederek yapılan dua neticesinde körün gözleri görmeye başlar.[101]

Yine bu babtan olmak üzere, Uhud gazvesinde Katâde'nin çıkan gözünü yerine yerleştirdiği rivayet olunur.[102]

Hayber'de, Hz. Ali'nin rahatsızlanan gözlerine tükürüğünden sürmekle onu iyileştirmiştir.[103]

Fudeyk (فديك) adlı biri, yılan yumurtasına bastığı için gözlerine ak düşmüştü, hiç göremiyordu. Rasûlullah gözlerine tükürünce görmeye başladı; hatta seksen yaşında olmasına rağmen iğneye ibrişim geçirirdi.[104]

Tükürüğünün şifa olması ile ilgili bir başka örnekte, Muhammed b. Hatip adlı bir zatın çocukken üzerine ateşte kaynayan tencere devrildiği için yanık izleri içindeki vücudunu, Hz.

---

97 *Age*, I, 275.
98 *Age*, I, 275; *Mevâhib*, 372.
99 *Mir'ât*, I, 275.
100 *Age*, I, 275.
101 Agy.
102 Agy.
103 *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 28.
104 *Mir'ât*, I, 275; *Mevâhib*, 373; *Şifa*, 322.

Peygamber'in tükürüğüyle meshettiği bildirilir. Tabii ki şifa bulmuştur.[105]

Hz. Peygamber'in felçlileri iyileştirdiği[106], diş ağrısını geçirdiği[107], kırılan bacağı ve hatta kopan kolu dua ile yerine yerleştirdiği[108] rivayet edilmektedir.

Hayber'de kılıç yarasını üç defa okumakla iyileştirdiği de belirtilir.[109]

Bu kadar mühim mucizelerin Kur'an'da niçin yer almadığı ise merak konusudur. Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesinden hastalıkları iyileştirmesine kadar bütün mucizelerini Hz. Peygamber'e atfetmek öyle görünüyor ki rivayetlerin ortaya çıktığı H. II. asır Müslümanlarının kendi kültürleriyle ortaya koydukları peygamber anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayışın Kur'an'a uymadığı ise açıkça ortadadır.

Hz. İsa'nın bir de "Mâide" yani gökten O'na ve havârîlerine sofra indirilmesi, ondan yemeleri ve kalplerinin itminânı mucizesi vardır. (3/Mâide 112-115)

İnananlar bu hususta da boş durmamışlar ve pek çok fantezi üretmişlerdir. Önceki bölümde Hz. Peygamber'in oldukça zahidâne bir hayat yaşadığından bahsederken Hz. Aişe'den bir rivayet nakletmiştik. Bu rivayete göre, Hz. Peygamber ve ailesi hurma ve su ile iktifâ eden kimselerdi. Ara sıra Medineli hanımların hediye ettikleri süt de onların azıkları arasındaydı.

Sofradaki yemeğin bereketlenmesi hususundaki rivayetler ister istemez akla şu soruyu getirmektedir: Niçin Hz. Peygamber kendisi ve ailesi, hatta fakir ashâbı için sürekli dua etmedi de yarı aç yarı tok bir ömür sürdü?

Mekke'den Medine'ye hicret ederken Ümmü Ma'bed'in sütsüz koyununu sağdı ve hem iki arkadaşı hem de koyunların sahibi olan hanıma bu süt yetti.[110]

---

105 *Mir'ât*, I, 275.
106 *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 172.
107 Agy.
108 *Şifa*, 323.
109 Agy.
110 *Mevâhib*, 377; Beyhakî, *Delâil*, II, 492; *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 195; *Şifa-i Şerif*, 335.

Hz. Peygamber yemeği dua ile bereketlendirir, ordu yer doyar, azık torbalarını da doldururlar. Sonra su için dua eder. Parmaklarından pınar gibi sular fışkırır insanlar içer, hayvanlarını sular ve kırbalarını da doldururlar. Sonra Hz. Peygamber gülümser ve kelime-i şehadet getirir.[111]

Ummu Suleym adlı bir hanım, bir tulum yağı Hz. Peygamber'e hediye gönderir. Tulumu boşaltıp geri verirler, fakat hiç eksilmemiştir.[112]

8. Sadece Hz. Peygamber'e Ait Olan Özellikler

Diğer Peygamberlere verilen mucizelerin benzerinden başka, Hz. Peygamber'in vücudunun azâları ile ilgili özellikleri de bu efsanevî peygamber portresinin tamamlayıcı öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suyûtî, Hz. Peygamber'in gözlerinin mucizesinden bahsederken, O'nun harikulâde bir tarzda gözünün karşısında olmayan şeyleri de gördüğünü bildirir ve bunun aklen mümkün olduğunu savunur. Zayıf da olsa şu rivayeti nakletmekte bir beis görmez:

"O'nun sırtında, daima arkasındaki şeyleri gördüğü bir gözü vardı."

"Denilir ki: İki omzunun arasında iğne deliği gibi küçük iki gözü vardı, elbise ve başka şeylerin üstünü örtmesiyle görme özelliğini kaybetmezdi."[113]

Namazda iken arkadaki cemaatin rükû ve secdelerini tıpkı önünde imişler gibi gördüğünü, bu sebeple kendisini beklemeksizin rükû ve secde etmemelerini söylemiştir.[114]

Bu hususla ilgili olarak şu iki âyeti delil göstermektedirler:

26/Şuarâ 218-219: "O seni görür: Namaza durduğun zaman. Ve secde edenler arasında eğilip doğrulurken."

53/Necm 17: "(Peygamber'in) gözü şaşmadı ve azmadı."

---

[111] Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 212; *Şifa*, 282.
[112] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 132.
[113] Suyûtî, *Hasâis*, I, 151.
[114] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 36; Suyûtî, *Hasâis*, I, 152.

Yine yukarıdaki 53/Necm 17. âyetini Suyûtî delil göstererek O'nun ışıkta gördüğü gibi, karanlıkta da gördüğünü nakletmektedir.[115]

Peygamberlerin kalplerinin uyanık olması hakkındaki hadîsi de Suyûtî, Şeyhân'dan tahric ederek rivayet eder:

"Yâ Aişe, benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz."

"Biz peygamberler topluluğu (şu özelliğe sahibiz) gözlerimiz uyur, fakat kalplerimiz uyumaz."[116]

Hiç kimsenin görmediğini gördüğü gibi duymadığını da duyardı.

"Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim." Meselâ, gökyüzünün çıkardığı sesi duymuş ve melekleri de görmüştür.[117]

Hz. Peygamber'in efsanevî portresinin bir başka bölümü, ayakları ile ilgilidir. Normal olarak bir insan, kum üzerinde yürüdüğünde ayaklarının izi kalır, kayalıklarda yürüse, ayak izi olmaz. Fakat inananlar O'nu olağanüstü özelliklere haiz biri olarak görmek istedikleri için tam tersi olmuştur. Ayakları kayalara batarak şekil bırakır, kumluğa ise batmayıp şekil bırakmaz.[118]

Hz. Peygamber'in vechi o kadar nurludur ki kaybolan iğneler O'nun sayesinde bulunur; Hz. Aişe bir defasında dikiş dikerken iğnesini kaybeder; arar fakat bulamaz. Hz. Peygamber'in gelişi ile O'nun yüzünün ışığı ile daha iyi görerek iğnesini bulur.[119]

Suyûtî'de geçen bir rivayete göre, Halîd b. Velîd eşsiz zaferlerini, bir umre esnasında saçını tıraş eden Hz. Peygamber'in saçının telinden birkaç tanesini üzerinde taşımasına borçludur.[120]

Hz. Peygamber elbiselerini ne denlü giyseler asla kirlenmezdi.[121] Bunun, doğal olan bir hâdiseyi peygamber için kü-

---

[115] Suyûtî, *Hasâis*, I, 152.
[116] Suyûtî, *Hasâis*, I, 118; *Delâil*, VI, 73.
[117] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 40-41; Suyûtî, *Hasâis*, I, 113.
[118] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 141; *Mir'ât*, I, 286.
[119] Suyûtî, *Hasâis*, I, 107.
[120] *Age*, I, 117; *Delâil*, VII, 249.
[121] *Mir'ât*, I, 286.

çüklük adderek O'ndan nefyetmek amacıyla vârid olmuş bir hadîs olduğu ortadadır.

Hz. Peygamber'i diğer insanlardan farklı kılan özelliklerden biri de üzerine asla sinek konmaması, bit, pire vb. hâşerâtın, sivrisineğin O'nun kanın emmemesidir.[122] Bu, bütün özellikler arasında vukuu herhalde en muhtemel olanıdır. Çünkü Hz. Peygamber temizliğe son derece riâyet eden bir insandı.

Bir başka husus, O'nun bütün atıklarının temiz olmasının kesinliğidir.

Bu bağlamda, kadınların O'nun terinden parfüm yapmalarını zikredebiliriz. İmam Müslim'in bu hususa bir bab tahsis ettiği malûmdur.[123]

Abdullah b. ez-Zubeyr'in de Hz. Peygamber'in hacamat kanını içerek çok kuvvetlendiği nakledilmektedir.[124]

İbnu Hacer'den bir rivayette de bir hizmetçinin Hz. Peygamber'in hacamat kanını içmekle ateşten korunduğu mervîdir.[125]

Kan içmekle Kur'an âyetiyle haram olduğu sâbit olan bir hususdur (2/Bakara 173). Buna rağmen, Hz. Peygamber'in kanını içenin Cennetlik olması ya da Cehennemden kurtarılması yorumu, bu Kur'anî hükümle nasıl bağdaştırılabiliyor?

Mir'ât sahibi der ki:

"Kan ve idrarının temizliği esah olub, helal olmağın bazı sahâbe teberrüken içip kimi şifâ bulub, kimine dâhi duhul-i Cennetle beşâret buyurmuşlardır."[126]

Kanıyla birlikte, idrarının içilmesi hem şifâ hem de helâl olması O'nun masalvarî bir kişilikte tezahür ettirilmesinden başka ne ile açıklanabilir?

Ummu Eymen (Hz. Peygamber'in hizmetçisi) yanlışlıkla Hz. Peygamber'in idrarını içer Rasûlullah bunu duyunca "artık hiç karnın ağrımayacak" müjdesini verir.[127]

---

[122] *Hasâis*, I, 117; *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 32.

[123] Müslim, 43 Fadâil, bab.22, IV, 1815; *Hasâis*, I, 114; *Delâil*, VI,69.

[124] *Hasâis*, I, 117.

[125] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 29.

[126] *Mir'ât*; I, 287; Suyûtî, I, 120.

[127] *Hasâis*, I, 122; (Abdurrezzak bu hanımın Ummu Yûsuf ile künyelenen Ummu Habibe'nin hizmetçisi "Bereke" (بركة) olduğunu rivayet eder.)

Fehremez Sercan ve Mustafa Varlı *Kaynaklarla Peygamberimiz* adlı, günümüzde mevcut peygamber anlayışını aksettiren eserlerinde şu yorumu yapmaktadırlar:

"Görülüyor ki Peygamberimizin artıkları temiz olduğu gibi şifâ ve uhrevî saâdet vesilesidir. Bunun içinde kanı ve idrarı teberrük edilir, hastalıklarda kullanılırdı."[128]

Biz ise, Doç. Dr. İ. H. Ünal'ın şu yorumuna, daha mantıklı ve hakikate yakın bulduğumuz için, katılıyoruz:

"Yanlışlık sonucu ortaya çıkan idrar içme olayında da Hz. Peygamber'in bir insan olarak yapılan yanlışlığa gülmesi ve bir espriyle bu hatayı yapanın gönlünü almasından, Hz. Peygamber'in idrar ve dışkısının temiz olduğunu çıkartmak için herhalde iyi bir fakih olmak gerektir. Üstelik *Müstedrek*'te yer alan rivayette Hz. Peygamber'in Ümmü Eymen'e idrar dolu kabı alıp dışarı dökmesi emri varken adeta "al bunu iç, şifâ olsun" demiş gibi bir hükme varmanın mantığını anlamak mümkün değildir."[129]

Hz. Peygamber def-i hâcet yapmak istediğinde yer yarılır ve atıklarını yutardı. O yerde hoş bir koku eserdi. Diğer peygamberlerin de böyle olduğu nakledilmektedir.[130]

Bu bağlamda bir rivayet itaat-i cemâdât ile birleştirilerek verilir:

Hz. Peygamber'in emriyle bir sahâbî, hurma ağaçlarına bir araya toplanmalarını emreder; ağaçlar bir yere gelip, toplanınca, "Hz. Peygamber onların arkasında kaza-i hâcet eder, daha sonra ağaçlar eski yerlerine dönerler.[131]

Yine O'nun kuyulara tükürdüğü ve o andan itibaren o kuyulardan daha tatlı ve hoş suyun hiçbir kuyuda görülmediği gibi misk gibi hoş bir koku da etrafa yayılırdı.[132]

Son olarak O'nun eli ile insanların yüzünü meshetmesi üzerine yüzlerinin ak ve aydınlık olmasını da zikrederek bu portreyi bitirmek istiyoruz.

---

[128] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 30.
[129] Doç. Dr. İsmail Hakkı Ünal, Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i Anlamak, *İslâmî Ar. Der.*, c. 10, sa. 1-2-3, yıl 1997, s. 44.
[130] *Mir'ât*, I, 287; *Delâil*, VI, 70.
[131] *Mir'ât*, I, 273.
[132] *Kaynaklarla Peygamberimiz*, 120 vd.

Daha yüzlerce rivayeti, efsanevî peygamber portremize ilave etmek mümkündür. Biz sadece bazı örnekler vermekle yetindik. Bu masalvârî peygamber anlayışının Kur'an'la ve Hz. Peygamber'in gerçek yaşantısı ile hiç bir uyum arz etmediği açıktır. Müslümanların ehl-i kitapla teması ve onların dinî kültürüyle alâkadâr olmaları neticesinde Hz. Peygamber'e, O'nun devrinde yaşayan müşriklerin arzu ettikleri doğrultuda mucizelerin atfedilmesi, İslâm'ın gerçek bir hayat tarzı ve Allah Rasûlü'nün en güzel örnek olmaktan çıkıp, dinin bir kültüre dönüşmesi, elçinin ise insanüstü bir varlık kategorisinde değerlendirilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Böyle efsanevî, olağanüstü özellikleri olan birinin örnek alınması ise imkansızdır.

Bundan sonraki kısımda, bu efsanevî portre hakkında bazı âlimlerimizin görüşlerini aktararak çalışmamıza son vereceğiz.

c. Efsanevî Peygamber Portresinin Muteber Kitaplarda Yeralması ve Bunun Eleştirisi

Önceki bölümde çeşitli kaynaklardan yararlanarak bir peygamber portresi oluşturmaya çalıştık.

Bu bölümde, bu rivayetlerin bazılarının *Kutub-i Sitte*'deki durumlarına temas edilecek ve bazı âlimlerimizin görüşlerine yer vereceğiz.

Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi dönemde peygamber olduğunun bilinmesi konusundaki Rahip Bahîra örneğini İmam Tirmizî nakletmektedir. Rahip, Ebû Talip'le Şam'a kervan ticaretine giden Hz. Peygamber'i tanıyınca şunları söylemektedir:

"O, alemlerin efendisi, Rabbu'l-âleminin nebisidir."

Kureyşliler buna şaşırırlar, bunu nereden anladığını sorarlar. O da cevâben, Akâbe'den beri yolda secde etmeyen taş ve ağacın kalmadığını, bunların da yalnız bir peygambere secde ettiğini bildiğini söyler ve ilave eder: "O'nun sırtındaki nübüvvet mührünü gördüm."[133]

Tirmizî'nin *Sünen*'inde yeralan bir başka rivayette Hz. Peygamber'e nübüvvetin ilk zamanlarında taşların selam verdiği bildirilmektedir:

---

[133] Tirmizî, *Sünen*, 50. Menâkıb 3, V, 551.

"Mekke'de bir taş vardı; ilk peygamber olduğum gecelerde bana selam verirdi. Ben halâ onu tanırım."[134]

Cemadâtın Hz. Peygamber'e selam vermesi ile ilgili rivayetlerin, *Kutub-i Sitte* olarak bilinen en sahih eserlerimize bile girmiş olduğu görünmektedir.

Aynı eserde yeralan Hz. Peygamber'in ilk nübüvvet alameti olarak kabul edilebilecek "rüyalarının aynen çıkması" bize daha mantıklı gelmektedir.[135]

Hz. Peygamber'in hayvanlarla konuştuğuna dair rivayetlerden Ebû Dâvud'da yeralan iki örneğe göre, Hz. Peygamber'in onlarla konuşmadığı, fakat bu ince ruhlu, hassas ve dakîk yürekli Peygamberin onların görünüşünden hâllerini anladığı sonucunu çıkarıyoruz:

"Hz. Peygamber bir deveyi sırtı karnına yapışmış görünce, devenin sahibine şunları söyler:

-"Bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkunuz. Güzelce binip, güzelce besleyiniz."[136]

Görüldüğü gibi burada deve ile bir konuşma mevzubahis değildir. Mesele sadece Hz. Peygamber'in onun zavallı halini görüp acımasıdır.

Yine bir başka misâlde bir deve inler, fakat bu defa Hz. Peygamber'i görünce gözleri dolar, O'nun yanına gelir. Hz. Peygamber deveyi okşayarak sakinleştirdikten sonra, onun sahibini arar. Bir genç gelip devenin kendisine ait olduğunu söyleyince, O der ki:

"Allah'ın sizin mülkiyetinize tahsis ettiği bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkmaz mısınız? Onu aç bırakıp çok fazla çalıştırarak yorduğunu bana şikayet etti."[137]

Bir rivayette de hayvanın konuşması ve dağların O'na cevabı, kelam-ı cemâdât olarak geçen bölümde zikredilmişti. İmam Tirmizî'nin Sünen'inde yeralan bir rivayette, dağın Hz. Peygamber ve bazı sahabîler üzerinde iken sallandığı, taşların

---

[134] *Age*, 50. Menâkıb 5, V, 553.
[135] *Age*, 50. Menâkıb 6, V, 556.
[136] Ebû Dâvud, *Sünen*, 9. Cihâd 47, I, 27.
[137] *Age*, 9. Cihâd 47, I, 28.

bu sarsıntıdan yuvarlandığı nakledilmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber ökçesiyle dağa vurur ve şöyle der:

"Sakin ol, üzerinde bir nebî, bir sıddîk ve iki şehîd var."[138]

Hz. Peygamber ve vefatından sonra halife olacak ilk üç sahabînin zikri dikkate değer bir noktadır.

İtaat-i cemadat cümlesinden olarak bazı hurma ağaçlarının, Hz. Peygamber'in kaza-i hâcetini yapması için dallarını yere kadar eğerek O'nu setretmesi, daha sonra da doğrulup eski hallerine dönmeleri rivayeti Müslim'de yeralmaktadır.[139]

Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinde hutbe okurken yaslandığı hurma kütüğünün inlemesi birkaç tarîkten rivayet olunur.

İbnu Ömer'den gelen rivayette hurma kütüğü, minber yapılıp Hz. Peygamber yanından ayrılınca ağladığı, Peygamberimizin gelip onu okşayarak teskin ettiği mervîdir.[140]

Câbir b. Abdillah'tan gelen rivayet daha da duyguludur. Bu defa kütük, çocuk bağırması gibi bağırır, inler, yine Rasûlullah'ın okşaması ile susar.[141]

Misâllerde görüldüğü üzere hurma kütüğünün inlemesi meselesi en sahih kaynaklarımıza bile girmiştir.

Bir başka misal ağaçların itaati ile ilgilidir. Mekke halkının duyarsızlığına çok üzülen Hz. Peygamber'i, Hz. Cebrail teselli etmek için gelir ve "Sana bir mucize göstereyim mi?" der. Olumlu cevap üzerine, karşıdaki ağacı çağırmasını söyler. Hz. Peygamber çağırınca ağaç gelir, "git" deyince tekrar eski yerine döner. Hz. Peygamber "bu bana kâfidir." diyerek rahatladığını belirtir.[142]

Diğer bir misâlde bir a'rabinin mucize talebi üzerine hurma salkımı Hz. Peygamber'in emri üzerine ağaçtan iner, geri gitmesini söyleyince de çıkar.[143]

---

[138] Tirmizî, *Sünen*, 50. Menakıb 19, V, 585 vd.
[139] Muslim, *Sahih*, 53. Zuhd ve'r-Rakâik 18, IV, s.2306.
[140] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 173 vd; 11. Cum'a 26, I, 220.
[141] İbnu Mâce, *Sünen*, 5. İkâme 238/199, II, 176 vd; Tirmizî, *Sünen*, 50. Menâkıb 6, V, 554 (Tirmizî bu hadîs için "hasenun, sahîhun" yorumunu yapmaktadır).
[142] İbnu Mâce, 36. Fiten 23/23, IV, 372.
[143] Tirmizî, 50. Menâkıb 6, V, 554.

Buhârî'de yeralan bir başka rivayette de Hz. Peygamber'in cinlerle buluştuğu gecenin haberini bir ağacın verdiği nakledilmektedir.[144]

Ağaçların itaati ve konuşması efsanevî peygamber portresinin önemli bir öğesidir.

İnşikâk-ı kamer gibi Mekkelilerin mucize isteği üzerine gerçekleştiği bildirilen çok önemli bir hâdisenin Buhârî'de sadece üç sahabîden (ikisi Medine devrinde iken çocuktu) rivayetinin çok enteresan olduğunu düşünüyoruz.[145]

Enes b. Mâlik, İbnu Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'dan başka meselâ, hiç olmazsa Ebû Bekr, Ömer, Ali vb. gibi nübüvvetin başlangıcından itibaren İslâm olan zatların şahit olup haber vermesi gerekmez miydi, sorusu ister istemez akla gelmektedir.

İnşirah sûresindeki Şerhu's-sadr konusunda ise İmam Buhârî, yine İbnu Abbas'tan gelen şu rivayeti nakletmektedir:

"Senin göğsünü açmadık mı (âyetiyle kastedilen) Allah'ın O'nun göğsünü İslâm'a açmasıdır."[146]

Buradaki misalde Buhârî'nin âyetin harfî yorumuna gitmeyip mecâzî manânın kastedilmiş olabileceği üzerinde durduğu görülmektedir.

Keşşâf sahibi Zemahşerî de aynı âyeti şöyle tefsir etmektedir:

"Nübüvvetin umumu ve sekâleynin hepsinin davetini taşımak üzere genişletmedir. Veya kafirlerin taarruz ve tuzaklarına tahammül için yahut gönüle ilim ve hikmeti koyarak cehalet ve körlükle beraber sıkıntı ve darlığı izale etmek manâsında genişliktir.[147]

Hz. Peygamber'in Hz. Musa ile yarıştırılması hususunda misal verdiğimiz, parmaklarından suların fışkırması rivayetlerinin *Kutub-i Sitte*'ye girdiğini müşahede etmekteyiz:

Bunlardan birine göre, Hz. Peygamber abdest alacak su bulamıyor; Enes b. Malik içinde çok az su olan bir kap getiriyor, hem kendisi hem de çağırılan bütün sahabîler abdest alı-

---

[144] Buhârî, 63. Menâkıbu'l- Ensâr 32, IV, 240.
[145] Buhârî, 61. Menâkıb 27, IV, 186; 65. Tefsîru'l-Kur'an 54, VI, 52.
[146] Buhârî, 65. Tefsîru'l-Kur'an 94, VI, 87.
[147] Zemahşerî, *Keşşaf*, IV, 770.

yor. Enes'in söylediğine göre Hz. Peygamber'in parmaklarının altından göze gibi su kaynıyordu. Hepsi sırayla abdest aldılar.[148]

Aynı babda yeralan bir başka rivayete göre Hz. Peygamber kendisine getirilen içinde az miktarda su bulunan bardağa dört parmağını uzatmış, parmaklarından fışkıran sular neticesinde 70 kişi abdest almıştır.

Câbir b. Abdillah'dan gelen rivayette ise böyle bir misalde, 1500 kişinin abdest aldığı ve eğer 100.000 kişi olsalar suyun yine yeteceği nakledilmektedir.[149]

Her şey bir tarafa Hudeybiye'de iken 50 yaşın üzerinde olması gereken Hz. Peygamber'in 1500 kişinin elinin altından abdest alması sırasında yorulmadan nasıl kalabildiği hayreti mûciptir.

Yetimler sahibi yaşlı kadının iki kap suyunun, bereketlenerek çoğalması rivayeti Buhârî'de yeralmaktadır. Bu sudan 40 kişi içmiş, doymuş, kendi kırbalarını doldurmuştur. Daha sonra herkes yanındaki yiyeceği getirip, toparlayarak ve kapları da hiç eksilmeden su ile dolu olarak bu hanıma iade etmişlerdir. Bunun üzerine bu hanımın İslâm'a girdiği de mervîdir.[150]

Yine suların çoğalması ile ilgili bir başka rivayet Berâ b. Azib'ten nakledilir. Hz. Peygamber ağzına aldığı bir miktar suyu mazmaza yapıp, suyu kuruyarak azalan bir kuyuya boşaltır. Kuyunun suyu bereketlenerek çoğalır.[151]

Yemeklerin Hz. Peygamber'in sofrasında tesbih etmesi ve hazirûnun olaya vukufiyeti *Kutub-i Sitte*'de yeralan rivayetler arasındadır.[152]

Cansız varlıkların tesbih etmesinin en sahîh kaynaklarımıza girmesi, halk arasında revaç bulduğunu düşündüğümüz efsanevî peygamber portresinin itibar kazanmasını destekler mâhiyettedir.

Yemeğin çoğalması konusunda çarpıcı bir misal Ummu Suleym ve Ebû Talhâ'nın başına gelir.

---

[148] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 169-171; Tirmizî, 50. Menâkıb 6, V, 556-557.
[149] Buhârî, Agy.
[150] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 168 vd.
[151] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 170.
[152] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 171; Tirmizî, 50. Menâkıb 6, V, 557.

Hz. Peygamber'in ses tonundan O'nun aç olduğunu anlayan Ebû Talhâ eve gelerek, küçük bir ziyafet hazırlar. Eşi Ummu Suleym'i, o esnada namaz kılan Hz. Peygamber'i yemeğe davet etmek üzere gönderir. Namazdan sonra Hz. Peygamber daveti kabul eder, fakat cemaatı da beraberinde getirir. Bu kadar insanı doyuramamaktan korkan Ebû Talhâ'yı Hz. Peygamber sakinleştirir. Yemeği getirmelerini söyler ve bereketlenmesi için dua eder. Sonra onar onar bütün cemaati sırasıyla içeri alırlar. Hepsi doyar ve kalkar. Rivayete göre o gün 70-80 kişi bu yemekten yemiştir.[153]

Bir kişi için hazırlanan yemeğin 70-80 kişiye yetmesi biraz fazla abartılmış olduğu fikrini akla getirmektedir.

Câbir b. Abdillah'tan gelen başka bir rivayet de hurmaların çoğalması ile ilgilidir.

Câbir'in babası bir miktar borç bırakarak vefat eder. Az sayıda hurmaları vardır. Câbir borçlularına görünmemeye çalışarak Hz. Peygamber'e gelir ve durumu anlatır. Hz. Peygamber, az olan hurmaya dua eder; Câbir bununla borçlarını ödediği gibi, neredeyse onlara verdiği kadarı da kendisine kalmıştır.[154]

Hz. Peygamber'in hastalıkları iyileştirmesi hakkındaki rivayetlerin en cazibi herhalde yeğeni ve damadı Hz. Ali ile ilgili olanıdır.

Hayber günü sancağı taşıyacak olan en sevdiği kişi, Ali'yi araştıran Hz. Peygamber O'nun gözlerinden müşteki olduğunu işitince yanına çağırtır. Gözlerine tükürür, o anda hastalık iyileşir; öyle ki sanki hiç hasta olmamış gibidir.[155]

"Tükürerek iyileştirme"nin bahis konusu olduğu bu rivayete mukabil, yine Buhârî'de yeralan bir başka rivayette Uhud günü Hz. Peygamber'in yakınlarının oldukça önemli hijyen şartlarına uyup, yaranın akan kanını yıkayarak, yaktıkları bir

---

[153] Buhârî, 61. Menâkıb 25, IV, 171 vd.; Tirmizî, 50. Menâkıb 6, V, 555.

[154] *Age*, 61. Menâkıb 25, IV, 172.

[155] Buhârî, 56. Cihâd 102, IV, 5; 64. Meğazi 38, V, 76-77; 62. Ashâbu'n-Nebî 9, IV, 207; Müslim, 32. Cihâd 45, III, 1441; 44. Fadâi'lu's-Sahabe 4, IV, 1872; Tirmizî, 50. Menâkıb 21, V, 596 (Tirmizî hadîs hakkında hasen, sahîh yorumu ile birlikte bu vechinin garîb olduğunu belirtmektedir.); İbnu Mâce, *el-Mukaddime* 11, I, 83 (Bu vecihle, İbnu Mâce'nin infirâd ettiği kaydedilmiştir).

hasır parçası ile Hz. Peygamber'in yarasını dağladıkları bildirilmektedir.[156]

Bir başka göz rahatsızlığını Hz. Peygamber'in dua etmek sûretiyle iyileştirdiği yine bu en sahih kaynaklarda yer almaktadır.[157] Hz. Peygamber'in, peygamberlere hâs özellik olarak tavsif ettiği gözlerin uyuyup, kalbin uyumaması hususu Hz. Aişe'den nakledilir:

"Hz. Peygamber yatsı namazını kılınca, O'nun yorulduğunu düşünen eşi: "Vitri biraz uyuyup da sonra kılsanız." der, fakat Hz. Peygamber gözleri uyusa bile kalbinin uyumadığını söyleyerek vitri kılar.[158]

Bu rivayette, bize öyle geliyor ki Hz. Peygamber'in vitir kılma arzusu uykuya galebe çalmıştır. Gözleri uyumayı istiyor; fakat gönlü namazdan yana olduğu için namazı tehir etmiyor.

Bütün bunlara rağmen *Kutub-i Sitte*'de yeralan bazı rivayetlerin efsanevî peygamber portresine katkıda bulunduğu görülmektedir.

Ahmed b. Hanbel, *Musned*'inde Hz. Peygamber'in hayvanların dilinden anladığını nakletmektedir. Devenin Hz. Peygamber'i görünce inlediğini, gözlerinin yaşardığını bildirir. Hz. Peygamber onun yanına gelip okşar ve sakinleştirir. Olayın akışını daha önce zikretmiştik. Bu rivayette de deve Hz. Peygamber'i tanımış ve sahibinden şikayet etmiştir.[159]

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bir başka hâdise, Hz. Peygamber'in kılıç yaralarını nefesiyle iyileştirmesi hakkındadır.

Yezîd b. Ebî Ubeyd, Seleme b. el-Ekva' (الأكوع)'ın bacağında bir darbe izi gördü ve ne olduğunu sordu. Hayber gazasında bir yara aldığını ve Rasûlullah'a getirildiğini anlatan Seleme, O'nun dua edip üflediğini ve ondan sonra şikayeti kalmadığını anlattı.[160]

---

[156] Buhârî, 56. Cihad 163 (Babu devâi'l- cerhi bi-ihrakil-hasır=Hasın yakarak yarayı tedavi etme babı), IV, 26.

[157] İbnu Mâce, 5. İkâmetu's-Salât 189, II, 156 vd.; Tirmizî, 49. Daâvat 119, V, 531 (Hadîsin hasen, sahih, garîb olduğu nakledilmektedir.)

[158] Buhârî, 61. Menâkıb 24, IV, 168.

[159] Ahmed b. Hanbel, *Musned*, I, 205.

[160] Ahmed, *Musned*, IV, 48.

Daha önce Uhud gazasında kendi yarasını temizletip dağlatan Hz. Peygamber'in, Hayber'de bir başka sahabîsine sadece nefesiyle üfleyip, tedavi etmesi biraz garip gözükmektedir.

Aynı Seleme b. el-Ekva' ile ilgili bir başka rivayette; Rabze (ربذة) mevkiinde olayın ravîsi Abdurrahman'ın babası ve arkadaşları hacca giderken mola vermek için binitlerinden inerler. Orada mezkûr Seleme'nin bulunduğunu öğrenince yanına gelip selam verirler; Hz. Peygamber'den sorarlar. "Hz. Peygamber'e bu elimle bey'at ettim." der ve kocaman elini gösterir. Herkes ayağa kalkar ve elini öperler.[161]

Bu hâdisede ümmetin, Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve düşkünlüğünün ne kadar ileri safhalarda olduğu görülmektedir.

Minhatu'l-Ma'bud'da yeralan bir rivayette Ummu Suleym'in Hz. Peygamber'in su içtiği kabı başkaları içmesin diye kırdığı mervîdir.[162]

Sâbit diyor ki, Enes b. Malik, (Hz. Peygamber'in vefatından sonra) bir gün yanımıza geldi. Elinde bir bardak vardı, onunla Rasûlullah'a su, bal, süt ve nebîz ikram ettiğini anlattı.[163]

Enes'in Hz. Peygamber'in su içtiği bardağı teberrüken saklaması da bu sevginin tezâhürlerindendir.

Hz. Peygamber'e getirilen içeceği, önce kendisi sonra yaşlılara vermek istemesi üzerine, sağında oturan gencin "Senden nasibimi, hiç kimseye vermek istemem." diyerek reddetmesi de bu sevgiden kaynaklanmaktadır.[164]

Ummu Suleym'in Hz. Peygamber'in terinden parfüm yapmaya kalkışması ilk eserlerden sayılan Tayâlîsî'nin *Musned*'inde yer almaktadır.[165]

Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr'in hicret esnasında Ukbe b. Ebî Mua'yt'ın koyunlarına çobanlık yapan küçük çocuğun sütsüz koyununu sağmaları, *Minhâtu'l-Ma'bûd*'da, "Hz. Peygam-

---

161 Agy, 54.
162 *Minhatu'l- Ma'bud*, II, 125.
163 Agy.
164 Agy.
165 *Minhâtu'l-Ma'bûd* (Tayâlîsî'nin Musned'inin tertibidir) II, 125.

ber'in kuru memeden süt sağması ve duası ile onun bereketlenmesi" bâb başlığı altında zikredilmektedir.[166]

Minhât'ta yer alan bir başka bab başlığı ise şu şekildedir:

"Parmaklarının arasında su fışkırması, devenin ona şikayet etmesi ve nefesi ile yaraların iyileşmesi babı..."

Bu başlığı aynen vermekten maksadımız, H. 133/751'de Basra'da doğup, 70 yaşlarında iken 204/819'da vefat eden Ebû Dâvud Süleyman b. Davud b. Cârud et-Tayâlisî'nin devrinde bile bu tür hadîslerin mevcut olduğunu göstermektir. Demek ki H. II. asrın sonlarında ümmet içinde realiteden uzak, efsanevî bir peygamber anlayışı ortaya çıkmış ve muteber hadîs kitaplarımızda yer almaya başlamıştır.

Bu babda zikredilen, Câbir rivayetinde Hudeybiye'de ağaç günü (rıdvan bey'atı) kaç kişi idiniz diye, Salim b. Ebi'l-Ca'd (أبي الجعد) sorar. 1500 kişi olduklarını ve susuzluk çektiklerini söyleyen Câbir, Hz. Peygamber'in bir kap içinde biraz su getirerek parmaklarından pınar gözesi gibi su fışkırdığını anlatır. "İçtik, kandık, bize kâfi geldi", der ve ilave eder "100. 000 kişi olsaydık yeterdi."[167]

Minhât'ta yer alan rivayetleri kısaca sıralamak istiyorum:

- İnşikâk-ı kamer: Hz. Peygamber zamanında ay yarıldı. Kureyş "Bu İbnu Ebî Kebeşe'nin sihridir." dediler. "Bekleyin, yolculuk yapanlar size ondan bir haber getireceklerdir. Peygamber bütün insanları da büyüleyemez yâ!". Yolculukta olanlar geldi ve aynı şeyi söylediler.[168]

- Câbir b. Semura'dan naklen, Hz. Peygamber buyurdu: "Mekke'de bir taş, risaletle görevlendirildiğim gecelerde bana selam verirdi. Oradan geçerken halâ onu tanıyorum."[169]

- Geleceğe dair haberi: Hz. Peygamber Kisrâ'nın ülkesinin Müslümanlardan bir taife tarafından fethedileceğini[170] söyledi.

- Ebu Hureyre: Kisrâ helak olunca başka kisrâ olmayacak, Kayser helak olunca başka kayser olmayacak.[171]

---

166 *Age*, II, 124.
167 *Age*, II, 123.
168 Agy.
169 Agy.
170 Agy.

Son iki maddenin Hz. Peygamber'in temennisi olma ihtimali vardır. Fakat kesin olan husus şudur: *Müsned*lerin ilklerinden ve meşhurlarından olan Tayalîsî'nin *Müsned*'inde bile olağanüstü=beşerüstü özelliklere sahip bir peygamber anlayışının izleri vardır.

Şimdi de Ebu'l-Fida Hafız İbnu Kesîr ed-Dımeşkî'nin (ö. 774 H.), *el-Bidâye ve'n-Nihaye* adlı eserinde "Reddu'ş-Şems ve İnşikâk-ı Kamer'le ilgili rivayetleri tahkîki ve yorumlamasını zikretmek istiyorum.

Reddu'ş-Şems hadîsinin isnadında bulunan râvîlerden Ubeydullah b. Musâ el-Abesî (العبسي) şiâdandır.

Yine isnadda yer alan el-Eğar er-Rakâşî (الرقاشي) (er-Revâsi de denilir) Ebu Abdirrahman el-Kûfî Mevlâ-yı Benî Aneze (عنزة) isimli zat hakkında Murre (مرة), salihtir, fakat aşırı şîa taraftarıdır (شديد التشيع), der.

Ebû Hâtim'in O'nun hakkında "sadûktur, fakat vehmi çoktur; hadîsi yazılır ancak onunla ihticâc olunmaz." dediğini kaydeder.

İbnu Kesîr, O'nun terceme-i halinden bile yalan söylemediğinin anlaşılacağını, ancak hadîs rivayetinde tesâhül gösterdiğini -özellikle mezhebine uygun hadîslerde- zikretmektedir. Ayrıca hadîsin tahdîs değil tedlîs sigasıyla geldiğini ve arada hali bilinmeyen bir râvî bulunduğunu -ki bu zat İbrahim b. el-Hasan b. Ali b. Ebi Taliptir- meşhur olmayan ve mutemet hadîs kitap ashâbından hiç kimsenin O'ndan rivayette bulunmadığını ilave eder. O'ndan sadece Fudayl b. Merzûk ve Yahya b. el-Mutevvekkil hadîs rivayet etmiştir.

Hadîsin diğer râvîsi Fatıma bt. El-Huseyn b. Ali b. Ebî Talip'e gelince -Zeynelabidin'in kız kardeşidir- O'nun hadîsleri meşhurdur ve Sünen-i Erbaa ehli O'ndan hadîs almıştır. O sikâttandır; fakat bu hadîsi Esmâ'dan mı yoksa başkasından mı işittiği belli değildir. Bundan dolayı rivayetin isnadı cidden garîbtir.

---

[171] Agy.

İsnadda mechulu'l-hâl, şiî, zayıf ve münker hadîs rivayet edenlerin meşhurları vardır demektedir.

İbnu Kesîr, bu tenkitlerden sonra hadîsin Rafizîlerin uydurması olduğunu belirtir ve Rasûlullah'ın "kim benim üzerime kasıtlı olarak..." hadîsini zikrederek, "O'na yalan hadîs isnad eden bu kimselerin azabını, Allah acele versin" der.

Zayıf/münker tarîklarla rivayet edilen bu hadîsi, Tahâvî'nin *Müşkilu'l-Asâr*'ında nübüvvet alâmeti olarak nakledip, ehli ilmin buna muhalefet etmeyeceği görüşünü aktardıktan sonra şunları söylemektedir:

"Eğer hadîs sahîh olsaydı dediği doğruydu, ama hadîs sahih değildir. Her asırda imamlar bu hadîsin sıhhatini inkar ve onu reddetmişlerdir. Peygamber, Ya'la b. Ubeyd et-Tanâfîsîyyin, İbrahim b. Ya'kub el-Cuzcanî=Hatibu Dımeşk-, Ebu Bekr Muhammed b. Hâtim el-Buhârî (İbnu Zenceveyh (إبن زنجويه) Ebu'l-Kasım İbnu Asakir, Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi, Ebu'l- Haccac el-Mizzî, Allame Ebu'l-Abbas İbnu Teymiye ve Kutub-i Sitte İmamları onu terketmiştir."

İsnadı bu şekilde açıkça eleştiren İbnu Kesîr, başka olaylardan örnekler vererek de hadîsin batıl olduğunu ispat eder: Hendek savaşında Hz. Peygamber ve ashâbının güneş battığı için ikindiyi kaza etmeleri, Hayber gazasında uyuyakaldıkları için sabah namazını kaza etmeleri bu kâbildendir.

"Eğer Allah, Ali b. Ebi Talip'e bunu lütfetti ise O'ndan daha şerefli ve faziletli Rasûlünden niçin esirgesin? der ve ısrarla "Hadîs sahîh olsa da bununla Yahudi ve Hrıstiyanlara delil getirseydik diyenlere "Ne yapalım, hadîs gerçekten çok zayıf, aslı yok" cevabını verir ve ilave eder: Eğer güneş geri doğsa idi, bunu mü'min-kafir herkes görür, falan sene, falan ay, falan günde güneş battıktan sonra geri doğdu, diye nakledelerdi."[172]

Reddu'ş-şems konusunda, bu hadîs doğru olsaydı, onun tevatüren nakli gerekirdi, diyen İbnu Kesir, İnşikâk-ı Kamer olayında tevatürün gerekli olduğu hususunu ihmal etmiş görünmektedir.

---

[172] İbnu Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VI, 77 vd.

"Dünyanın diğer ülkelerinde niçin bilinmiyor, denilirse, deriz ki: Bunu kim nefyetti ki, ancak üzerinden zaman geçti ve küfür arttı. Zaten ay yarıldığında gece idi ve insanların bazısı uyuyordu, bazısı evlerinde idi, bazılarının da işleri vardı, farkedemediler. Ama Hind'de bir heykelin üzerinde "ay yarıldığı zaman yapılmıştır." ibâresini birçok seyyah bildirmiştir."

Bu kadar önemli olduğu ve rivayetlerde yeraldığına göre, müşriklerin mucize talebi üzerine zuhur ettiği bildirilen İnşikâk-ı Kamer hâdisesinin "tevatüren nakledilmemesi"ni geçiştirmektedir.

İbnu Kesîr'de yer alan bir başka rivayette, İbnu Abbas, ayın, Hz. Peygamber zamanında tutulduğunu bildirir. İnsanlar "ay büyülendi." dediler ve "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." âyetlerinin nâzil olduğu, fakat hadîsin siyakının garip olduğunu belirtir İbnu Kesîr. Ve ayın yarılmasının tutulması ile birlikte olduğunu ifade eder. Bunun, ayın ikiye ayrılmasına delâlet ettiğini ilave eder.[173]

Mecmâu'z-Zevaid sahibi Heysemî eserinde bu tür hadîsleri tek tek ele almış ve bütün tarîklerini incelemiştir. İsnaddaki zaaflara, râvîlerin durumlarına işaret etmiştir.

"Allah dünyayı kaldırdı, ona baktım; kıyâmete kadar olacakları avucumun içinde gibi gördüm. Allah diğer nebilere gösterdiği gibi bana da gösterdi." hadîsindeki ravî Saîd b. Sinan er-Rahavî'nin zayıflığının kesin olduğundan bahsetmektedir.[174]

Geyiğin Hz. Peygamber'den yavrularını doyurmak için izin istemesi hadîsinde ravî Salih el-Murrî (المرّي) zayıftır, demektedir.[175]

Katâde b. Numan'dan nakledilen Uhud savaşında kendini Hz. Peygamber'e siper eden bu zatın çıkan gözünün yerine yerleştirmesi ve dua ederek iyileştirmesi hadîsinin isnadında yer alan Yahya b. Abdulhamid el-Hımmanî'nin (الحماني) zayıf olduğunu belirtmiştir.[176] Aynı isnadda tanınmamış ravîlerin bulun-

---

[173] İbnu Kesîr, Agy.
[174] *Mecmâu'z-Zevâid*, VIII, 287.
[175] *Age*, VIII, 295.
[176] *Age*, VIII, 295.

duğunu da kaydetmektedir. Suyun dua ile bereketlenip Hz. Peygamber'in parmaklarından fışkırması hakkındaki bir rivayeti, isnaddaki Hâlid b. Nâfi el-Eş'arî hakkında zayıf (ضعيف) demektedir.[177]

Yine bu manâda bir başka hadîsin isnadında yer alan Saîd b. Selim ez-Zab'î (الضبي) hakkında çok hata yapan, zayıf bir râvî olduğu açıklamasını yapmaktadır. Parmaklarından suların fışkırması ile bir başka rivayette bulunan Atâ b. es-Sâib'in işittiğini birbirine karıştıran bir râvî olduğu açıklaması Heysemî'nin eserinde yeralmaktadır.[178]

Abdurrahman b. el-Hâris b. Ubeyde'nin dedesinden naklettiği haberde Uhud günü gözü yaralanan sahâbinin Ebû Zer olduğu bildirilmektedir. Heysemî'ye göre bu hadîsin isnadındaki Abdulaziz b. İmrân zayıf bir râvidir.[179]

Fureyk adlı yaşlı zatın, yılan yumurtasına bastığı için ak düşen gözlerinin Hz. Peygamber'in nefesiyle iyileştiği hakkındaki rivayeti de isnadında tanınmayan ravîler olduğu için tenkit etmiştir.[180]

Abdullah b. Enis'in el-Mustenir b. Raram (المستنير بن رزام) adlı Yahudinin yüzüne eğri bir ağaç dalı ile vurması sonucu çıkan kemiğini Hz. Peygamber'in nefesiyle üfleyerek yerine yerleştirip iyileştirmesi hadîsinde de Abdulaziz b. İmran adlı zayıf bir râvînin bulunduğu belirtilmektedir.[181]

Heysemî'nin bu incelemesi de bu tarz hadîsleri ihtiyatla karşılamamız gerektiğini adeta vurgulamaktadır.

Bizim açımızdan isnad tenkidinden daha önemli olan, bunların akl-ı selime aykırı olmalarıdır. Daha önceki bölümlerde tasvir etmeğe çalıştığımız Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in hayatından aldığımız canlı misallerle yaptığımız tasvirlere aykırı, neredeyse tamamen Cahiliyye devri müşriklerinin arzu ettiği tarzda bir peygamber anlayışı, esefle belirtelim ki en sahih ve en

---

177 *Age*, VIII, 300.
178 *Age*, VIII, 299.
179 *Age*, VIII, 298.
180 Agy.
181 Agy.

eski kaynaklarımıza bile girmiştir. Bunun H. II. asrın hemen sonlarından itibaren yaygınlık kazandığı ve giderek gerçek peygamberin hüviyetini perdelediğini müşahede etmekteyiz.

Bu bölümü Beyhakî'nin *Delâilu'n-Nübüvve*'sinde yer alan bir itirafla bitirmek istiyoruz:

Abdurrahman b. Mehdî der ki "Sevâp, ikap, amellerin faziletleri gibi hususları rivayet ederken, isnadda gevşek davrandık; ancak helâl, haram ve ahkâma dair hadîsleri rivayet ederken isnadlara çok dikkat ettik ve ricâli didik didik araştırdık."[182]

Keşke bütün rivayetlerde, helal, haram, ahkâm hadîsleri ile aynı titizliği göstermiş olsalardı, daha sahîh bir peygamber anlayışına sahip olsaydık. Bütün bunlara rağmen, bu tarz hadîslerin bulundukları çağın peygamber anlayışını yansıtıyor olmak bakımından büyük değerleri vardır.

[182] Beyhakî, *Delâil*, I, 34.

SONUÇ

Bütün insanlığa hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'de insan tabiatiyle ilgili birçok âyet-i kerime vardır. Cenab-ı Hak, yarattığı varlıkları en iyi bilen olduğuna göre, insan psikolojisi ile ilgili âyetlerden yola çıkılarak normal, sağlıklı insan, hasta insan tanımları yapılabilirdi. Çalışmamızda bu noktaları gözönünde bulundurarak, Kur'an'a göre insan psikolojisi hakkında bazı temel hususları açıklamaya çalıştık. Buna göre rûhen sağlıklı insanların, inananlar olduğuna kanaat getirdikten sonra, bunun en üst düzeyini kendilerini her türlü kompleksten arındırmış peygamberlerin teşkil ettiğini tespit ederek, örnekler verdik. Normal insan olmak Kur'an açısından son derece kolaydır, çünkü bütün insanlar bu fıtrata sahiptirler. Önemli olan fıtratın verdiği güzellik ve iyilikleri bozmadan hayatı devam ettirebilmektir. Bu ise oldukça yoğun ve dikkatli bir çabanın ürünü olmalıdır. Bu çabayı *Ana Konularıyla Kur'an* adlı eserinde Fazlurrahman "takva" olarak nitelemektedir (s. 92).

Allah katında en değerliler en muttakiler olduğuna göre, insanın bütün sa'y ü gayretini bu noktaya yöneltmesi gerekmektedir. Peygamberlerin hayatları incelendiğinde -sağlıklı insanlar olarak- sürekli bu gayreti gösterdiklerini müşâhede etmekteyiz. Bu olup biten bir şey değil, insanın bütün hayatını içine alan bir süreçtir.

Şekilci putperestler, Kur'an'ın bu mesajı ciddi bir çaba gerektirdiğinden; sorumluluktan kaçarak, normal, sağlıklı bir beşer olmayı tercih edeceklerine, kendi kendilerini düzeltmekle uğraşmayı bırakıp Allah'ın gönderdiği elçilerin, gerçek peygamber olup olmadıklarını ispat için mucizeler göstermelerini talep etmişlerdi. Kur'an ise bu talepleri reddetmiş ve onlara, bütün insanlığın yüklendiği hilafet sorumluluğunu insanca bir onurla yüklenmelerini tavsiye etmiştir.

Biz çalışmamızda bu hususları ele aldıktan sonra, putperestlerin nasıl insanüstü bir peygamber anlayışına sahip olduklarını, zihinlerdeki bu peygamber anlayışına karşılık bir peygamberin ne gibi özellikleri olması gerektiğini Kur'an'ı temel alarak tespit etmeye çalıştık. Onlar peygamberin beşerüstü bir varlık olacağını düşünmüşlerdi, fakat karşılarındaki bir "insan peygamber"di.

Yine Kur'an merkezli bir çalışma ile Allahu Teâlâ'nın insanlara gönderdiği peygamberi nasıl tasvir ettiğini ortaya koyduk. Bu bağlamda peygamberlerin hata yapmalarının Kur'an açısından mümkün olduğunu, psikoloji tabiriyle onların da diğer insanlar gibi hata yapabilme özgürlüğüne sahip olduklarını ve diğerleri gibi fâni birer varlık kategorisinde bulunduklarını izah ettik.

Bu iki farklı peygamber portresinden sonra üçüncü bir portreyi Hz. Peygamber'in hayatından canlı misâllerle açıklamaya çalıştık.

Burada da Kur'an, hadîs ve siyer-i nebiden istifade ettik. Buna göre O, içimizden biri idi; hatalarıyla doğrularıyla... Ancak O'nun en önemli yönü; hata yaptığında -"örnek" olduğu için- bunların vahiyle düzeltilmesidir. Bizim için bu noktadaki örnekliği de, hatalarında bile bile ısrar edip, cahiller gibi davranmaması, ikaz edilince vazgeçip, hâlini düzeltmesidir.

Son bölümde inananların, O'nun vefatından sonra, mesajın temel fikrini saptırması yani insanın kendi kendisini en iyi şekilde oluşturarak fıtrî, insanî güzelliklere dönmeyi gerçekleştirecekleri yerde, bunu bir amaç olarak zor bulup mesajı getirenin şahsına yöneldiklerini tespite çalıştık. Eğer bu elçinin şahsına yönelme, O'nun takvâ konusundaki çabasını örnek almak tarzında olsa idi, takdire değerdi. Fakat maalesef, tıpkı başlangıçtaki şekilci putperestler gibi onlar da Elçiyi olağanüstü özelliklerle bezeyip erişilmez bir varlık kategorisinde ele aldılar. Böylece O'nun örnekliği de büyük ölçüde kayboldu. Elbette sıradan, vasat bir insan, bir mü'min beşerüstü özelliklere sahip birini örnek edinemezdi.

Böylece III. Bölümde efsanevî bir peygamber portresi hadîslere dayanarak ortaya konulmuş oldu. Susadığında par-

maklarından sular fışkıran, azıcık yemekle onlarca kişiyi doyuran, kılıç yaralarını nefesini üfleyerek iyileştiren, kanı, idrarı bile şifa olan, arkasında gözü bulunan bir varlık ile normal bir insan kendisini nasıl mukayese edebilir? Çalışmamızda bunun yanlışlığını ortaya koymaya çalıştık.

Eğer Rasûlullah'ı gerçek bir örnek olarak kabul etmek istiyorsak, bu tür rivayetlerin Kur'an'la ve sahîh bir peygamber anlayışı ile ne kadar bağdaşabileceğini tartışmamız gerekecektir; özellikle elçinin yalnız bir insan olarak insanlığa örnek olabileceğini aklımızdan çıkarmaksızın. Zaten Kur'an'ın vurguladığı da budur:

"Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir meleği elçi olarak gönderirdik." (17/İsra 95)

"Eğer O (Hak Elçisi)nu melek yapsaydık, yine bir adam (şeklinde) yapardık." (6/En'am 9).

Kur'an şeklî bir peygamber portresini putlaştırmak yerine, insanlıktan hilafet sorumluluğunu tam bir şuurla kabullenmesini istemektedir. Hz. Peygamber'in bu tür mucizeler göstermesi inanan kimse için varolması imkansız şeyler değildir. Nitekim evvelki peygamberlere benzer mucizeler verilmiştir. Ama son peygamberle artık insanlığın uyarılması tamamlandığından, amacı saptırmaksızın yoğun bir konsantrasyonla takvâyı gerçekleştirmemiz gereklidir; bu, insanlığa örnek bir ümmet olmamız açısından da elzemdir. Çünkü yeryüzünün iyileştirilmesi ve iyiliğin hâkim olması ruhî hastalıklardan, bunalımlardan kurtulmak ve sağlıklı mü'minler olmakla mümkündür. Vallahu a'lem.

KAYNAKLAR

Kur'an-ı Kerim,

Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannaf*, 1972, yy.

Açıkgenç, Alparslan, *Bilgi Felsefesi*, İstanbul,1992.

Adasal, Rasim, *Normal ve Anormal Açıdan Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*, İstanbul, 1980.

Adler, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, 1992.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Mısır, 1313.

Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm (İslâm'ın Doğuşu)*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Ankara, 1976.

Ak, Mehmet Akif, "Dörtbin Yıllık Tartışma Demokrasi" *Kitap Der.*, Ağustos 1991, sa. 54.

Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara, 1992.

Aliyyu'l- Kârî, el-Herevî, *Şerhu'ş-Şifâ li'-Kâdî İyaz*, Beyrut ty.

--------, *el-Masnu' fi Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevdu' (el-Mevdûâtu's-Suğrâ)*, tahk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Haleb, 1969.

--------, *Şerhu'ş- Şifâ (li-Kâdi İyaz)*, Beyrut, ty., Dâru'l- Kutubil-İlmiyye.

Atabek, Erdal, *Kışkırtılmış Erkeklik, Bastırılmış Kadınlık*, İstanbul, ty.

Aydın, Mehmet S., "Fazlurrahman ve İslâm Modernizmi" *İsl. Ar. Der.*, Ankara, 1990 s. 4 (özel sa.)

Aynî, *Umdetu'l- Kârî*, İstanbul, 1313 H.

Baltaş, Zuhal - Baltaş, Acar, *Bedenin Dili*, İstanbul, 1992.

Bucaille, Maurice, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, çev. Suat Yıldırım, İzmir 1985.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, 1979.

Bulaç, Ali, *İnsanın Özgürlük Arayışı*, İstanbul, 1995.

--------, *Bir Aydın Sapması*, İstanbul, 1995.

--------, *Din ve Modernizm*, İstanbul, 1995.

--------, *İslâm Dünyasında Düşünce Sorunları*, İstanbul, 1995.

--------, *Nuh'un Gemisine Binmek*, İstanbul, 1995.

Buscaglia, Leo, *Kişilik*, çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, 1987.

--------, *Birbirimizi Sevebilmek*, çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, 1979.

--------, *Sevgi*,çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, 1997.

--------, *Yaşamak, Sevmek ve Öğrenmek*, çev. Nesrin Kasap, İstanbul, 1997.

Campbell, J., *Yaratıcı Mitoloji*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, 1994.

Capra, F., *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İstanbul, 1992.

Carlyle, *Peygamber Kahraman Muhammed*, Ankara, 1963.

Carnigie, Dale, *Etkili Konuşmanın Kolay ve Çabuk Yolu*, çev. Celal Kapkın, İstanbul, 1995.

--------, *Söz Söyleme Sanatı İş Başarma Sanatı*, çev. Ali Bucak, İst 1995.

--------, *Üzüntüsüz Yaşamak*, Timaş Yay., İstanbul, 1994.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul, 1997.

--------, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul, 1991.

--------, *Yetişkin Çocuklar*, İstanbul, 1994.

Çakın, Kamil, *İslâm'da Hadîs ve Sünnetin Yeri*, Ankara, 1997.

Dârimî, *Sünen*, Şam 1349.

Derveze, İzzet, *Asru'n-Nebî ve Bîetuhu Kable'l-Bi'set*, Dımaşk 1946.

--------, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, İstanbul, 1995.

--------, *Sîretu'r- Rasûl*.

--------, *Siretu'r-Rasûl*, Haleb 1965.

E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, İstanbul, 1992.

Ebû Reyye, Mahmud, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, çev. Muharrem Tan, İstanbul, 1988.

el- Heysemî, Hâfız Nureddin Alî b. Ebî Bekr, *Mecmâu'z- Zevâid ve Menbau'l- Fevâid*, Beyrut 1988.

el-Azrakî, *Ahbâru Mekke*, Leipzig, 1858.

el-Beyhakî Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilu'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi'ş-Şerîa,* tah. Dr. Abdulmu'ti Kal'acî, Beyrut 1985.

--------, *Delâilu'n- Nubuvve ve Ma'rifeti Ahvali Sâhibi'ş- Şerîa*, tah. ve ta'lik: Abdu'l-Mu'tî Kal'acı, Beyrut 1985.

el-Hamevî, Yakût, *el-Mu'cemu'l-Buldan*, Mısır 1906.

el-Hûfî, Ahmed Muhammed, *Rasûl ve Ahlak*, çev. Bedrettin Çetiner-Yusuf Ertuğrul, İstanbul, 1988.

el-Vakıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğazî*, Beyrut 1989.

en-Nedvî, Ebu'l-Hasan, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı,* çev. Nuri Kahraman, İstanbul, ty.

Erul, Bünyamin, *Sahâbede Peygamber Anlayışı* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1996.

es-Saâtî, Ahmed Abdurrahman el-Benna, *Minhâtu'l-Ma'bud fî Tertibi Musnedi't-Tayâlisî Ebî Davud, Zeyli*, Beyrut 1400 H.

es-Sağanî, el-Hasen b. Muhammed, *ed-Durru'l-Multekat fi Tebeyyuni'-l Galât,* tahk. Ebu'l-Feda Abdullah Kâdî, Beyrut 1985.

es-San'anî, Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannaf*,yy., 1972.

es-Sicistanî, Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen*, Beyrut 1988.

es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *el-Hasâisu'l- Kubra,* Kahire 1967.

ez- Zebîdî, Zeynuddin Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* çev. Ahmed Naîm- Kamil Miras, Ankara, 1983.

F. W. Foerster, *İyi İnsan İyi Vatandaş*, çev. Müşerref Hekimoğlu, İstanbul, 1967.

Fazlurrahman, "İslâm: Sorunlar ve Fırsatlar", çev. Âdil Çiftçi, *İslâmî Ar. Der.*, yıl. 1995, c. 8, sa. 3-4, Ankara.

--------, *Ana Konularıyla Kur'an,* çev. Alpaslan Açıkgenç Major Themes of the Qur'an-Chicago, 1980, Ankara, 1987.

--------, *İslâm,* çev. M. Dağ-M. Aydın, Ankara, 1992.

Freud, Sigmund, *Psikanalize Giriş Dersleri*, çev. Selçuk Budak, İstanbul, 1949.

--------, *Uygarlık, Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak, İstanbul, 1995.

Fromm, Erich, *Çağımızın Özgürlük Arayışı*, çev. Bozkurt Güvenç, Ankara,1995.

--------, *Hayatı Sevmek*, çev. Ali Köse, İstanbul, 1996.

--------, *Psikanaliz ve Din*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, 1990.

--------, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Selçuk Budak, İstanbul, 1992.

--------, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Yurdanur Salman-Nalân İçten, İstanbul, 1987.

Gençtan, Engin, *İnsan Olmak*, İstanbul, 1996.

--------, *Normaldışı Davranışlar*, İstanbul, 1997.

--------, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul, 1996.

--------, *Varoluş ve Psikiyatri*, İstanbul, 1996.

Göka, Erol, *Varoluşun Psikiyatrisi*, İstanbul, 1997.

Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul, 1997.

Hamidullah, Muhammed, *İlk İslâm Devleti,* çev. İhsan Süreyya Sırma, İstanbul, 1992.

--------, *İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)*, çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, İstanbul, 1993.

Hamilton, Edith, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer, İstanbul, 1994.

Hatipoğlu, Mehmet S., "Hz. Peygamber'i Yanlış Yorumlama Tezahürleri" *İslâmî Ar. Der.* sa: 2, Ekim 1986, Ankara,

--------, *Hz. Peygamber'in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasî- İçtimaî Hâdiselerle Hadîs Münasebeti* (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara,

--------, *İslâmî Tenkit Zihniyeti ve Hadîs Tenkidinin Doğuşu* (Basılmamış Doktora Tezi), (Ankara,)

Hitti, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*,çev. Salih Tuğ.

--------, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi,* çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1980.

İbn Haldun, Abdurrahman, *Mukaddime,* çev. Zâkir Kadiri Ugan, İstanbul, 1986.

İbn İshak b. Yesâr, *Siret, Kitabul-Mubteda' ve'l-Meb'as ve'l-Meğazî,* tahk. ve ta'lik: Muhammed Hamidullah, Konya 1981.

İbn Kuteybe, Ebu Abdillah Muhammed, *Hadîs Müdafaası (Te'vilu Muhtelifi'l- Hadîs)*, çev. M. Hayri Kırbaşoğlu, İstanbul, 1989.

İbni Cubeyr, *Rıhle*, Bağdat, 1937.

İbnu Hişâm Ebû Muhammed Abdulmelik, *Hz. Muhammed'in Hayatı,* çev. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, Ankara, 1971.

--------, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Kahire 1974.

İbnu İshak, Muhammed, *Sîre, (Kitabu'l- Mubtedâ ve'l-Meb'as ve'l-Meğazî),* tahk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981.

İbnu Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf Fi's-Sahih ve'd-Daif*, tahk. Abdulfettah Ebu Gudde, Haleb 1982.

İbnu Kesîr, Ebu'l-Fida, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1966, (I. Baskı).

İbnu Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, Beyrut 1996.

İbnu Sa'd, Muhammed, *Kitabu't-Tabakâti'l-Kebir*, Beyrut 1961.

İbnu'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Mısır 1280.

İbnu'l-Mucavir, *Sıfatu Bilâdi'l-Yemen (Tarihu'l-Mubtesir)*, Leiden 1951-1954.

--------, *Sıfatu Bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve Ba'du'l-Hicaz (Tarihu'l-Mustabsir)*, Leiden 1951-1954.

İlyas Çelebi, *İslâm İnancında Gayb Problemi*, İstanbul, 1996.

İmam Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *er-Risâletu'l-Leduniyye*, Mısır 1328 H.

İzutsu, Toshikiko, *Dinî ve Ahlakî Kavramlar,* çev. Selâhattin Ayaz, İstanbul, ty.

Kâdi İyaz, *Şifa-i Şerif*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul, 1977.

Kastallanî, *Mevahib-i Leduniyye*, (şerh: Mahmud Abdulbakî), çev. İhsan Uzungüngör, İstanbul, 1972.

Keskioğlu, Osman, *Hz. Peygamber'in Hayatı (Siyer-i Nebi)*, Ankara, 1981.

Kırbaşoğlu, M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, 1996.

--------, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, 1996.

Krech, David-Crutchfield, Richard S.-Ballachey, Egerton L., *Cemiyet İçinde Fert*, çev. Prof. Dr. Mümtaz Turhan, İstanbul, 1983.

Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li-Ahkâmi'l- Kur'an*, Kahire 1938.

Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* (Abdurrezzak'ın Musannaf'ı İçinde) (X/ 379-XI), tahk. Habiburrahman el-A'zamî, yy. 1972.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta,* Tahk. M. Fuad Abdulbâkî, (yy., ty.)

Marriott, Alice/Rachlin, Carol K., *Kızılderili Mitolojisi,* çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, 1994.

Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı,* çev. Ahmed Asrar, İstanbul, 1992.

Muhammediyye, Yazıcızâde Mehmed Efendi, *Kitabul- Muhamediyye fi Kemalati'l-Ahmediyye*, İstanbul, 1280 H.

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysâburî, *el-Câmiu's-Sahih,* tahk. M. Fuad Abdulbaki, İstanbul, 1955.

Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Beyrut 1992.

Nişancızâde Muhammed b. Ahmed, *Mir'âtu'l-Kainat*, yy. 1269=1853.

--------, *Mir'atu'l Kâinat*, yy. 1269 H.=1853 M.

Özsoy, Ömer, *Sünnetullah, Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, Ankara, 1994.

Paksu, Mehmed, *Peygamberimizin Örnek Ahlakı*, İstanbul, 1989.

Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Ankara, 1995.

--------, *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Ankara, 1995.

Peck, Scott, *Az Seçilen Yol* (The Road Less Traveled), çev. Rengin Özer, İstanbul, 1992.

Platon, *Yasalar (I.-XII. Kitaplar)*, çev. Candan Şentuna-Saffet Babür, İstanbul, 1994.

Rodinson, Maxime, *Hz. Muhammed*, çev. Atillâ Tokat, İstanbul, 1980.

Russell, Bertrant, *Felsefe Sorunları*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul, 1994.

Schuon, Frithjoy, *İslâmı Anlamak*, İstanbul 1988.

Sırma, İ. Süreyya, *İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Peygamber*, İstanbul, ty., 7. baskı.

Skinner, Quentin, *Çağdaş Temel Kuramlar*, çev. Ahmet Demirhan, Ankara, 1991.

Şerîati, Ali, *Muhammed Kimdir*, çev. Ali Seyidoğlu, Ankara, 1988.

--------, *Muhammed'i Tanıyalım*, çev. Ali Seyidoğlu, Ankara, 1996.

Taberanî, Ebu'l-Süleyman b. Ahmed, *el- Mu'cemu'l- Kebîr*, Bağdat 1984.

Taberî, Ebu Câfer Muhammed b. Cerîr, *Camiu'l-Beyan fi Tefsîri'l- Kur'an*, Kahire 1321.

--------, *Tarihu'l-Umem ve'l- Mulûk*, tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut, ty.

Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi* A. Ü. Yay.: 156, Ankara, 1983.

--------, *Din Sosyolojisi*, A. Ü. Yay. 156, Ankara, 1983.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen,* tahk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, ty.

--------, *Şemâil-i Şerif Tercemesi*, çev. Muhammed Râif Efendi, sadeleştiren Bekir Başarıcı, Konya, ty.

Uğur, Müctebâ, *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul 1980.

Ünal, İsmail Hakkı, "Fazlurrahman'ın Sünnet Anlayışı ve "Yaşayan Sünnet" Kavramı Üzerine" *İslâmî Ar. Der.* yıl: 1990, sa. 4, Ankara,

--------, "Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i Anlamak" *İslâmî Ar. Der.* c. 10, sa. 1-3, Ankara 1997.

Varlı, Mustafa-Sercan, Fehremez, *Kaynaklarla Peygamberimiz Hz. Muhammed-Mucizeleri, Vasıfları, Hususiyetleri*, İstanbul ty.

Watt, Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de,* çev. Râmi Ayas-Azmi Yüksel, Ankara, 1986.

--------, *Hz. Muhammed'in Mekke'si,* çev. M. Akif Ersin, Ankara, 1995.

Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'I- Buldan*, Mısır 1906.

Yazıcızâde Mehmed Efendi, *Kitabu'l-Muhammediyye fî Kemâlâti'l-Ahmediyye*, İstanbul, 1280.

Zakherî, Ali, *İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi*, İstanbul 1997.

Zemahşerî, Câdullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf*, Beyrut, ty.

Zeydan, Abdulkerîm, *el- Medhal li-Dirâseti'ş-Şeriati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1969.

Kur'an, insanı en iyi bilen Yüce Yaratan tarafından insanın ve insanlığın dertlerine çare -şifa- olması için gönderilmiştir. O halde neden diğer psikoloji ekollerinden bağımsız ve Kur'an'dan ve hadislerden ilham alan yepyeni ve orijinal psikolojik görüşler olmasın?

Cenab-ı Hak, Kur'an'da insanı tanımlayan pek çok ayet-i kerime inzal buyurmuştur. Bu ayetleri, oldukça yeni bir ilim dalı olan Psikoloji ilminin verileriyle daha iyi anlamak mümkün olabilir mi?

Batı kaynaklı bir bilim dalının verileri, bizim İslami anlayışımızla ne derecede bağdaşabilir? İnsanlar niçin kendi aralarından çıkan bir insanı ve onun insanî özelliklerini kabulde bu kadar zorlanıyor? Onun adım başı mucizeler gösteren biri olmasını niçin arzu ediyorlar? Şemail hadislerinde anlatıldığı gibi kelimenin tam anlamıyla "insanüstü" birini neden arıyorlar? Bunun psikolojik temelleri, Peygamber'in normal bir insan olmasını kabul etmemenin bilinçaltı kökleri nedir? Bütün bunlardan öte, İslâmî anlamda sağlıklı=normal insan, hasta insan kime denir?

FECR

ISBN 978-605-9652-66-7

9 786059 652667

www.fcr.com.tr